

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Henrik Zip Sane

MARIE KRUSES SKOLE

– VEJEN TIL FORSTADEN FARUM

MARIE KRUSES SKOLE

- VEJEN TIL FORSTADEN FARUM

151-

STUDIERÆKKEN FRA FARUMS ARKIVER & MUSEER

Henrik Zip Sane:

MARIE KRUSES SKOLE - VEJEN TIL FORSTADEN FARUM

***FARUMS ARKIVER & MUSEER
FARUM - 1994***

"Marie Kruses Skole - vejen til forstaden Farum"
af Henrik R. Zip Sane

Copyright - Forfatteren og Farums Arkiver & Museer
Omslagslayout - Esben Rimfaxe
Tryk - Thøttrup Bogtryk og Offset
ISBN - 87-89318-11-0
1.udgave 1 oplag - Primo 1994 (1000 eksemplarer)

Nærværende publikation har modtaget økonomisk støtte fra:

- Marie Kruses Skole
- Alfred Goods Fond
- Ny Carlsbergfondet

FORORD

Som led i serien "Studierækken fra Farums Arkiver & Museer" udsendes hermed den foreliggende bog, som har fået titlen "Marie Kruses Skole - vejen til forstaden Farum".

Bogen udsendes i anledning af skolens 125 års jubilæum, men vægten er lagt på en bestemt periode i skolens udvikling. 1960'erne kan forekomme at være meget tæt på vor egen tid, men det er allerede historie. Det ses tydeligt i eksemplet med Marie Kruses Skole og udviklingen, som førte den til Farum. Det blev politisk en lang og ujævn vej, som førte den traditionsrige skole fra Frederiksberg til det Farum, som netop var ved at træde de første spændende skridt på udviklingens vej fra et lille stationsbysamfund til et moderne forstadssamfund.

"Vor egen tids historie" som den netop er udtrykt i den nævnte udvikling fra omkring 1960 og frem, er centralt placeret i Farums Arkiver & Museers vedtægtsdefinerede opgaver. Det er derfor med stor tilfredshed, at vi nu kan udsende den foreliggende bog i vores serie af forskningsbaserede studier i vores lokalsamfunds historie. Vi håber hermed også at bidrage til historie- og samfundsforskningen i bredere forstand. Hvis historiske studier kan udvirke debat, som bringer os alle videre, så er noget meget væsentligt opnået.

Farums Arkiver & Museer har modtaget støtte til udgivelsen fra Marie Kruses Skole, Alfred Goods Fond og Ny Carlsberg-fondet. Vi bringer bidragsyderne vores tak, idet vi udtrykker vores glæde over den forståelse for arbejdet med kulturarven, som vi er blevet mødt med.

*Villy Hansen
formand for bestyrelsen*

INDLEDNING

Da skolen fyldte 100 år

I 1969 havde Marie Kruses Skole 100 års jubilæum. Det blev fejret på behørigste vis; man udarbejdede bl.a. en lille jubilæumsbog, hvor tidligere elever kom til orde.

Jubilæumsbogen fra 1969 var først og fremmest et forsøg på vise, hvor spændende og bredt livet og karrieren kunne forme sig for skolens elever, altså efter de havde forladt skolen med denne skoles gode "balast". En socialkurator, en overlæge, en redaktør, en civilingeniør o.s.v., ja selv en museumsinspektør kom til orde. Det var jo alle kvinder, så man kunne med dette lille jubilæumsskrift virkelig bevidne, at Marie Kruses Skole var med til at skabe grundlag for en indholdsrig samfundsmæssig tilværelse for sine elever. Egentlige skoleminder af bedste idyliserede karakter var der trods alt også gjort en lille plads til. Den ældste elev, som kom til orde, var en forhenværende bestyrerinde for et rekonvalescenthjem, og som student fra 1911 kunne hun berette om, hvordan *"13 år i Kruses Skole gav god start på livet"*.

Det var netop hæftets pointe. Når man læser i jubilæumshæftet nu, kan det virke som om der er et harmonisøgende og idyliskende præg over det. Lidt fotografier og stregtegninger fra de frederiksborgske minder underbyggede dette præg, ikke mindst tegningen af rektor Johan Clausen som en faderfigur, der med en stærk udstråling af ro og myndighed ser ned på både artige og uartige børn.

Det havde formentlig to årsager, at jubilæumsbogen var blevet sådan.

For det første kendte man stort set kun Frederiksberg, og det man kendte havde stadig et særligt præg af noget, der var lidt anderledes end naboen København. Når man sidder midt i skoven, kan det som bekendt være svært at se den for bare træer! Fremstillingen blev derfor ikke et forsøg på at få hold på fortiden, snarere et forsøg på i nogenlunde kronologisk orden at liste tidsbilleder set ud gennem vinduerne på skolens gamle bygning på Frederiksberg Alle.

For det andet var det næsten sidste udkald. Man vidste i 1969, at skolen skulle flyttes ud af Frederiksberg, helt ud til Farum,

som lå for enden af Hareskovbanen. Man havde talt om det i nogle år, men i 1969 var det alvor. Jubilæumsbogen blev derfor til som et "farvel til det kendte". Når man vinker farvel til sin kæreste fra et togvindue, har man sjældent plads til andre følelser i øjeblikket end netop de varmeste.

Dette er ikke et jubelskrift!

Undertegnede fik til opgave, at udarbejde en bog i anledning af 125 års jubilæet i april 1994, men ikke nødvendigvis en jubilæumsbog. Det har jeg valgt at holde fast i.

I samarbejde mellem Farums Arkiver & Museer, Farum Folkeuniversitet og Marie Kruses Skole begyndte jeg i foråret 1992 at arbejde med sagen. Jeg blev ret hurtig klar over, at bogens omdrejningspunkt skulle være udflytningen til Farum.

Dermed blev bogen pludselig noget andet end et jubilæumsskrift. Udflytningen måtte jo være en dialektik mellem skolen selv og det område, man flyttede ud til. Hurtigt stod det klart for mig, at der i denne dialektiske forbindelse gemte sig et væsentligt element til forståelse af forstadskulturens skabelse.

Marie Kruses Skole som symptom på en udvikling - en problemstilling

Som resten af samfundet har det været Marie Kruses Skoles skæbne, at tilværelsen ikke står stille. Man må i et eller andet omfang følge udviklingen og måske forsøge at påvirke denne.

Når vi taler om Marie Kruses Skole, har vi imidlertid også med en institution at gøre, en organisme med et eget indre liv, en tilværelse inden for murene. Det er denne organismes tilværelse eller rettere egenforståelse og kamp i 1960'erne som danner udgangspunktet i nærværende bog.

Placeringen på Frederiksberg gav organismen en ramme, som var anderledes end den ramme, man i 1971 kom ud til i Farum. Rammens udvikling er derfor væsentlig at begribe, hvis vi skal forstå det, der fandt sted indenfor rammen. Mange andre skoler og gymnasieskoler har i samme periode været ude for omskifteligheder. Det er ikke så mærkeligt, at man knytter dette faktum til begrebet udvikling, for det var udbygning af det danske samfund, som gjorde spredning af undervisningsstederne nødvendig. Disse undervisningsinstitutioners oprettelser eller

udflytninger er derfor også led i den historiske udvikling, som vi almindeligvis kender under begrebet forstadshistorie. Som sådan indgår udflytningen af Marie Kruses Skole til Farum som en af flere væsentlige komponenter i omdannelsen af Farum til en storkøbenhavnsk forstad.

Så opstår det spørgsmål, om en gammel institution som Marie Kruses Skole, når den flytter, vel må påtage sig noget nyt, men samtidig give noget af sig og sine rødder med til det nye?

Kildematerialet

En række arkiver er blevet benyttet i dette arbejde. Først og fremmest havde jeg naturligvis forventninger til Marie Kruses Skoles eget arkiv. Sådan et skolearkiv er vældig godt, når det drejer sig om elever, lærere, eksaminer osv., men det ledelses- eller bestyrelsesmæssige er i Marie Kruses Skoles tilfælde mere sparsomt belyst. Bestyrelsens protokol og enkelte akter fra forhandlingsperioden i 1960'erne er bevaret. Det opbevaredes hos skolens juridiske konsulent, så vidt vi har forstået som del af sagførerarkivet! Det vil vise sig at denne placering i virkeligheden ikke er så mærkelig.

Enkelte private personarkiver har kunnet bruges, men generelt har de, måske bortset fra Johan Clausens, ikke indeholdt væsentligt materiale for denne undersøgelse.

Til belysning af den nyere historiske periode i 1960'erne er foruden Marie Kruses Skoles arkiv blevet anvendt Farum kommunes arkiv, herunder materiale fra kommunalbestyrelsen, kulturudvalg, skoleudvalg såvel som administrationen. Særligt for materialet fra kommunalbestyrelsen og borgmesterkontoret er det faktum søgt udnyttet, at sagen om Marie Kruses Skole absolut "bare" var en sag blandt mange, hvilket både partipolitisk og administrationspolitisk havde konsekvenser. Desuden er materiale fra skolekommission og de kommunale skoler anvendt.

Interviews med en række af personerne fra forhandlingstiden er blevet foretaget. Særligt har samtaler med Farum private Realskoles sidste skoleleder Ole Ljungberg, daværende fælleslærerrådsformand Jens E. Garsdahl, daværende socialdemokratiske medlem af kommunalbestyrelsen Villy Hansen og Marie Kruses Skoles formand fra 1969 af, advokat William Bentzen været værdifulde.

Udflytningssagen kunne følges i datidens aviser. De lokale aviser samt fra tid til anden de københavnske blev også anvendt af interessenterne i sagen. For at give læseren mulighed for også at opleve eller genopleve sagen som ganske almindelig borger er særligt Folkebladet og Frederiksborg Amts Avis samt Frederiksbergbladet blevet inddraget.

Bagerst i bogen vil læseren kunne se hvilket kildemateriale jeg har inddraget og i afsnittet med noter vil den trænede læser af historiefaglig litteratur let kunne se, hvordan kilderne er benyttet.

Forskud på konklusionen

Marie Kruses Skole i Farum kan overhovedet ikke sammenlignes med den skole, man havde på Frederiksberg Alle. Marie Kruses Skole har bevaret traditioner osv., men ingen af disse giver i sig selv andet og mere end 125 års balast. Ingen af traditionerne eller de gamle holdninger har fået lov til at begrænse skolens senere udvikling. Derfor vil jeg lidt drilsk postulere, at man i 1971/1972 nedlagde en skole på Frederiksberg (og i øvrigt en anden skole i Farum) og grundlagde en helt ny skole i Farum! Derved fik Farum et gymnasium, hvilket var et meget væsentligt element i hele ønsket om at omforme Farum til en forstad, et gymnasium som vel at mærke kunne udvikle en egen identitet. Ved netop at modtage Marie Kruses Skole kunne borgerlige kræfter i Farum desuden håbe på, at de alment borgerlige værdier i Farum kunne styrkes.

Om læseren er enig med mig må tiden vise.

Bogens opbygning

Læseren må være indforstået med, at vi nærmer os en forståelse af udflytningssagen og skabelsen af et forstadskommunalt samfund med den ydmyghed, som er nødvendig i en erkendelsesproces.

Først vil der, om end meget kortfattet blive redegjort for Marie Kruses Skoles image anno 1960. Det er af afgørende betydning, at vi får fastlagt nogle strukturer i det billede af skolen på Fredriksberg Alle, som helt ude i Farum kunne opfattes som noget attråværdigt.

Først herefter kan vi gå igang med bogens egentlige historie. I 1. kapitel vil læseren få præsenteret Marie Kruses Skoles

problem ved 1960'ernes begyndelse, og vi vil forsøge at placere dette problem i en helhed. Samtidig vil vi se på, hvad det er for en kommune, nemlig Farum som ret pludseligt bliver præsenteret som et udflytningsmål for skolen.

I 2. kapitel ser vi på de mange interesser, som formelt og reelt er indblandet i sagen, og i 3. kapitel vil vi gennem at se lidt nærmere på den, jeg anser for at være sagens hovedperson, forsøge at forstå, hvori sagens udviklingsdynamo gemmer sig.

I 4. kapitel giver jeg en kronologisk fremstilling af udflytnings-sagen, og i bogens 5. kapitel ser vi lidt nærmere på Marie Kruses Skoles reelle forankring i sine nye omgivelser.

Endelig vil jeg afslutningsvis forsøge at forbinde den konkrete udvikling i udflytningssagen med de ideelle eller politiske ønsker, som fremsattes ved sagens begyndelse.

Forfatteren bærer ansvaret, men mange har hjulpet!

Jeg tager det fulde ansvar for bogen, og jeg vedkender mig gerne, at det foreliggende arbejde er udtryk for mit syn på emnet. Det er min disponering, og det er mine tolkninger.

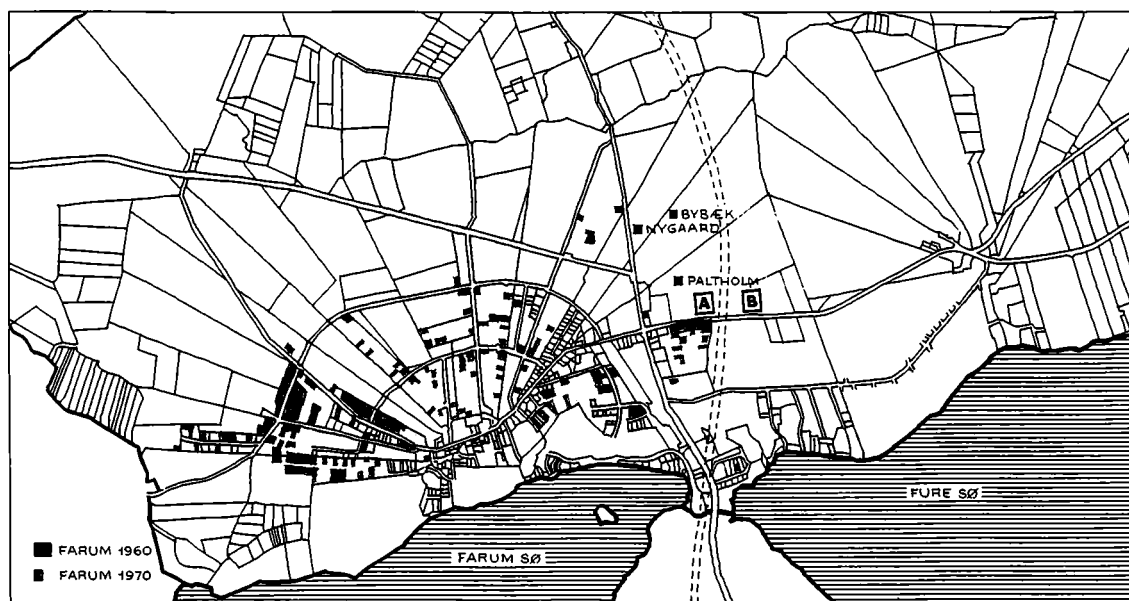
Lige så lidt som andre historiebøger giver denne "sandheden". Jeg kender ikke sandheden, men jeg har forsøgt at finde den og fravriste kildematerialet oplysninger om sandheden, som jeg kan fornemme den med 1990'er øjne.

Mange har hjulpet mig undervejs. Ikke alene vil jeg udtrykke min taknemmelighed over, at det forbilledlige samarbejde mellem Farums Arkiver & Museer, Farum Folkeuniversitet og Marie Kruses Skole, som overhovedet fik dette arbejde i gang, men jeg vil også her benytte lejligheden til at takke de mange, som har hjulpet med oplysninger, materiale som blev stillet til rådighed for os og værdifulde kommentarer undervejs.

Som meddelere og gode kritikere under arbejdet vil jeg gerne her benytte lejligheden til at bringe en varm tak til rektor Frank Christensen, inspektør Ole Ljungberg, lektor Bent Essinger, fhv. viceinspektør Jens Garsdahl, kredsformand Jørgen Jark, fhv. skoleinspektør Erik Jensen Hou, fhv. kommunalbestyrelses-medlem Villy Hansen, advokat William Bentzen og fhv. skole-direktør Aage Nørfeldt. Desuden takkes landsretssagfører Rudolf Sand for at have stillet enkelte fotografier til rådighed.

Mange flere har været involveret med enkeltoplysninger, synspunkter osv. Alle disse bringes ligeledes tak for den udviste interesse.

Meget værdifuld vejledning er modtaget fra professor Vagn Skovgaard Petersen, stipendiat Søren Ehlers og i særlig grad fhv. undervisningsinspektør Tage Kampmann, alle Danmarks Lærerhøjskole. Tage Kampmanns kritiske synspunkter til bogens fremstilling af historien har været spændende og meget inspirerende for arbejdet. Disse kritiske herrer har formået både at skubbe og trække i mig under mit arbejde med emnet. Det har flyttet ved mig, og det er naturligvis en vidunderlig fornemmelse helt i Grundtvigs ånd. Jeg beder de tre herrer modtage min tak og viderebringe den til Danmarks Lærerhøjskole.

Farums udbygning i 1960'erne. Med mørkeste tone ses udbygningen ca. 1960 og med mellem tone ses udbygningen et tiår senere. (A) angiver Marie Kruses Skoles oprindelige planlagte placering og (B) den endelige øst for den nye motorvej (Rentegnet af Hans Kaae Rasmussen).

Hjælp til detailundersøgelser har jeg fået af medarbejdere ved Farums Arkiver & Museer. Her takker jeg særligt Patricia Flensborg og Christian Beyerholm for værdifuld hjælp. Der skal naturligvis også lyde en tak til gode råd fra mine "testlæsere" Gudrun Lund Meyer, Nina Groot og Helle Skogafoss Larsen. Desuden takkes Helle også for det store arbejde med korrekturlæsning.

Endelig vil jeg ikke undlade at sige tak til de mange, inklusive de ovennævnte, som har båret over med min "besættelse" gennem et par år. Denne tak går i særlig grad til personalet på Marie Kruses Skole og Farums Arkiver & Museer, samt ikke mindst til min hustru, Eva Sjögren.

Farum oktober 1993

Henrik Zip Sane

BIDRAG TIL EN PROLOG

Marie Kruses Skole ca. 1960 ...image og selvopfattelse

Marie Kruses Skole har siden 1880'erne udsendt årsskrifter, hvor man i kortfattet form har redegjort for skoleårets hændelser og ikke mindst skolens øjeblikkelige status. Det sidste har bl.a. været affødt af ønsket om at kunne benytte årsskriftet som det, man udleverede til kommende elevers forældre samt til skolens allerede etablerede bagland.

Dermed har årsskrifterne fået karakter af noget manifesterende. De har været skolens signal til omverdenen om, hvordan man opfattede sig selv, og hvordan man forventedes at blive opfattet.

Årsskrifterne omkring 1960 indledes med ord som:

"SKOLEN er en privat fuldstændig højere almenskole for piger med statstilskud til mellemskole-, pigeskole- og gymnasieklasserne."

Herefter fortælles omskolegangens almindelige tilrettelæggelse. Det første signal, man ville give læseren, var altså, at man var privat og fuldstændig, samt at man ved at få statstilskud til klasserne havde statens anerkendelse for sit arbejde.

Det er vel naturlige forhold at fokusere på, men indeholder en meget væsentligt dualisme med indbyggede modsætninger. Marie Kruses Skole var privat, men var en statsanerkendt sådan. Man værnede om sin private status. Lad os forsøge at begribe, hvad man så fyldte inden i denne private ramme.

Af skolens dagbog

I årsskriftet for 1959 er der som vanligt leveret en liste over et skoleårs mere spektakulære begivenheder. Lad os for et øjeblik se på, hvad eleverne lavede:

"5. kl. har været på Nationalmuseet.

6. kl. i Søndermarken for at lære træerne at kende samt i Zoologisk Have.

7. kl. i Dyrehaven for at se på fugle, 7B på Nationalmuseet.

8. kl. på morgentur i Dyrehaven for at høre fuglestemmer og i Nationalmuseet.

9. kl på akvariet i Charlottenlund og på svampetur i Holte.
10. P har været på planetariet på Bellahøjskolen og i Folketinget.
11. P i Botanisk Have.
- I G på Mineralogisk Museum og i synagogen.
- II G i Nationalmuseet (oldtiden) og på planetariet på Bellahøjskolen.
- III G på Universitetets fysiologiske Laboratorium, på Nationalmuseet (middelalder - nyere tid), på bytur i Helsingør og i det 17. og 18. århundredes København og på besøg i Folketinget.
- Fra d. 5. september til d. 12. september var 10. P og G på lejrskole i Kollund ved Flensborg Fjord. Eleverne foretog botaniske og historiske udflugter i omegnen, aflagde besøg på en bondegård og i en landsbykirke. Vi mødte den største hjælpsomhed hos herbergsværter og hos egnens befolkning. I samme periode var II G på geologisk-historisk ekskursion på Sønderjyllands vestkyst og i Sydslesvig.
- D. 23. september afholdtes langboldsturnering, hvori 6.-8. kl. deltog. 8. B vandt.
- D. 1. oktober afholdtes skolens håndboldturnering, hvori de øverste klasser (9. A + B til III G) deltog. Bronzebægeret, der var udsat som præmie, vandtes af III G.
- D. 17. december læste skuespillerinde Louise Jørgensen uddrag af Leonora Christinas 'Jammersminde' for de større elever.
- D. 7. februar var der bal for 10. kl.-III G.
- D. 20., 21. og 22. marts opførte II G visitscenen fra 'Barselstuen', I G 'Hans og Trine'. Instruktør var fru Eli Richardt Lindum.
- D. 13. og 14. maj afholdtes geologiske ekskursioner for I G i Nordsjælland og Odsherred.
- D. 28. og 29. april opførte 7. A 'Pippi Langstrømpe' og 7. B 'Klods Hans'.
- 10 P har gennem Dansk Skibsadoption adopteret M/T Arild Mærsk...."

Det år var ikke særlig mærkværdigt, hvilket ses tydeligt ved at bladde i de foregående og efterfølgende hæfter. Enkelte år suppleredes med et udlandsbesøg til f.eks. England for de ældste klasser. Også ved den slags rejser var ekskursioner til historiske steder et centralt indslag.

Der er ikke meget som tyder på, at andre skoler havde et mindre eller større aktivitetsudbud end Marie Kruses Skole, ikke engang de offentlige skoler. Indholdet varierer imidlertid

og her er ikke mindst de historiske ekskursioner typiske for Marie Kruses Skole. Ser man lidt på hvilke bøger, man benyttede i 1950'erne på Marie Kruses Skole til fag som historie og dansk, så bekræftes man i en formodning om, at Marie Kruses Skole vel nok inddrog nyere lærebogssystemer, men stadig holdt fast i "klassisk" lærdom, som den kendes fra berømte lærebogssystemer forfattet af folk som Arentoft, Ilse og Falkenstjerne.

Det nationale sindelag

Gud, konge og fædreland var endnu omkring 1960 meget reelle størrelser på Marie Kruses Skole.

Marie Kruse kom selv fra "det tabte land", nærmere bestemt Flensborg, og det var sikkert en sorg for hende, at hun i sit otium skulle opleve denne by stemme sig til Tyskland og ikke Danmark i 1920. Marie Kruse kom ikke selv til at opleve, at skolen holdt sin første lejrskole i Sønderjylland i 1936. Det blev også i 1930'erne at Marie Kruses Skole holdte bazarer til fordel for "Det unge Grænseværn".

Den sønderjyske sag var den nationale sag for et par generationer af danskere omkring århundredskiftet. Interessen for at få de tabte områder tilbage blev i dansk nationalistisk udgave til kampen for at få de dansktalende under samme nations flag. I den ånd stimuleredes nationalismen i Marie Kruses egen tid, og det er på den baggrund ikke så mærkeligt, at Marie Kruse i perioder havde en berømt national historiker, som senere rigsarkivar A. D. Jørgensen på skolens lønningliste.

Der er ikke meget, som tyder på, at det nationale sindelag på nogen måde kom mere i baggrunden under Marie Kruses afløser fra 1902, nemlig rektor Laura Jensen. Det var netop i Laura Jensens tid, at borgerlige målsætninger nåede skolen i form af eksaminer som præliminæreksamen i 1902, pige-skoleeksamen i 1909 og studentereksamen i 1911. Det var ikke mere nok, at man havde været på skolen.

"Progressiv konservatisme" og pigerne som skal kunne klare sig!

En skolebaggrund fra Marie Kruses Skole borgede for kvaliteten både i Marie Kruses egen tid og i hendes efterfølgeres. Skolen var accepteret og respekteret i vide kredse. Det blev skolen ved med at være gennem at producere "gode" elever og ved at gøre "det rigtige".

Som den sidste og yngste bidragsyder til jubilæumsskriftet i 1969 havde man bedt stud. jur. Grethe Fenger Møller, som selv var student fra 1961, om at skrive. Hun kvitterede med et indlæg vedr. kvindernes rolle i samfundet i lyset af de muligheder, som lå i den skoleuddannelse bl.a. Marie Kruses Skole kunne give.

Tegningen fra jubilæumshæftet i 1969. Johan Clausens faderlige skikkelse blandt alle børnene.

Grethe Fenger Møller skrev om det, hun anså for årsagerne til, at så relativt få kvinder brugte det gode skolemæssige grundlag i senere uddannelsesforløb og karrierevalg. Mindre end halvdelen af en studenterårgang var piger; færre kvinder end mænd gennemførte en påbegyndt videregående uddannelse o.s.v. Alt dette blev skrevet på et tidspunkt, hvor den moderne kvindekamp var ved at komme frem. Grethe Fenger Møller skrev f.eks., *"at den moderne kvinde må være mere ansvarsbevidst og måske også en lille smule mere egoistisk"* og *"kvinden vil også kunne gøre sig gældende i kraft af sin dygtighed og saglighed"*. Hun blev som bekendt forkvinde for det, som i 1970'erne betegnende fik navnet "den gamle kvindebevægelse", og hun blev professionel konservativ politiker!

Skolen er nu engang sine elever!

Det fremgår af Marie Kruses Skoles fortegnelser over eleverne gennem tiden, at pigeskolen var en skole, som tog sig af det bedrestillede borgerskabs døtre. Det var mere udtalt før 2. verdenskrig, men var bestemt ikke et forsvundet træk ved skolen omkring 1960 (jvf. kapitel 5).

Marie Kruses Skole havde et idegrundlag, som var i fuld overensstemmelse med sine elevers sociale og politisk-økonomiske baggrund.....naturligvis!

Dette idegrundlag var ikke ændret i 1960 og en ændring var ikke på dagsordenen. Skolens beståen var imidlertid truet, hvis der ikke var elever til dette idegrundlag.

KAPITEL 1

DEN UUNDGÅELIGE FLYTNING

En proces har en start og en slutning...tiden går!

1960'erne skulle gå hen og blive et usædvanligt årti for Marie Kruses gamle skole. Ualmindelig langt blev 60'erne, idet årtiets dominerende sag, udflytningsproblematikken, faktisk havde sit officielle startskud i efteråret 1959 og først havde sin egentlige afslutning, da Marie Kruses Skole endelig var flyttet til Farum i efteråret 1971.

Sagen om udflytningen er temaet for resten af denne bog, hvorfor det er nødvendigt at se lidt på en enkelt helt overordnet faktor, nemlig tiden. Det er sådan, at både den skole og den kommune, som forsigtigt begyndte at nærme sig hinanden omkring 1960, var en helt anden skole og en helt anden kommune end den skole og den kommune, som i 1971 bød hinanden velkommen.

Der skete temmelig meget i det danske samfund i 1960'erne. Tilsyneladende skete der mere for Marie Kruses Skole og for Farum kommune i dette årti end i de foregående mange, mange år. Det er ikke uden bund i virkeligheden, hverken for skolen eller kommunen, om vi påstår, at der i 60'erne skete lige så meget som hidtil i hele perioden fra 1930'erne og frem. Dengang i 30'erne blev Marie Kruses Skole selvejende institution som pigeskole med mandlig ledelse. Samtidig afsluttedes anlæggelsen af stationsbysamfundet Farum, bl.a. gennem tilbygninger til både den kommunale skole og den i kommunen beliggende privatskole.

At 1960'erne blev et turbulent årti, for både Marie Kruses Skole og Farum kommune, er væsentligt for forståelsen af de to parters opførsel i perioden, ikke mindst overfor hinanden.

Udbygning og udflytning

Hovedstadens udbygning i efterkrigstiden medførte ikke mindst, at mange nye par flyttede ud af selve byområdet. Både brokvartererne og villaområderne mærkede den tendens. I folkemunde hed det sig, at villabefolkningen, borgerne, flyttede

Det var sådanne »høje og mørke« gange skolen skulle forlade på Frederiksberg. På den baggrund forstår man trangen til flere bygninger og meget lys. (Ukendt).

nord på og delvist nordvest på, mens brokvarterernes gamle befolkningslag, arbejderne snarere flyttede syd på og sydvest på. Det er nu nok en noget forenklet fremstilling, men heller ikke helt uden hold i virkeligheden.

Ser vi på gymnasieundervisningen, var det i 1960'erne lige så markant som senere, at eleverne som, var tiltænkt denne undervisning, rekrutteredes fra de bedrestillede samfundslag. Det er på den baggrund ikke så mærkeligt, at gymnasierne hovedsageligt flyttede efter elever og forældre nord på og nordvest på.

Ser vi nærmere på gymnasiernes placeringer, først og fremmest vedr. oprettelser, nedlæggelser og flytninger i hovedstadsområdet og særligt naboområdet nordpå siden krigen, fås følgende kronologiske oversigt (I.1):

VIRUM GYMNASIUM	
oprettet	1957-
RØDOVRE GYMNASIUM	
oprettet	1958-
ØSTER SØGADE GYMNASIUM/ KILDEGÅRDS GYMNASIUM	
København K.	- 1964
Gentofte	1964 -
VESTER BORGERDYD GYMNASIUM	
København V. (indre)	- 1970
København V. (ydre)	1970 - 1991
København SV.	1991 -
DET FRIE GYMNASIUM	
Bagsværd	1970 - 1976
Birkerød	1976 - 1988
København V.	1988 - 1989
Frederiksberg	1989 - 1992
København N.	1992 -
NØRRE GYMNASIUM	
København N.	- 1971
Brønshøj	1971 -
SCT. ANNÆ GYMNASIUM	
København K.	- 1972
København SV.	1972 -
MARIE KRUSES SKOLE	
Frederiksberg (indre)	- 1971
Farum	1971 -

SCHNEEKLOTH GYMNASIUM	
Frederiksberg (indre)	- 1972
Brøndby	1972 - 1991
<i>nedlagt</i>	
AVEDØRE GYMNASIUM	
<i>oprettet</i>	1973-
ALLERØD GYMNASIUM	
<i>oprettet</i>	1978-
HØJE TÅSTRUP GYMNASIUM	
<i>oprettet</i>	1979-
STENLØSE GYMNASIUM	
<i>oprettet</i>	1979-
FREDERIKSVÆRK GYMNASIUM	
<i>oprettet</i>	1979-
HELSINGE GYMNASIUM	
<i>oprettet</i>	1979-
JOHANNESKOLEN	
Frederiksberg (indre)	- 1981
Frederiksberg (ydre)	1981 -
BALLERUP/BORUPGÅRDS GYMNASIUM	
<i>oprettet</i>	1982 -
ISHØJ GYMNASIUM	
<i>oprettet</i>	1982-
NORDSJÆLLANDS GRUNDSKOLE OG GYMNASIUM	
Hørsholm	1983 -
SCT. JØRGENS GYMNASIUM	
Frederiksberg (indre)	- 1987
<i>nedlagt</i>	
SORTEDAMS GYMNASIUM	
København N.	- 1990
<i>nedlagt</i>	
LYNGBY GYMNASIUM	
Lyngby	- 1991
<i>nedlagt</i>	
SØBORG GYMNASIUM	
Gladsaxe	- 1991
<i>nedlagt</i>	

Hertil kommer en række gymnasier som ikke flyttede, f.eks. Metropolitanskolen, Zahles Skole i det centrale København og de gamle statskoler i f.eks. Birkerød og Hillerød. Endelig var der en række gymnasieskoler, som ændrede karakter eller indhold. Det drejer sig f.eks. om Efterslægtsselskabets Skole, Gentofte Gymnasium og Vallensbæk Gymnasium, som alle om-

kring 1990 ændrede status til centre eller kursussteder for Højere Forberedelseseksamen.

Som det fremgår af ovenstående liste, så er der mindst to faser i denne udvikling. Først en fase, som mest handler om gymnasier, som flytter ud til eller oprettes i det, man kunne kalde "det udvidede hovedstadsområde". Dernæst en udvikling som handler om både nedlæggelser og indholdsændringer i hele hovedstadsregionen. Denne sidste fase, som i øvrigt ikke indtager nogen egentlig plads i denne bog, er en udviklingstendens, som har endnu mere landsdækkende karakter end den første fase. Udflytningen og oprettelserne fra ca. midten af 1950'erne til ca. midten af 1970'erne startede som en københavnsk problemstilling, men blev fra 1975 en landsdækkende udvikling, som i høj grad var båret af ønsket om flere gymnasier i nærområdet i hele landet.

Det var et politisk krav som ikke mindst formuleredes af daværende undervisningsminister Ritt Bjerregaard. Baggrunden for i udviklingen med de mange gymnasieudflytninger og oprettelser indtil da var Københavns udbygning til et bredere hovedstadsbegreb.

Imidlertid må det bemærkes, at denne udvikling ikke er helt ensidig. Det er ikke bare sådan, at når københavnernes begynder at flytte ud af den gamle hovedstad, ja så må bl.a. gymnasierne flytte efter, og i de områder, hvor der ikke flytter gymnasier til, måtte man enten oprette nye eller lade sine gymnasiesøgende unge søge til lidt fjernere liggende gymnasier.

Tvært imod er det netop en dialektisk, en vekselvirkende proces, hvor udflytninger og oprettelser af bl.a. gymnasier kunne være med til at "trække" et befolkningsgrundlag til netop dette sted.

Befolkningstallet

Udflytning eller etablering af gymnasier i de nye forstadsområder var uomgængelig p.gr. af befolkningstallet i Københavns og Frederiksberg kommuner og den stærkt forøgede gymnasiefrekvens.

Befolkningstallet udviklede sig på følgende måde i hovedstaden og hovedstadsområdet (I.2):

Hovedstadsområdets udvidelse (befolkningstal i hele tusinder)

	<u>1945</u>	<u>1950</u>	<u>1955</u>	<u>1960</u>	<u>1965</u>	<u>1970</u>	<u>1975</u>
Hovedstaden*	846	887	871	835	789	725	657
Omegnen**	245	314	398	486	555	615	630
Frederiksborg***	133	148	163	182	211	260	299

* Omfatter Københavns og Frederiksberg kommuner

** Omfatter nuværende Københavns Amt

** Omfatter nuværende Frederiksborg Amt

Tydeligt ses her hovedstadsbegrebets udfladigelse i geografisk betydning. Fra at omfatte Københavns og Frederiksberg kommuner kommer stadig større dele af det øvrige Københavns Amt og Frederiksborg Amt med ind under hovedstadsbegrebet, forstået som integreret størrelse.

Det skal imidlertid også bemærkes, at faldet i befolkningstallet og herunder særligt for aldersgruppen af skole- og gymnasiesøgende først for alvor falder efter 1970. Embedsmandsprognoser om, at børnetallets udvikling i 1970'erne ville betyde manglende institutionsbehov, blev ofte afvist. Helt hen i vejret var den politiske afvisning nu heller ikke. Aldrig før havde man set så mange skolesøgende for ikke at nævne gymnasiesøgende, som i 1960'erne og 1970'erne. Snart passerede man de 20% og dernæst 30 og 40% af en ungdomsårgang, som søgte gymnasial grunduddannelse.

Gymnasiesøgningens dobbelte virkning

Også på Frederiksberg søgte flere end nogensinde i gymnasiet. Dette var oprindeligt med til at indgive bl.a. de private gymnasier forhåbninger om at kunne holde stand overfor de faldende rater af ungdomsårgange. Tilsvarende var det tydeligt for de fleste, at det "naturligvis" var de bedrestillede hvis børn først og fremmest søgte gymnasierne mere end tidligere. Studenterrekrutteringen var socialt skæv, om end lidt mindre skæv end tidligere. På den baggrund var det ekstra påtrængende for områderne, som de mere velstillede flyttede til, at få mulighed for at kunne tilbyde en gymnasial uddannelse.

Eksplosion nord!

Allerede længe før 2. verdenskrig var København fra sine gamle volde nået udviklingsmæssigt et godt stykke nord på. Særlig Gentofte og de nærmeste kommuner nordover var i stadig stigende grad blevet inddraget.

Efter krigen fortsattes denne udvikling med stigende kraft, og i et næsten eksplosionsagtigt tempo inddrog mere og mere af Nordsjælland i den københavnske udvikling. Ser vi nærmere på udviklingen i den nordlige ende af Københavns Amt og den sydlige ende af Frederiksborg Amt, fremgår følgende karakteristika (1.3):

Forstadvækst mod nord (befolkningstal i tusinder)

	<u>1955</u>	<u>1960</u>	<u>1965</u>	<u>1970</u>	<u>1975</u>
<i>Gentofte</i>	89	88	85	78	68
<i>Gladsaxe</i>	52	65	71	75	67
<i>Lyngby-Tårnbæk</i>	57	64	65	62	54
<i>Ballerup</i>	11	19	36	51	51
<i>Herlev</i>	16	21	23	25	28
<i>Søllerød</i>	21	26	29	31	32
<i>Værløse</i>	2	8	11	16	18

<i>Hørsholm</i>	10	12	15	19	21
<i>Birkerød</i>	11	15	19	21	22
<i>Allerød</i>	4	4	5	8	21
<i>Farum</i>	2	5	7	10	16

* Opgjort efter nuværende kommunegrænser

Flytning af vækstgrænser

Den del af området nord for Københavns kommune, som allerede før krigen var blevet inddraget i hovedstadsudviklingen, viste nu tendens til stagnation eller, som i Gentoftes tilfælde, et begyndende fald i befolkningstallet. Det var imidlertid ikke københavnerne, som trak sig tilbage bag "voldene", men tvært imod københavnerne, som ville endnu længere nord på. De sydligste kommuner i Frederiksborg Amt blev med stor sikkerhed trukket med i vækstområdet. I området østpå, altså kommuner som Hørsholm og Birkerød kunne inddragelsen foregå gennem en jævn vækst, mens til gengæld kommuner lidt længere inde i landet, som Allerød og særligt Farum blev inddraget i nærmest eksplosiv vækst.

Institutionernes etablering i udbygningsområdet blev på gymnasieområdet en kombination af udflytninger og oprettelser. For et privat gymnasium som f.eks. Marie Kruses Skole var situationen ekstra anstrengt, hvis den skulle komme i vanskeligheder. Der var intet psykologisk sikkerhedsnet i form af stat, amt eller kommune som trådte til per automatik. Som selvejende institution var det nærmeste, Marie Kruses Skole kom sikkerhedsnettet, faktisk de interesser, som var repræsenteret i bestyrelsen.

Den nødvendige bestyrelse

Marie Kruses Skole havde frem til 1935 været ejet af rektor. Først Marie Kruse og siden Laura Jensen. På baggrund af Laura Jensens gavebrev fra 1924 oprettedes i 1935 Marie Kruses Skole som selvejende institution.

Fra 1938 var Johan Clausen rektor. Han havde ifølge fundatsen selv sæde i bestyrelsen. Ved sin side havde han skolens juridiske konsulent overretssagfører Rudolf Sand og skolens regnskabsfører lærerinde Ragna Brøndum.

Det kan ikke påstås, at bestyrelsen overrendte hinanden.

Efter rektor Johan Clausens tiltræden ved årsskiftet 1937/1938 mødtes bestyrelsen i 1942 og i 1956. De næste egentlige bestyrelsesmøder inden udflytningssagen kom i anden halvdel af 1959.

Et par møder på tyve år! Det var ikke nødvendigt at mødes oftere, for man mødtes kun, når der var alvorlige sager. I 1942 drejede det sig om, at den hidtidige regnskabsfører, frk. Ellen Foersom, ønskede at træde tilbage p.gr. af alder. Hun afløstes af frk. Ragna Brøndum som både regnskabsfører og bestyrelsesmedlem. Da man mødtes i 1956 var problemet, at der var for lidt daglig driftskapital. Dette skyldtes både det forhold, at lærerlønningerne var vokset, uden at elevbetalingen havde kunnet reguleres tilsvarende, samt det forhold at statstilskudet nu udbetaltes på baggrund af driftsresultatet to år tidligere. Løsningen blev et kreditforeningslån med sikkerhed i skolens ejendom.

Det nødvendige møde

I eftersommeren 1959 måtte rektor Johan Clausen erkende, at det vigende elevtal også havde nået til Marie Kruses Skole. Samtidig måtte rektor tænke alvorligt over tidens krav til

Johan Clausen (1905-1985) var skolen! Med så entydig en rektorposition var det imidlertid også ham der måtte føle Marie Kruses Skoles problemer som sine egne. (Jens Helligsøe).

pladsforholdene. Johan Clausen har sikkert gjort sig mange tanker om, hvordan man kunne løse problemet, men han måtte erkende, at alle ideer krævede bestyrelsens direkte indblanding. Sådan var forholdene ifølge fundatsen nemlig. Bestyrelsen skulle normalt ikke have med skolens drift at gøre. Det hed direkte i fundatsens prg. 6, at:

"I Henseende til Skolens indre Anliggender har Rektor selvstændig Raadighed. I ydre Anliggender saasom Salg eller Pantsætning af fast Ejendom, Ombygninger, større Reparationer eller Nyanskaffelser, Aflæggelse af Aarsregnskab og lignende, kræves Optræden af den samlede Bestyrelse."

Årsregnskab må man have klareret uden bestyrelsesmøder. Formodentlig sendte man det blot rundt mellem de implicerede til gennemsyn og underskrift. På samme måde klarede uden videre de årlige indberetninger til Undervisningsministeriet. Der skulle altså noget ganske ekstraordinært til, før rektor "måtte" indkalde til et egentligt bestyrelsesmøde.

Vi kan med andre ord antage, at rektor i efteråret 1959 nåede frem til den konklusion, at udviklingen kun kunne påvirkes i gunstig retning for Marie Kruses Skole, ved "optræden" af bestyrelsen. Situationen var så alvorlig, mente Clausen, at han ikke kunne handle med tilstrækkelig kraft alene. En lille intern komite, som kaldte sig selv forhandlingskomiteen blev nedsat af rektor. Nogle lærere skulle følge udviklingen, og tilsyneladende mente rektor Clausen, at denne komite kunne være et rådgivende organ for ham selv. Indtil videre nøjedes komiteen med at "se på" (I.4).

Kort før jul, den 18. december 1959, mødtes så bestyrelsens tre medlemmer kl. halv to om eftermiddagen på overretssagførerens kontor i Nørre Søgade. Overretssagføreren var imidlertid blevet syg, så han lod sig repræsentere ved sin søn og sagførerkompagnon, landsretssagfører Rudolf Sand.

Problemformulering

I bestyrelsens protokol, som vist førtes af landsretssagføreren, hedder det (I.5):

"Rektor Clausen er blevet noget betænkelig for fremtiden på grund af et svagt dalende elevtal, nemlig 540 mod tidligere 570. Årsagen formenes at være, at tiden er ved at løbe fra de frederiksbergske villakvarterer, der omgiver skolen, idet der

indrettes erhverv i en række af villaerne, medens de velhavende folk flytter længere ud på Frederiksberg. Hertil kommer en ny fare, nemlig at staten, der ejer den tilstødende Schneekloth's drengeskole, har købt den tredje ejendom i trekanten, hvorfra der drives noget, der hedder Statens Pædagogiske Studiesamlinger, og formentlig påtænker at udvide Schneekloth's skole på denne grund, således at Schneekloth's skole samtidig omdannes til fællesskole, hvilket jo vil give pige konkurrence overfor Kruses Skole.

Kruses skole må derfor enten efter aftale med staten søge at erhverve noget af denne ejendom for selv at foretage tiltrængte udvidelser eller også må man flytte længere ud på Frederiksberg, hvor man navnlig tænker på de Kochske grunde, idet Koch har haft piger i skolen.

Rektor Clausen forelægger en skrivelse til Undervisningsministeriet, hvori han beder ministeriet huske Marie Kruses Skole og dette brev vil efter et par smårettelser blive afsendt.

Derudover må gangen være følgende:

- 1. Tale med borgmester Stæhr Johansen for at få råd med hensyn til en velegnet grund længere ude på Frederiksberg.*
- 2. Undersøge hos skolekommissionen, hvorledes fremtidsudsigterne i relation til børnerigdom er for henholdsvis den nuværende beliggenhed og den eventuelle fremtidige beliggenhed.*
- 3. Få udarbejdet forslag og overslag til bebyggelse af grunden, således at man samtidig tager stilling til, om Kruses skole skal blive fællesskole, hvilket jo har interesse for, hvordan der projekteres.*
- 4. Når man kender udgifterne ved grund og bygning må man undersøge mulighederne for byggeriets finansiering, hvor man jo vil få penge frigjort ved at sælge den nuværende ejendom. Bestyrelsesmødet sluttet kl.15.00."*

(forfatterens understregninger)

Hjælp!!!

Tankernes opbrud

Halvanden time var bestyrelsen om at erkende problemet, formulere det, analysere sine muligheder, iværkssætte strategiske tiltag (overfor ministeriet) samt tilrettelægge "slaget" med allehånde taktiske overvejelser i baghånden. Sådan arbejder en bestyrelse ikke engang på film.

Referatet af bestyrelsens møde er formodentlig nedskrevet efter mødet, som et diktat fra landsretssagfører Rudolf Sand til en sekretær på sagførerkontoret (I.6).

Landsretssagfører Rudolf Sand (f. 1922) blev Marie Kruses Skoles juridiske konsulent efter sin far. Som skarp-sindig jurist blev det ham der skulle føre Marie Kruses Skole ud af sit problem med faldende elevtal. Løsningen betød imidlertid bl.a. udflytning. (Oussen Foto).

Det citerede referat udgør således, på sin egen forunderlige måde landsretssagfører Rudolf Sands forståelse af, hvad man egentlig nåede frem til på mødet...og eventuelt for og umiddelbart efter, idet forberedende drøftelser på tomandshånd senest i forbindelse med mødeindkaldelsen ligesom klarlæggende drøftelser i timerne eller dagene efter mødet formodentlig skal medtænkes.

Men det er ikke nok med dette forståelsesforbehold til kildens udsagn for Rudolf Sands vedkommende. Et par andre forhold spiller ind. For det første har landsretssagføreren så godt som nogen vidst, hvad der lå i fundatsens tanker om "rektors skole". Så Rudolf Sand har nødvendigvis været forberedt til på mødet først og fremmest at skulle lytte til Johan Clausen. Det kan udemærket forklare den lange indledning om rektors bekymringer. På den anden side kan landsretssagføreren på mødet have haft egne ønsker for sagerens løsning for skolen. Disse vil vi så måtte medtænke som et lag, der ligesom er lagt hen over det samlede referats clausenske tanker. Når vi nu, allerede her påstår overfor læseren, at landsretssagføreren meget vel havde egne ideer om, hvad der ville være godt for Marie Kruses Skole, er der imidlertid et forhold, som trækker den anden vej, når vi skal bedømme det fremlagte referats indeholdte meninger. Det er det forhold, at landsretssagføreren på det givne møde vikarierede for sin far; han var altså ikke selv fuldgyldigt medlem af bestyrelsen, hvorfor vi må formode, at han her var mere tilbageholdende med egne ideer, end man kunne forvente, hvis han havde sikret sig fast sæde i bestyrelsen.

Fjendebilledet

Det var de velhavende elevleverandører, som havde tendens til at flytte længere ud på Frederiksberg. Men elevtallet var dog endnu kun svagt dalende. Oversat til almindelig dansk, så var der altså et problem, men situationen var endnu ikke alarmerende.

Det forekommer tydeligt, at det drejede sig om overlevelse på stedet...hvis det overhovedet var muligt. At tage kampen op mod naboen, Schneekloth's Skole var utænkeligt. Det var jo statens. Set fra Marie Kruses Skole ville dette blive en umulig kamp, for man forventede, at kapital ikke ville kunne blive et hurtigt nok erkendt problem for en af statens skoler, og iøvrigt ville det være omtrent utænkeligt, at staten skulle erkende et nederlag.

At arbejde sammen med fjenden var måske en mulighed; tydeligvis har rektor Clausen gjort sig sådanne forestillinger, men er vejet tilbage til fordel for en tanke, der ikke gjorde det nødvendigt, at gøre sig til fælles skole endnu, altså skole for både drenge og piger. Men kunne det undgås? På længere sigt var svaret formodentlig nej, men her og nu var der en mulighed, hvis man flyttede skolen ud efter velhaverdøtrene og med andre ord lod, som om verden iøvrigt var uforandret.

Uforanderlighed

Hvis man kunne slippe for at lave om på Marie Kruses Skole, var det trods alt at foretrække.

Derfor måtte appellen rettes mod skolens eget univers i første omgang. Hr. Koch havde haft døtre på skolen; han kunne måske hjælpe med en grund. Borgmester Stæhr Johansen var bekendt med skolen gennem mange år; han måtte kunne hjælpe med den nødvendige politiske støtte, og skolekommissionen på Frederiksberg måtte kunne hjælpe med prognoser for både situationen, hvor skolen blev liggende, og hvor den flyttede.

Marie Kruses Skoles bestyrelse var med andre ord noget fastlåst i disse første overvejelser, uanset at referatet for bestyrelsens møde kort før juleferien i december 1959 får situationen til at virke fuldstændig under kontrol og helt gennemtænkt.

Situationen var imidlertid ikke mere gennemtænkt, end at hvis blot nogle få led ikke passede som planlagt i skolens kabale, så ville kabalen, som gik ud på at blive så tæt ved udgangspunktet, det bestående, som muligt, ikke gå op.

Skrøbelig indre logik

Den tankegang bestyrelsen, først og fremmest rektor Johan Clausen lagde for dagen, havde imidlertid en række svagheder.

Den centrale svaghed kunne vi kalde skolens indre logik som institution.

I samme åndedræt som man kunne erkende, at Marie Kruses Skole ikke havde mange chancer i en kamp mod Schneeklot's Skole, hvis denne gik hen og tilbød undervisning til drenge og piger, kunne man vende blikket lidt mere udad og placere Marie Kruses Skole på det institutionelle landkort.

Lad mig sige det næsten usigelige. Hvad var Marie Kruses Skole hvis ikke den kunne skaffe elever nok? En bygning, nogle lærere, en rektor og et idegrundlag. Andet var der ikke at overleve med. Derfor var bestyrelsens umiddelbare valgmuligheder på mødet hos Rudolf Sand ikke så mange. I særdeleshed ikke hvis man knyttede idegrundlag og beliggenhed for tæt sammen. Overlevelse måtte nødvendigvis indebære at man løsnede på sammenknytningen af beliggenhed og idegrundlag.

At flytte noget længere ud på Frederiksberg var derfor et kompromis, som gjorde det muligt her og nu at holde fast i begge dele...sådan da.

Troløshed

Frederiksberg kommune stod ikke lige og manglede en privat skole, som de kunne bruge tid, kræfter og penge på at redde. Det måtte Marie Kruses Skole også sande.

Den 3. marts 1960 mødtes bestyrelsen igen. Overretssagføreren var fortsat sygemeldt, så han lod sig repræsentere ved sin søn, landsretssagføreren.

Eneste punkt på dagsordenen var opfølgning af sidste bestyrelsesmøde i december. Rektor Clausen havde skitser med til en udvidelse af Marie Kruses Skole på den gamle adresse, som han havde fået sin ven, arkitekt Boye Petersen til at lave. Som referatet fra bestyrelsesmødet udtrykker det, var man enige om, at dette forslag kun var "halv hjælp"; det eneste rigtige ville være at flytte skolen længere ud på Frederiksberg (I.7).

Dette var således en konfirmation af den holdning, som allerede i december formodentlig har været, i alle tilfælde landsretssagfører Rudolf Sands, svar på rektor Johan Clausens ønske om at blive på det indre Frederiksberg.

2. Det forekommer ikke muligt at fastlægge nøjere, hvad frk. Ragna Brøndum mente eller ikke mente, men det kan formodes, at hun primært støttede Johan Clausen. Dette understreges også af lærernes udtalelser i den clausenske forhandlingskomite (I.8).

Dette forklarer også, hvorfor det var nødvendigt at bruge det andet møde, til at få fastslået nødvendigheden af at flytte skolen.

Bestyrelsen fastlagde på sit møde i marts 1960, at rektor nu skulle skrive til tidligere omtalte, Terkel Koch, for at få undersøgt muligheden af at få en af dennes grunde på det ydre Frederiksberg. Desuden skulle Rudolf Sand kontakte arkitekt Ole Hagen, som ikke alene havde stået for en række forskellige skolebyggerier, men nok så vigtigt *"har gode forbindelser til Frederiksberg kommune"*.

Man havde nemlig ikke fået nogen egentlig tilbagemelding fra Frederiksberg kommune. Der var gået et par måneder, men intet nyt kunne ikke tolkes som godt nyt.

Landsretssagfører Rudolf Sand har formodentlig været i stand til at forklare sine to bestyrelseskolleger, at logisk set kunne man ikke påregne stor interesse fra kommunens side, når børnetallet udviklede sig som det gjorde. Kommunen havde sikkert nok at gøre med at holde liv i sine egne skoler og gymnasier.

Marie Kruses Skole havde formodentlig heller ikke hørt noget fra Undervisningsministeriet. I alle tilfælde havde rektor Clausen ikke noget at meddele bestyrelsen, som var væsentligt nok til at nævne i bestyrelsens mødereferat.

Marie Kruses Skole var underlig alene i verden, hvilket efter referaterne at dømme har været en lidt chokerende erkendelse for rektor Johan Clausen.

Fra overretssagføreren til landsretssagføreren

Den 29. marts døde overretssagfører Rudolf Sand og sønnen, landsretssagfører Rudolf Sand overtog nu også formelt faderens forretning.

Den 2. maj 1960 mødtes bestyrelsen, og på rektor Clausens opfordring indtrådte landsretssagfører Rudolf Sand i bestyrelsen for Marie Kruses Skole. Bestyrelsen besluttede i øvrigt, at lektor fru Ragna Brøndum fik lønnet medhjælp til regnskabsførelsen (I.9).

Mødet forløb formodentlig i fred og ro. Måske benyttede man lejligheden til løseligt at drøfte skolens situation, men der var jo egentlig ikke nyt. Måske valgte rektor Clausen ikke at tale om sagen på dette tidspunkt. Det kan formodes som en hypotese, at allerede på dette tidspunkt i udflytningssagen stod

det relativt klart for rektor Clausen og med ham lektor Brøndum, at landsretssagforen ikke nødvendigvis trak sagens udvikling efter det samme slutmål som de selv.

Rektor Johan Clausens forhandlingskomite blev derfor aktiveret, og små delegationer med fru Brøndum i spidsen blev sat til at kontakte forskellige kommuner. Delegationerne kom ikke langt med Frederiksberg. Her måtte man konstatere samme træghed, som bestyrelsen havde været ude for. Forhandlingskomiteen rettede forsigtige henvendelser til forskellige omegnskommuner, herunder Glostrup og Herlev, men alle disse var tydeligvis uden større entusiasme på nogen af siderne. En kommune fandt komiteen interessant, nemlig Lyngby-Tårnbæk. Her viste borgmester Fenneberg stor interesse for at få Marie Kruses Skole ud til at dække behovet hos alle "*akademikernes børn*". Der var også anvendelig jord, som borgmesteren ville gøre sit for at kunne tilbyde til en "rimelig" pris, men det var vigtigt for Fenneberg, at både Frederiksberg og Københavns kommuner først de facto afviste at hjælpe skolen. Først herefter ønskede han en formel henvendelse (I.10). Resultatet af de forskellige henvendelser fra forhandlingskomiteen meddeltes videre til bestyrelsen via rektor.

Skal vi til Farum ?

Bestyrelsen for Marie Kruses Skole mødtes igen den 30. november 1960. Der var ingen mellemliggende møder siden konstitueringen i maj.

I hvert tilfælde ingen bestyrelsesmøder. Men man kan nok være helt sikker på, at der blev arbejdet videre, i hvert tilfælde fra landsretssagforerens side. Bestyrelsens holdning havde i maj fortsat været, at man så vidt muligt ville finde plads til skolen på Frederiksberg og denne mulighed måtte undersøges fuldt ud.....før andet kunne komme reelt på tale. Denne kommune var fortsat sendrægtig i sine svar, og nu forelå der nogle tilkendegivelser fra Lyngby-Tårnbæk.

På mødet i november forfattede man i fællesskab en skrivelse til Frederiksberg komunalbestyrelse. Det var, som det hed "*en fornyet henvendelse...om at finde en passende grund til skolen længere ude på Frederiksberg*". Man havde med andre ord ikke fået noget svar på hidtidige henvendelser. Mens noget kunne tyde på, at rektor Clausen var mere eller mindre handlingslammet p.g.r. af denne adfærd fra Frederiksberg kommune, så aflæste landsretssagforen tydeligere signalet og tilrettelagde sine overvejelser i nøje overensstemmelse hermed.

Landsretssagføreren fik ført til protokols, at skulle Frederiksberg kommunes svar på Marie Kruses Skoles henvendelse "*vise sig negativt måtte man overveje muligheden for at flytte skolen til en omegnskommune evt. til Farum*". Med denne pasus var initiativet vedr. skolens fremtidsudsigter lige så stille gledet fra rektor Clausen over til landsretssagfører Sand. En lille henvendelse til Farum havde stillet i udsigt, at Farum kommune formentlig ville kunne tilbyde en gratis grund til skolen. Dermed var Lyngby-Tårnbæk sendt ud af banen!

Men hvordan kom pludselig Farum ind i billedet ?

For at besvare dette udtømmende kræves en større levnedsskildring af både overretssagfører Sand og landsretssagfører Sand. Men mindre kan også gøre det. Landsretssagføreren havde nemlig også en formandspost for Farum private Realskole at passe, og den skole havde ligeledes et problem af eksistentiel karakter.

Landsognet Farum er ved at vågne op

Det Farum, som landsretssagfører Rudolf Sand ville have Marie Kruses Skole ud til, var netop et sted man tog "ud til".

Den 25. maj 1957 præsenteredes Farum på følgende måde (I.11):

"FARUM NAPPER OGSAA EN BID AF DEN STORE UDFLYTTERHÆR -

Midt i idyllen skyder den nye tid op, men med hensyntagen til det gamle

Farum har ikke spor imod fortsat at have ord for at være den helt store idyl. Men den almindelige flugt fra København til omegnen begynder at præge kommunen. Man napper ogsaa en bid af den store udflytterhær - under skyldig hensyntagen netop til idyllen. Byplanen er lagt til rette, saa man kan bevare det skønne og samtidig møde udviklingens moderne krav fuldt rustet.

Farum havde for 25 aar siden 1500 indbyggere, for 10 aar siden 2000 og i dag 4000. For tiden er der 117 lejligheder under opførelse og samtidig er der projekteret 600. Spredt rundt om i det grønne er der bygget 100 parcelhuse, der netop giver byboens drøm om det lille hus paa landet, hvad den tilkommer.

Johannes Jespersen (1881-1966) var Farums »sognekonge«. Som stationsforstander og sognerådsformand var han for en hel generation indbegrebet af den ro, som hvilede over det hen-slumrende Farum.
(Niels Vang Larsen).

SKOLEPROBLEMET

Farum Skole har for tiden 400 elever, men en byggeplan, der er projekteret som en yderst moderne tilbygning til skolen, vil give plads til 800 elever. Byggeriet er vedtaget til udførelse i fire etaper, hvoraf den første allerede er færdig og taget i brug. Den samlede byggesum bliver paa godt 2 millioner kr. For tiden er der 1. og 2. klasser ude i byen, og det agter man at fortsætte med. Samtidig planlægger man bygning af børnehaver og vuggestuer i takt med tilflytningen. Der ligger et skitseprojekt hos teknikerne til 130.000 kr.

Kloaker og veje er under arbejde, og i inderzonen er man egentlig færdig og gaar derfra straaalevis ud efter. Samtidig er udlagt ret store arealer til industrier.

Foreløbig har man faaet en del smaa virksomheder. Senere er det meningen, at mellemstore virksomheder her skal kunne finde egnet plads. Men ikke alle virksomheder kan gøre sig haab om at slaa sig ned i Farum. Kun de virksomheder, der naturligt kan falde ind i området er velkomne. Saa meget vil man gøre for indbyggerne. Her skal der ikke opstaa problemer mellem beboerne og industrierne.

IKKE SKÆMME BYKERNEN

I det hele taget er det sogneraadets absolutte ønske, at man ved den kommende udvikling, som man tydeligt fornemmer vil komme, ikke vil skæmme den gamle bykerne. Tilflytterne kan være sikre paa, at idyllen bevares. Den skønhed, de flytter ud til, forsvinder ikke for dem. Man har det klart for øje, at den skal og maa bevares.

Det var ogsaa en stor glæde for sogneraadet, der i øvrigt bestaar af 2 konservative, 2 venstre, 2 upolitiske og 3 socialdemokrater med konservativ sogneraadformand, at man i aar kunne nedsætte ligningsprocenten fra 6,0 til 5,8 og alligevel gennemføre de planer, man har. Det er tilflytterne og den almindelige indtægtsstigning, som gav denne mulighed. Kommunens budget er paa 1 1/4 million kr.

Der tænkes ogsaa paa de gamle, der paa alderdomshjemmet har gode kaar. Der bor 27 paa hjemmet. Men i øvrigt indlægger man ogsaa i Farum aldersrenteboliger i de større bebyggelser.

SOGNERAADSFORMAND I 28 AAR

Det kan lige bemærkes, at Farum har været ret trofast valgmæssigt set. Sogneraadformand Johannes Jespersen har som konservativ repræsentant siddet i sogneraadet i 36 aar, heraf de 28 aar som sogneraadformand. Det er der ikke mange, der gør ham efter.

Endelig kan man i billedet af Farum medtage den kendsgering, at administrationen ikke lider af kløe efter en ny administrationsbygning. Man klarer sig med den ene fløj, der er sammenbygget med skolen.

Det skal gaa meget mærkeligt til, hvis Farum ikke vil komme ind i en kraftig udvikling i de kommende aar. Det er betryggende, at sogneraadet har veneration nok til at værne om den gamle idyl og samtidig tilpasse sig tidens krav i bolig-mæssig, hygiejnisk og teknisk henseende.

Kun har man det lille minus endnu, at det tager en times tid at komme til og fra København. Men det er et spørgsmaal, som fremtiden ogsaa vil løse bedre." (forfatterens understregninger)

Jespersens Farum

Man kan næsten mærke, hvordan den unge journalist fra det københavnske formiddagsblad er blevet inviteret ind på sognerådsformand, fhv. stationsforstander Johannes Jespersens kontor på Farum Kommunekontor, formodentlig midt på eftermiddagen efter sognerådsformandens middagshvil, for at høre de vise ord skænket allernådigst af Jespersen, "sognekongen", i egen ophøjede person. Det har højst tænkeligt været en meget ung journalist som har fået denne opgave, for der er efter alt at dømme ikke stillet spørgsmål ved et eneste af de jespersenske udsagn.

Johannes Jespersen var med sine mange års lokalpolitiske virke indbegrebet af "en gammel rotte i faget". Der blev således i ovennævnte interview meddelt præcis hvad Jespersen ville have frem og ikke mere.

Farums ambition eller...

Udviklingen af Farum fra anden halvdel af 1950'erne var uanset Johannes Jespersens udtalelser, en mangestrengt udvikling. Med det eksisterende flertal i sognerådet skulle det dog helst være en udvikling, som ikke kostede noget.

I en noget forgrovet fremstilling kan man sige, at Farum siden anlæggelsen af stationsbyen Farum i første trediedel af det 20. århundrede havde sovet tornerosesøvn. 1930'erne og 1940'erne havde været meget rolige. Eneste større politiske sag havde været ønsket om et alderdomshjem fra socialdemokraternes side, hvilket det tog en del år før konservative og venstre kunne tilslutte sig. I løbet af 1950'erne blev Farumområdet inddraget stadig mere i den storkøbenhavnske udvikling. Interviewet med den konservative sognerådsformand kan læses som en opsum-

mering af den hidtidige udvikling i 1950'erne, men kan altså også ses som et partsindlæg.

Gentoftestatus

Skulle Farum få overordnet indflydelse på sin egen udvikling måtte en række forhold ændres. Først og fremmest måtte Farum søge Gentoftestatus, eller som det rigtig hed "mellemkommunal status". En sådan status betød, at Farum fra at være sognekommune med amtmanden i Frederiksborg Amt som giver af tilladelser og afslag i alle kommunale ansøgninger af nogen videre økonomisk betydning fik øget selvbestemmelse på en række områder. Sagt lidt firkantet kan man sige, at Farum fik lov at beholde en del af de oprævede mellemkommunale skattekroner mod til gengæld at påtage sig et byplanmæssigt udviklingsansvar, herunder byggemodningsforanstaltninger og udgifterne i forbindelse med de nødvendige store vej- og kloakeringsarbejder.

Man kaldte det Gentoftestatus, fordi denne kommunale status lå mellem sognekommunal og købstadskommunal status og Gentofte havde været den første kommune som fik denne. Det fandt sted så tidligt som 1934.

Farum fik denne status i 1958 efter meget hurtig behandling i Indenrigsministeriet af ansøgningen fra Farum. Til det mere pittoreske i denne forbindelse hørte, at Farum Sogneråd nu skulle kaldes "kommunalbestyrelse" og sognerådsformand Jespersen skulle kaldes "borgmester". Det sidste havde Johannes Jespersen vist slet intet imod (I.12).

Linier i en forstadsudvikling - sejre og nederlag

Transformationen af landkommunen og stationsbysamfundet Farum til en moderne forstadskommune var ikke resultatet af bare en begivenhed eller en politisk beslutning.

Udviklingen bestod af mange enkeltforhold. Nogle sager kunne umiddelbart lykkes; andre skulle have tid. Slangstrupbanen overlodes i 1949 til DSB; det var da længe siden, at denne bane havde haft sin storhedstid, men banen blev overdraget staten i en forventning, i alle tilfælde i Farum, om at banen nu skulle forbedres. Stor var skuffelsen da også i 1954, da DSB nedlagde banestrækningen nordpå fra Farum videre over Lyngby til Slangstrup. Man talte ligefrem om løftebrud (I.13). Ikke nok med dette; den resterende bane kunne jo passende og som et

*Kommuneskolen og kommunekontoret til venstre var genstand for flere indre omflytninger i 1960'erne. I 1963 flyttede skolen officielt til Paltholmskolen umiddelbart bagved.
(Niels Vang Larsen).*

lille plaster på såret passende hedde "Farumbanen". Men banen kom altså til at hedde "Hareskovbanen". Yderligere måtte man nogle år frem for at få DSB til seriøst at arbejde med ændringen af den noget klondikeagtige bane til en S-bane.

Blandt tilbageslagene var også, at man ikke kunne få Farum Bio til at overleve. Trods en stor indsats fra kommunens side i bevillingsmæssig henseende, var det meget svært at finde en biografdirektør, som kunne få foretaget til at løbe rundt. Det viste sig også umuligt at omgå et byggestop, hvilket medførte, at Farum gik glip af en kostskole som Landsforeningen for Ordblinde havde ønsket at opføre i Farum vest. Postkontor havde også lange udsigter, selvom man forsøgte at presse på, ja ligefrem rejse et folkekrav gennem brug af lokalavisen Folkebladet samt Frederiksborg Amts Avis. Man måtte trøste sig med ekstraordinær hurtig indførelse af halvautomatisk telefoncentral.

Heldigere var man på andre områder. I midten af 1950'erne lykkedes det at få Forsvarsministeriet gjort interesseret i ændringen af en del af det store militære øvelsesområde ved kommunegrænsen til Lyng-Uggeløse og Slagslunde-Ganløse i den nordvestlige del af Farum kommune til kaserneområde. Sjællandske Trænregiment og ingeniørtropperne fik fast domicil på den nye kaserne. Det skabte omsætning på Fiskebæk Hotel, men også larm i gaden. Vigtigere var det imidlertid, at en stor gruppe af befalingsmænd og officerer søgte bolig i kommunen. Det var typisk nationalt indstillede vælgere, så de var velkomne hos den konservative Johannes Jespersen.

På et andet område var politikerne meget initiativrige i Farum. I takt med prisstigninger på jordene i Farum fik landbrugere og gartnere økonomiske problemer med produktionsomstilling. Kommunalbestyrelsen sprang til og begyndte et meget betydeligt opkøb af landbrugsjord. Først var det jorder umiddelbart nordvest for den gamle Farum landsby, med erhvervelse af gården Solvang som det centrale. Dette blev allerede realiseret i sognerådstiden. Senere fulgte både gårde i Stavnholt og ikke mindst gårdene Paltholm, Bybæk og Nygård ved den nord-sydgående hovedfærdselsåre i kommunen, Frederiksborgvej. Opkøbene fandt altovervejende sted i perioden 1958-1964 (I.14).

Udvikling gennem parcelhusbebyggelse

Parcelhuskvartere fandt plads på de store udstykninger fra gårde som Solvang. Kommunen og nye grundejerforeninger måtte i visse tilfælde gøre fælles sag overfor smarte jordprisspekulanter.

I hovedsagen gik det dog således, at kommunens politik med at kanalisere tilflyttere fra København til Farum lykkedes. Der var i borgmester Jespersens sidste valgperiode frem til april 1962 en mærkbar tendens til at holde igen med kommunale initiativer til udvidelse af den offentlige service overfor alle disse nye Farumborgere. Det var som om udvikling blev sat mere eller mindre lig med vækst i antallet af parcelhuse, ikke i aktivitetsniveau.

Udbygning af den gamle kommunale hovedskole på Frederiksborgvej, eller som det dengang hed, Bregnerødvej, var umiddelbart nok for de konservative i kommunalbestyrelsen.

Venstre og socialdemokraterne fik dog efterhånden overbevist Johannes Jespersen om, at man ikke kunne nøjes med det.

Skolesagen

I Farum havde der næsten altid været en skolesag for politikerne at hellige deres opmærksomhed. Gennem mere end en menneskealder havde man omkring 1960 levet med den skolemæssige løsning, som var blomsten af stationsbysamfundets dannelse lige efter 1.verdenskrig.

Skolevæsenet i Farum kommune bestod af en forskole i Farum og en i Bregnerød samt en hovedskole placeret centralt mellem landsbyen og stationsbyen Farum til den ene side og landsbyen Stavnholt til den anden. Denne hovedskole havde siden dens opførelse i 1923-1924 tillige rummet kommunekontoret.

Det var en tilbygning til denne hovedskole Johannes Jespersen fremhævede som den store og kostbare løsning i etaper på skoleproblemet i interviewet ovenfor. Allerede i 1960-1961 begyndte det dog at blive klart for et flertal i kommunalbestyrelsen, at denne hovedskoleudbygning ikke var tilstrækkelig. Udbygningen af Farum vest på gården Solvangs jorder gjorde planlægningen af endnu en skole der nødvendig. Samtidig skulle de kommunale forskoler så afvikles.

Den gamle hovedskole skulle forandres til den moderne Paltholmskole i gule mursten fra 1963 og den nye rødstensskole i Farum vest skulle i 1964 indvies under navnet Solvangskolen.

Og så var der endnu et skolevæsen!

Den 7. marts 1958 fejrede Farum Mellem- og Realskole sin 100 års jubilæum med en stor festlighed på Williams Hotel ved stationen i Farum. Oprindelsen havde været Farum højere Bondeskole og via aktieselskabsform under stationsbytiden, havde man fået skolen eksamensberettiget.

Siden 1912 havde man haft til huse i ejendommen ved stationen, en ejendom som var blevet udbygget flere gange, væsentligst dog i 1930'erne.

Frem til 1943 blev skolen drevet af Carl Overgaard, siden i 10 år af H. B. Kragh for fru Overgaard og siden 1953 af cand. mag. N. P. Bogh som havde været fast lærer ved skolen i adskillige år. Det lykkedes skolebestyrer Bogh at få gennemført en del moderniseringer, og elevtallet var på jubilæumsdagen 204 (I.15).

Ry, rygte og image

Privatskolen havde i tidens løb været meget respekteret. Ca. 120 af de godt 200 elever i skolen var fra Farum, så på godt og ondt var og blev Farum hjemkommune for privatskolen. Farumborgernes opfattelse af skolen var derfor meget væsentlig, ikke mindst i en periode, hvor om- og tilbygningsbehovet voksede. Dette behov blev meget væsentligt omkring 1960 med nye undervisningskrav som baggrund, for det var egentlig ikke en kvantitativ forøgelse i skolens fundament, som kom. Trods Farums udbygning steg elevtallet på privatskolen kun moderat. Dette skyldtes en blanding i ukendt målestoksforhold, mellem skolebestyrer Boghs ønske om, at skolen skulle vokse kvalitativt frem for kvantitativt, og på den anden side en tilbageholdenhed i den lokale skolesøgning. Måske var det sådan, at tilflytterne først og fremmest var formet af den stemning, der i anden halvdel af 1950'erne prægede samfundet, bl.a. med styrkelse af den kommunale, den offentlige skole som et nok så socialdemokratisk særkende. Måske spillede det også ind, at privatskolen i H. B. Kraghs tid havde stået noget i stampe.

Forbindelsen til politikere havde været fastere knyttet i Overgaards tid og praktisk samarbejde med kommuneskolen om f.eks. aftenskoledrift, som et personligt samarbejde mellem skolebestyrer Kragh og skoleinspektør Juhler i kommuneskolen havde ikke været nogen større succes.

Skolebestyrer Bøgh havde i hvert tilfælde ret, når han hævdede, at der simpelt hen ikke var plads til flere elever.

Skoleloven af 1958 undergraver realskolen!

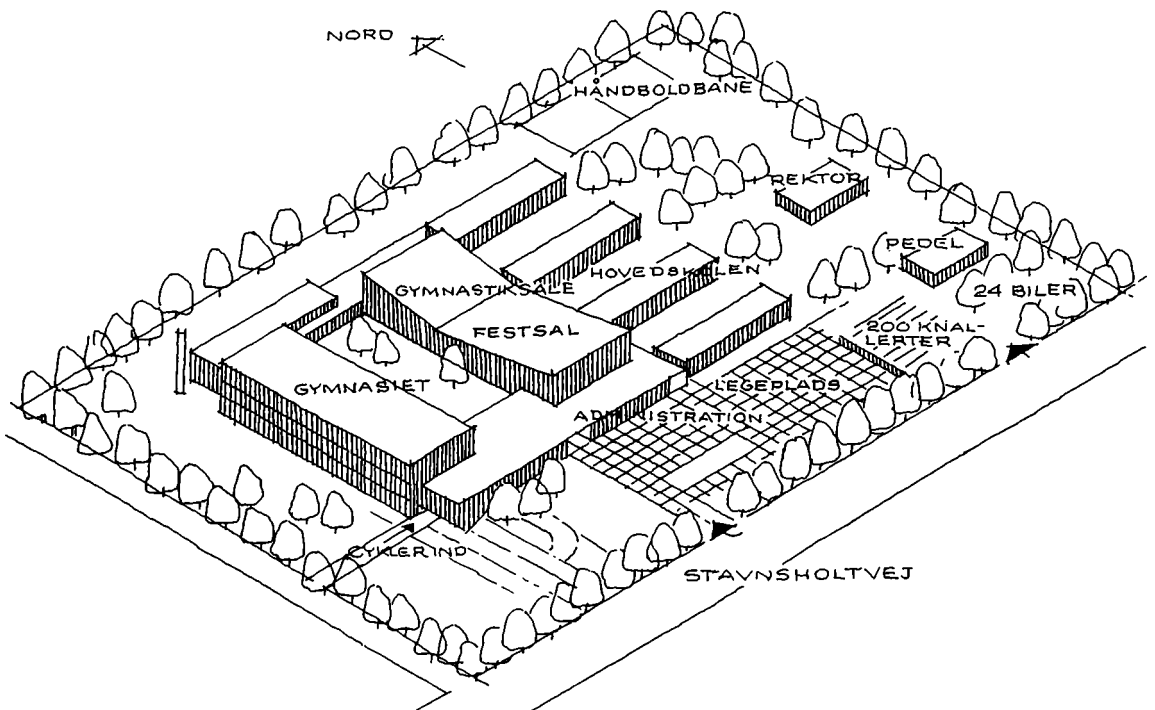
Den nye skolelov fra 1958 gav anledning til en alvorlig trussel overfor Farum Melle- og Realskole. Mellemskoleeksamen skulle falde bort og hvad værre var, så blev landkommunerne nu opfordret kraftigt til at sørge for realskoleundervisning i sine egne kommuneskoler. I lovtæksten stod dette dog ikke helt så direkte (I.16).

Kommunen skulle sørge for realskolemulighed for sine egnede unge. Om man etablerede denne mulighed på egne skoler eller betalte sig fra det på kommunale skoler med denne mulighed i nabokommuner med tilhørende transportomkostninger eller betalte private realskoler for denne undervisning var fortsat op til kommunerne, men samtidig foreskrev den nye lov tilstrækkeligt med nye krav til skoleundervisningens fysiske rammer til, at det næsten var givet, at det kunne svare sig økonomisk at udbygge det kommunale skolevæsen frem for både at støtte realskolens modernisering og yderligere betale skolepenge. Sådan måtte fornuften tale i mange landsogne; det vidste ministeriet, og i det opvågnende landsogn Farum var der i alle fald ingen vaklen.

Farum private Realskole får kniven!

Farums kommunalbestyrelse var ikke et øjeblik i tvivl. Man havde siden 1956 haft nedsat det skolebygningsudvalg, hvis primære formål var at udvikle de allerede nævnte udbygningsplaner for hovedskolen med deraf følgende nedlæggelse af forskolerne. Det borgerlige kommunalbestyrelsesflertal kunne finde sammen med socialdemokraterne i ønsket om "at lade den nye skolebygning yde det bedste til vor opvoksende ungdom". Den udvidede kommuneskole skulle allerede, inden den var blevet til den fuldt udbyggede Paltholmskole, udvides med realskoleundervisning.

Kun et særligt held kunne nu redde Farum private Realskole, som den nu kaldtes. Dette held blev ikke udbygning, men derimod at landsretssagfører Rudolf Sand hjalp skolen med at ændre status til selvejende institution. Herefter skulle en særlig kabale blive lagt af samme Sand. Det tog et årti at lægge kabalen. Den utålmodige læser behøver ikke vente så længe på at finde ud af om kabalen gik op. Vi røber allerede nu: Den sandske kabale gik op!

Ole Parks oprindelige skitseprojekt til Marie Kruses Skole i Farum. Bemærk opdelingen med gymnasie- og hovedskolebygninger og bl.a. en rektoral bygning. (Rentegnet af Hans Kaae Rasmussen).

KAPITEL 2

INTERESSER, ROLLER OG POLITIK

Banale private interesser

Man kan selvfølgelig gøre interesserne for og mod forskellige alternativer i udflytningssagen meget sofistikerede. Det vil i den henseende være nærliggende at pakke de mange interesser ind i bl.a. pædagogiske vendinger.

Gennemlæsning af akterne fra sagen omkring Marie Kruses Skoles udflytningsforhandlinger og samtaler med mange af aktørerne mere end 20 år senere giver imidlertid ikke grundlag for at vælge særlig pænt "pædagogikfarvet" indpakningspapir (II.1).

Både enkeltpersoners og gruppers ret enkle og naturligt selviske interesser spillede uden tvivl en betydelig rolle i udviklingen. Dermed være på ingen måde sagt, at resultatet af forhandlingerne ville være blevet anderledes, hvis de ideelle tanker havde formet resultatet mere tydeligt og de mere selviske interesser tilsvarende havde haft mindre betydning. Det forholder sig snarere sådan, at de ideelle interesse kun findes i fiktionens verden. En udflytningssag som Marie Kruses Skoles vil aldrig kunne realiseres, hvis de højere ideelle interesser skulle have været enerådende.

Overensstemmelse mellem basis og overbygning

Som vi har set i forrige kapitel, var selve udflytningssituationen uafvendelig. Set fra Marie Kruses Skoles side kunne man rykke teltpælene op eller dø. Man valgte kampen for fortsat eksistens. Set fra Farums side kunne der enten være tale om at håbe på et amtsligt initiativ med et gymnasium i Farum, hvilket ikke var særligt sandsynligt, eller man kunne sige nej til at arbejde for et gymnasium overhovedet. Det var alternativerne til at gå ind på forhandlinger med Marie Kruses Skole.

Set i dette lys var valgene umiddelbart lette at træffe på begge sider af hovedskillelinien. Endnu mere overordnet kan tilføjes, at det kunne være Marie Kruses Skole og Farum, eller det kunne være en anden skole med gymnasium og en anden kommune udenfor metropolen København. Det spiller ikke den store rolle. De formelle interesser i den overordnede udvikling var givet.

Den konkrete udvikling

På det meget faktiske plan finder vi en konkret udvikling. Min tese i denne bog følger den samme retning, som så mange andre historiske undersøgelser har gjort gennem de seneste 20 år; nemlig at den konkrete udvikling med de faktiske handlinger af individer og grupper som resultat havde en specifik udformning af hele udflytningssagen, men denne nok så farverige palet af handlemønstre var på intet tidspunkt i direkte modstrid med den overordnede tvungne udvikling. Basis og overbygning var på intet tidspunkt i egentlig indre modstrid.

Sagt på en anden måde kunne nok så megen handlen aldrig for alvor rykke ved den kendsgerning, at Farum ville kæmpe for at få et gymnasium og Marie Kruses Skole skulle flytte ud og væk fra Frederiksberg.

De mange interesser

En række interesser kan identificeres i forbindelse med Marie Kruses Skoles udflytningssag.

Overordnet kan man dele interesseudsættelserne op på flere måder. En måde ville være at se på skolefolk, altså lærere og ledelser overfor "de andre". En anden måde kunne være at se på elever og forældre på den ene side overfor alle dem, der mener at varetage disses interesser på den anden side.

Det viser sig imidlertid hurtigt, at sådanne måder at betragte udviklingen på rejser flere spørgsmål, end de tilbyder svar.

Vi er derfor nødsaget til at identificere en række konkrete interesser i tilfældet Marie Kruses Skoles udflytningssag for at kunne få isoleret de egentlige målsætninger og handlemønstre, som kan gennemføre en sådan udflytning. Ved at isolere disse interesser og se på deres brydning mod hverandre i den konkrete sag vil det vise sig, at vi kan bidrage til forståelse af et videregående forhold end lige den enkelte skoles konkrete udvikling. Det er min påstand, at vi herigenem får lov til for et øjeblik at se ind i magtens korridorer, hvor f.eks. pengeinteresser, selvhævdelse og politisk handel samt et ofte sindrigt sammenspil imellem disse forhold trives...ikke på uhyggelig eller ubehagelig vis, men snarere konstruktivt og gevinstorienteret.

Lad os derfor gennemgå en række af de hoved- og biroller, som skuespillet om Marie Kruses Skoles udflytning indeholdt.

Rektor Clausen

Johan Clausen havde, da udflytningstankerne overhovedet opstod, som tidligere omtalt været Marie Kruses Skoles overhoved og førstemand i mange år. Helt præcis siden den 1. januar 1938. Mere end tyve års rektoral erfaring er ikke sådan at kimse af. Der kan ikke være nogen som helst tvivl om, at Johan Clausen i slutningen af 1950'erne identificerede sig med skolen og skolen med ham. For forældre og elever var der på sæt og vis tale om "Clausens skole". Johan Clausen var respekteret som rektor og af mange elever direkte elsket. Det vidner en masse bevarede breve til "vores gamle rektor og ven" om (II.2).

Når man beklæder et embede som Johan Clausen gjorde med hele sin sjæl og pondus involveret, så er det nærliggende at opleve det som "sit" embede. På godt og ondt var det Johan Clausens skole, og når skolen fik problemer, så var det Clausens problemer.

At Clausen selv kunne være en del af problemet var på forhånd udelukket, men blev dog alligevel situationen efter kort tids udflytningsdebat. Det kan ikke umiddelbart ses af det bevarede materiale fra dengang, men det forekommer nærliggende at Johan Clausen med sine knap 60 år, med ca. 30 års tilknytning til Marie Kruses Skole og mere end 25 år som rektor var ved at være træt. Det ville være helt forkert at anse Clausen for at være udslidt i 1960, men mæthed ved skolegerning og manglende lyst til forandring prægede ham på naturligste vis.

Det var Clausens holdning, at Marie Kruses Skole så vidt muligt skulle blive, hvor den var, og som den var. Derfor fremlagde han den løsningsmodel om eventuelt samarbejde med "konkurrenten" Schneekloth, som han gjorde. Kunne det ikke lade sig gøre måtte man eventuelt flytte lidt længere ud på Frederiksberg; men så måtte det vel og mærke ske med Frederiksberg kommunes hjælp og Undervisningsministeriets forståelse. Som vi så i forrige kapitel, var det et for snævert og urealistisk billede af virkeligheden. Det var endda så snævert og sårbart, at andre kræfter på ganske kort tid kunne vælte det.

Endnu halvandet år efter at Johan Clausen havde måttet rejse selve hovedproblemstillingen overfor bestyrelsen i 1959, og mens udflytningsplanen med Farum som slutpunkt var ved at tage form, havde Clausen ikke forenet sig med tanken. Optakten var landsretssagfører Sands påvisning af, at problem-

erne, altså de økonomiske for Marie Kruses Skole, ikke bare kunne klares ved en udflytning.

Der måtte her og nu ændringer til. Væsentligst var behovet for at strukturere skolen på en sådan måde, at der kunne blive tale om tilskud fra staten efter de nye regler for statstilskudsberegning for selvejende private skoleinstitutioner. I disse omstruktureringer krævede Undervisningsministeriet ændring af skolens fundats. Ud over mindre betydende ændringer var der én, som faldt Johan Clausen for brystet. Hans automatiske lederrolle truedes af kravene om, at han ikke bare kunne udpege sin efterfølger samt hans næsten automatiske formandskab i bestyrelsen, en bestyrelse kun han hidtil havde kunnet indkalde (II.3).

Det er ikke min skole mere !

Mens forhandlingerne med henholdsvis Farum og Undervisningsministeriet skred frem i efteråret 1961, forsøgte Johan Clausen at sno sig uden om kravet vedr. ret til udpegelse af efterfølger. Han fandt et sindrigt system, med lærerkollegiet som indstillere af kandidater i samråd med rektor selv, hvorefter rektor alene endeligt indstillede til bestyrelse.

Dette russiske æksesystem var (naturligvis) uacceptabelt, hvilket ministeriet i flere omgange meddelte både Johan Clausen som rektor og bestyrelsen særskilt. Johan Clausen tabte denne runde, som han havde tabt runden om fremtidig placering.

Den 22. november 1961 skrev han til landsretssagfører Rudolf Sand (II.4):

*"Kære hr. landsretssagfører Rudolf Sand!
Det er meget svært for mig at henvende mig til Dem, fordi det for mig er en afgørelse, som jeg må tage. Jeg havde håbet at kunne udskyde afgørelsen til senere, men da nu ministeriet kræver ændring af fundatsen, må jeg træffe afgørelsen nu. Jeg anser det for helt forkert at lade den enkelte glide i baggrunden som leder af skolen.
Skolen blev i sin tid stiftet af enkeltmennesket Marie Kruse, den fortsattes af Laura Jensen, som overdrog skolen til mig at føre den videre i samme ånd. Det har jeg forsøgt at gøre.
Jeg forstår, at ministeriet er til sinds at lade mig fortsætte med sæde i bestyrelsen, men /det er for mig ikke det samme (overstreget)/ det er jo ikke det sagen drejer sig om.*

Jeg forstår, at skolen for at kunne bestå må have tilskud fra ministeriet, og jeg kan kun ønske, at den må få det.

Jeg har således besluttet mig til at søge min afsked og overdrage arbejdet til en anden, som sikkert vil være mere egnet til at gå ind for en ny ordning. / (indskudt) For mig har det altid været klart, at enkeltmenneskets betydning i tilværelsen er så stor, at jeg ikke vil være med til at forklejne det./

Inden en endelig skrivelse af mere officiel karakter tillader jeg mig at bede Dem om en samtale.

Med venlig hilsen

Deres hengivne Johan Clausen"

Det var vist så som så med hengivenheden fra rektor Johan Clausen overfor hans nye bestyrelseskollega. Brevet kendes kun i Johan Clausens koncept, så det er muligt, at det aldrig blev afsendt, at Clausen fortød.

Clausens position bruges

Sikkert er det derfor slet ikke, om den nævnte samtale, hos landsretssagføreren faktisk fandt sted. Uanset om samtalen fandt sted eller ej, så kan vi konstatere, at det lykkedes at formå Johan Clausen til at forblive som rektor helt til slutningen af skoleåret 1971/1972. Han nåede med andre ord "at flytte med" til Farum.

Man kan om dette kun gisne i dag. De resterende vidner har valgt at være tavse, men det forekommer nærliggende at tænke på hvilken rolleudfyldelse Johan Clausen kunne give rektorstillingen og ... hvem der mon kunne gøre brug af denne egenskab. Eller omvendt hvem der ikke kunne undvære Clausens rektorposition i en svær overgangstid.

Men også rektor måtte altså overgive sig. Hvorfor rejste han mon ikke en støtte hos lærere, forældre og endda elever ?

Det er formodentlig helt umuligt at besvare, om han havde kunnet, men det forekommer helt sikkert, at bare tanken lå ham fjernt. Desuden er det i høj grad tvivlsomt, om rektor Johan Clausens interesser, som må betegnes som noget konservative vedr. hans embede, overhovedet kunne forenes med de interesser, som hans umiddelbare bagland fremviste.

Landsretssagfører Rudolf Sand

Landsretssagførere er sagførere eller advokater som flere og flere vælger at kalde sig nu. Disse privat praktiserende jurister har, fra det moderne samfunds gennembrud i slutningen af det 19. århundrede og frem til efterkrigstiden, spillet en alt for ofte overset rolle som "troubleshootere".

Landsretssagfører Rudolf Sand og tidligere hans far, overretssagføreren af samme navn var af den nævnte støbning. Overretssagføreren grundlagde tilbage i tiden omkring 1. verdenskrig sin virksomhed. Set fra hans sagførerkontor, først i Rådhusstræde og senere i Nørre Søgade måtte Danmark naturligvis bestå af potentialer og klienter. Allerede omkring 1920 blev Farum Sogneråd en af den ældre Rudolf Sands store kunder. Der udvikledes et tæt forhold mellem kommunens sagfører og kommunens politiske ledelse. Familiens kendskab til lokalforholdene var desuden godt, idet overretssagføreren allerede på et tidligt tidspunkt fik sin privatadresse i kommunen.

Som en naturlig ting var overretssagføreren indtrådt i de lokale samfundslags klub, hvilket strakte sig fra deltagelse i stationsbysamfundets fugleskydninger til privat samvær over brudegespillet med stationsforstander og sognerådsformand Johannes Jespersen.

Politik og jura ... en blanding med muligheder

Gode sager kommer ikke af sig selv, heller ikke på et sagførerkontor. Der skal arbejdes hårdt, og det kræver talent. Både fliden og talentet for at skaffe sig gode sager, det vil bl.a. sige gode klienter, fulgte Sands sagførervirksomhed.

Udstykningsforretninger i Farum, og fra midten af 1950'erne også sognerådets jordopkøb, kom til at fylde meget i sagførervirksomheden. Men det er meget væsentligt at forstå, at selv om klienten, altså Farum kommune som kunde i sagførerkontoret, kom til at vokse, så bevarer det gode sagførerkontor og den dygtige sagfører altid et særligt forhold til sine klienter. Klienten er uanset størrelse en af flere interesser.

Denne position skulle for landsretssagfører Rudolf Sand blive udgangspunktet for hans interesseformulering vedr. sagen om

Marie Kruses Skole. Det er denne bogs postulat, at netop dette forhold blev dynamoen i udflytningssagens forløb. Det vil vi se nærmere på i næste kapitel.

Marie Kruses Skoles lærere

Lærere er vel som alle andre professionelle arbejdere en medarbejderstand, som internt udvikler en fagligt funderet holdning til mangt og meget. Når det drejer sig om lærere, så er disse holdninger meget naturligt forankret i pædagogik, altså mulighederne for at udføre deres arbejde med at undervise og forme den nye generation.

Men lærere er også "bare" ansatte som alle andre kategorier af arbejdere og udvikler som følge af det ganske ordinære medarbejderinteresser. De pædagogisk funderede lærerinteresser kan således vikles ind i ganske almindelige medarbejderfunderede interesser.

Det var vel derfor helt naturligt, at Marie Kruses Skoles lærere så med nogen betænknings på en flytning af deres arbejdsplads. En flytning kunne jo betyde, at de fik længere til arbejde. Og hvis udflytningsmålet blev Farum, det Farum som lå for enden af Hareskovbanen, så var det altså lidt langt ude. Næsten så langt ude at der kunne blive tale om, at lærerne i praksis måtte flytte deres privatadresser med.

På den baggrund var der naturligvis nogle ret tunge lodder i "ikke flytte vægtskålen" hos Marie Kruses Skoles lærerkorps.

Lærere i offensiven

Når det så er sagt, så skal det også nævnes, at der ikke er fundet noget, som tyder på egentlig "negativ stemning" fra Marie Kruses Skoles lærere. Det er nu egentlig ikke så mærkeligt. Alt tyder nemlig på, at lærerne fik beskeden om flytning, ikke som en mulig løsning på de velkendte problemer, men snarere som løsningen. De blev egentlig ikke spurgt om deres mening i første halvdel af 1960'erne. Rektor Clausen talte nok med udvalgte lærere, men ikke med lærerkorpset som helhed vedr. flytningen. Den særlige forhandlingskommission vedr. udflytning, som rektor skabte i 1960, fik da også et kort liv. Kommissionen var ganske enkelt i vejen, da den professionelle bestyrelse skulle til at arbejde.

Trods ændring af skolens fundats 8. april 1963 var forholdet stadig det, at lærerpersonalet kun rådede over et bestyrelsesmedlem. Lærernes formelle repræsentation i det styrende organ var således heller ikke imponerende.

Forskellige tilbageslag og træden vande, som vi skal se på i næste kapitel, medførte imidlertid, at Marie Kruses Skole ikke i 1965 var kommet nærmere en egentlig udflytning end man havde været i 1961. På den baggrund samledes Marie Kruses Skoles lærere om ønsket selv at foretage sig noget.

3 repræsentanter for lærerne fik faktisk et møde i stand med undervisningsminister K. B. Andersen og byggeafdelingsleder Kjems den 2. december 1965. Henvendelsen var dog også aftalt med bestyrelsen; måske kan man lige frem tale om, at lærernes henvendelse til ministeriet var bestilt, idet man uden at spørge i Farum ønskede oplyst om folkeskolelærerne der var i opposition til Marie Kruses Skoles udflytning. Fra dette møde i undervisningsministeriet findes i Marie Kruses Skoles bestyrelsesprotokol indklæbet et mere eller mindre officielt referat (II.5):

Lærertryghed

"Efter adjunkt Børchs fremstilling af skolens vanskelige forhold, og lærernes længsel efter trygge fremtidsudsigter (i løbet af eet eller to år kan normale læseplaner ikke gennemføres), ytrer ministeren, at Farum stadig er en mulighed, men ikke i den nuværende kvotaperiode (tre år frem i tiden), og slet ikke, da Farum ikke vil give skolen del i folkeskolekvotaen.

Eventuel modvilje fra folkeskolelærerne i Farum kender ministeren intet til og anser det i hvert tilfælde for at være uden betydning. Departementschefen tilføjer, at Marie Kruses Skole ligger langt nede i køen.

Efter en bemærkning fra lærerne om vanskeligheden ved at blive ved med at vente, bemærker ministeren, at Schneekloths Skole skal begynde at bygge til næste år, og at man måske kunne låne lokaler der. Det viser sig dog, at der er tale om flere forskellige anvendelser af bygningen, bl.a. til Pædagogisk Institut og Forsøgsskolen. Disse institutioners forhold må derfor først klarlægges, men hvis ministeriet går ind for et lejemål på Schneekloths Skole (køb er udelukket, men måske et årelangt lejemål kan ordnes), vil det være utænkeligt, at man pludselig opsiger Marie Kruses Skole uden at kunne anvise anden hjælp.

I det hele taget fremhævede ministeren gentagne gange, at man ikke kunne lade en skole, der var i vanskeligheder, sejle sin egen sø, men at undervisningsministeriet følte sig forpligtet til - inden for det muliges grænser - at yde hjælp og støtte. Ministeren mente ikke, at man skulle ønske hans besøg på skolen. Han havde set så mange elendige skolebygninger, at man kunne risikere, at han fandt Marie Kruses skolebygning ganske antagelig.

Til sidst lovede ministeren at lade en ansøgning om brug af legepladsen foran Pædagogisk Studiesamling gå videre med anbefaling til denne institutions bestyrelse.

Ministeren ønsker før eller siden at vide, om bestyrelsen er interesseret i Schneekloths Skole som en endelig løsning.
Inge Henriksen, G.Boye Petersen og Aage Børch"

Af et bevaret koncept til ovenstående referat fremgår, at de til sidst nævnte ministerinteresser i at vide om Schneekloths Skole kunne afhændes eller ej, er en senere tilføjelse (II.6). I lærernes referat var hr. Kjems i øvrigt blevet til departementschef. Måske er det et udtryk for en simpel misforståelse fra lærernes side, men der kan også være tale om naivitet; for ministeriet var der derimod tale om kølig realisme. Mødet handlede om bygning, statstilskud og Marie Kruses Skoles holdning til sammenslutning med Schneekloths Skole og de deraf affødte bygningsmæssige overvejelser. Derfor var det Byggeafdelingslederen som var med til mødet. Der skulle ikke tales om løfter til en privatskole eller om dennes placering i et overordnet gymnasiebillede i hovedstadsområdet.

Lærere i klemme tror de kan udnytte klemmen!

Forhandlingsdilemmaet var åbenbart, og det var også tydeligt for lærerne på Marie Kruses Skole. Skulle skolen udflyttes, eller skulle der udvides på stedet? Denne valgsituation troede lærerne atter var reel. På den baggrund var det ikke mærkeligt, at de forsøgte at gøre mest mulig opmærksom på de eksisterende pædagogiske lidelser som nødigt skulle trækkes i langdrag.

Ministeren vidste bedre, for ministeriet var vel underrettet. Undervisningsminister K. B. Andersen havde set elendigheder før, så der skulle noget til at ryste ham. Han rettede derfor gennem de udsendte lærerrepræsentanter en direkte forespørgsel til bestyrelsen, om Marie Kruses Skoles interesse i Schneekloths Skole. En afgørelse måtte fremprovokeres, og måtte det foregå via sendebud, gjorde man også det.

Lærerne var og blev hyrede - ikke styrende

Lærerne på Marie Kruses Skole havde ikke et ansættelsesbrev eller tilsvarende. Det nærmeste, de frem til midten af 1960'erne kom til et papir på deres tilknytning til skolen, var deres medlemskab af pensionskassen for privatskolelærere. De var faktisk hyrede uden videre rettigheder, og det var rektor, som personligt hyrede dem. Rektor Clausen var derfor i en særlig rolle i forhold til sit lærerpersonale. På en gang var der tale om, at han hyrede lærere, dvs. knyttede personer til sig, som loyalt skulle udfylde hans egen udvidede rolle som skolens pædagogiske leder. Lærernes muligheder for individuelt at præge undervisningen i form og indhold var derfor snævert knyttet til deres evne til at formidle ideen til rektor. Samtidig var rektor skolens "driftsherre". Som vi tidligere har set, så tegnede han skolen i stort og småt med store formelle beføjelser.

Denne dobbelte rolle for rektor Clausen kombineret med, at han formodentlig efter så mange års virke i rollerne personligt havde hyret samtlige aktive lærere i 1960, gjorde hans forhold til lærerne patriarkalsk, altså både styrende, bestemmende, almægtig og beskyttende. Rektor Clausen var i lærernes bevidsthed den, der varetog deres interesser.

Ingen demokratiforsøg!

1960'erne blev i mange henseender demokratiseringsforsøgenes arne, hvilket endte med styrelseslove og tilsvarende i 1970'erne. Det var imidlertid et demokratiklima som kun sent og da kun marginalt omfattede private skoler som Marie Kruses Skole.

På Marie Kruses Skole var og blev lærerne hyrede. Det gjorde det nok moralsk legalt at sige til om sine betænkeligheder vedr. trykthed i "ansættelsen" og afstand mellem arbejdssted og privatadresse, men det gjorde det samtidig helt klart, for ministerium og skolens bestyrelse, at lærerne ikke tegnede skolen og ikke kunne betros besluttende myndighed.

Hertil kom, at det formodentlig ikke kan udelukkes, at det også havde betydning, at Johan Clausen stadig var rektor. Han havde med egne ord fået overdraget et personligt ansvar for institutionen. Der var ikke plads til alt for vidtgående forsøg med medarbejderdemokrati. Formodentlig har medarbejderindflydelse som andet og mere end kolleger, man lyttede faderligt til, ligget Johan Clausen fjernt.

Elever og forældre omkring Marie Kruses Skole

Var lærerne sat uden for egentlig indflydelse i beslutningsprocesserne, så var dette endnu mere tilfældet med forældrene som samlet gruppe.

I skolens nye fundats fra 1963 var forældrene godt nok repræsenteret med 3 bestyrelsesmedlemmer overfor rektor, lærerrepræsentant og skolens juridiske konsulent.

Det er sigende, at det på bestyrelsesmødet den 30. august 1963 var de tre nye forældrerepræsentanter, som valgte landsretssagfører Rudolf Sand som skolens juridiske konsulent for en 4-års periode, og i næste nu var Rudolf Sand også konstitueret som bestyrelsens formand (II.7). Dette er sigende for stemningen omkring bestyrelsen og forholdet til forældrekrederen. Der kunne i 1960'erne slet ikke være tale om, at forældrene gik ind og tog egentlig kontrol over styringen. I teorien fandtes muligheden, men hverken rektor, lærere, juridisk konsulent eller forældre regnede seriøst med den.

Forældrerepræsentanterne var ikke nikkedukker i bestyrelsen, men det lå i mere end bare luften, at forældrene ikke sad i bestyrelsen for at vise initiativ, men for at modtage og vurdere de initiativer, formand og rektor kunne fremlægge. Læseren bedes blot erindre sig, at det først var i 1970'erne, at de direkte valgte skolenævn på de kommunale skoler blev lovpligtige, og de fik en næsten 20-årig eksistens, før man tog initiativ til at gøre dem til andet og mere.

Forældre mellem Sand og Clausen

Udflytning til Farum samt "nødvendigheden" af at udpege tre forældrerepræsentanter til skolens bestyrelse blev meddelt alle skolens forældre i en skrivelse fra rektor dateret den 1. marts 1962, altså næsten to år efter at landsretssagfører Rudolf Sand faktisk havde ladet bestyrelsen træffe beslutningerne og i øvrigt næsten et halvt år efter, at rektor Johan Clausen havde forsøgt aktiv modstand (II.8):

"Til forældrene!

Jeg henvender mig herved til Dem i anledning af skolens fremtid. Den gamle skolebygning fra 1886 har allerede i nogle år ikke været fuldt tilfredsstillende og vil i løbet af meget få år

Gårdejer Ejner Frandsen (1906-1972) var veteran fra sognerådstiden, hvor han havde repræsenteret venstre siden 1946. (Niels Vang Larsen).

vise sig helt utidssvarende over for de krav, som de nye skolelove har stillet til undervisningen både i den nye realskole og i gymnasiet.

Efter nogle års resultatløse forhandlinger med Frederiksberg kommunes borgmester for at finde en passende grund på Frederiksberg har skolens bestyrelse set sig nødsaget til at finde udveje for fortsat eksistens for skolen som gymnasie- og hovedskole andetsteds, selv om det er sket med vemod, for man kan ikke uden smerte flytte fra et sted, som man føler sig knyttet til.

Vi har til sidst vendt os mod Farum, som er en by i udvikling, og som på mange måder minder om det, Frederiksberg en gang var. I Farum har vi modt stor venlighed, og man har imødekommet os så meget, at man har stillet os en grund til disposition for en ny skolebygning.

Naturligvis bliver en sådan ny bygning ikke bygget på en dag, og det vil være af afgørende betydning for bestyrelsen og mig, at vi får afviklet den gamle skole og de nuværende elevers undervisning, mens den nye skole går igang; dette vil naturligvis foregå over en række år.

I tilslutning hertil må skolens fundats ændres, så bestyrelsen udvides fra 3 til 6 medlemmer, og også andre punkter i fundatsen må revideres.

Til nærmere redegørelse for disse forhold og til valg af 3 forældrerepræsentanter i bestyrelsen skal jeg således indkalde til et fælles forældremøde for hele skolen i Folkets hus, Enghavevej 40, mandag d. 19. marts kl. 20.

Med venlig hilsen
Johan Clausen"

Der er ikke bevaret noget referat fra det pågældede forældremøde, men det er meget sandsynligt, at Rudolf Sand og Johan Clausen har stået for "underholdningen". Foruden flytning til Farum og udvidelse af bestyrelsen var der også nyheden om, at bestyrelsen, dvs. den hidtidige 3-mands bestyrelse, havde besluttet også at ændre fundatsen, således at der kunne optages drenge blandt eleverne, når bestyrelsen måtte anse det for bekvemt (læs: nødvendigt). Hele denne kabale var endeligt faldet på plads i de interne forhandlinger mellem rektor Clausen og landsretssagfører Sand på grundlag af de ministerielle udspil. Dette fandt sted på et bestyrelsesmøde på landsretssagførerens kontor den 14. december 1961 (II.9).

Se, det var jo nyheder for forældrene, skulle man tro! Men de reagerede nu meget føjeligt. Marie Kruses Skoles totale for-

andring rystede dem ikke synderligt. Protestudmeldelser udeblev; meget mere end en håndfuld blev det vist ikke til, så vidt man i dag kan spore ud af elevkartotekerne (II.10). Om der var undladt indmeldelser, kan man selvfølgelig ikke vide, men det er ikke sandsynligt, at det drejede sig om ret mange (II.11).

Forældreinteresser er kortsynede og meget, meget praktiske

Forældre er naturligt nok interesseret i en skole p.gr. af deres barn, som går i den pågældende skole. Lidt firkantet sagt kan man faktisk forestille sig, at forældrene ikke vil se med uvillighed på, om skolen lukker dagen efter at deres eget barns skolegang det pågældende sted er afsluttet! Ved en lukning øges kursen på deres eget barns skoleophold, idet man nu kan lægge værdien af at være "sidste kuld fra den berømte skole" til skolens oprindelige tiltrækningsværdi som attråværdig. Naturligvis er dette udsagn ikke rigtigt, heldigvis da. Men det er heller ikke helt urigtigt.

Forældrenes interesser er kortsigtede og deres eget barns skolegang er altdominerende for deres følelser for skolen. Dette medfører, at forældreinteresser retter sig mod meget praktiske forhold. Når rektor Clausen derfor i sit meddelelsesbrev om udflytningsplaner gør så meget ud af, at bestyrelsen og han vil sikre den eksisterende skole og dens elevers rolige afvikling, så er det både udtryk for at Johan Clausen var en gammel rotte i faget og for ønsket af at afvæbne forældrene på forhånd.

Ved senere lejligheder i 1960'erne, mens den egentlige udflytningsdebat og de tilhørende forhandlinger foregik mellem rektor og juridisk konsulent samt internt i Farum, viser det sig da også, at Marie Kruses Skoles forældre er meget praktisk orienteret, når de optræder kollektivt. Flere gange lykkes det Rudolf Sand at fortælle de fremmødte til forældremøder, at han ikke vil komme nærmere ind på udflytningssagen "*fordi der føres fortrolige forhandlinger til forskellig side*" (II.12). Sådan noget accepterede forældrene uden videre. Da bestyrelsen på et forældremøde meddelte, at man havde besluttet med tilslutning fra lærerkollegiet at optage drenge på skolen fra skoleåret 1965/1966, så var forældremødets hoveddebat alligevel koncentreret om noget meget mere nærværende. Forældrene var irriteret over, at skolen var begyndt på at opkræve små engangsbeløb til børnenes eskursioner; forældrene ville meget hellere at man pålignede disse ydelser i forbindelse med deres

almindelige betaling af skolepenge og så var der forholdet om børnenes tunge tasker (II.13). Det måtte der kunne gøres noget effektivt ved. Ikke så meget pjat. Ned på jorden med emnerne på forældremøderne!

Ja, men det repræsentative demokrati da?

Man kunne måske forvente, at de forældre, som lod sig vælge til bestyrelsen var indflydelsesrige på en mere direkte måde, at de i mere udpræget grad var med til at tegne og forme institutionens arbejde, ligesom man kender det fra aktive bestyrelsesmedlemmer i foreningslivet, som kender deres foreninger bedre, end medlemmerne nogen sinde vil kunne komme til.

Men nej! Selvom det i 1960'erne og lidt senere umiddelbart var professionelle folk, som fra deres arbejdssituationer nok skulle kende til forhandlinger, møder og forhold mellem styrende og ledende niveauer i virksomheder og institutioner, afslører erindringer om den tid, vi arbejder med samt forhandlingsprotokollen en reelt manglende indflydelse.

Direktør Edvard Christensen, landsretssagfører Niels Mærsk-Møller, fuldmægtig Kaj Bjerrum o.s.v. fik ikke mere indflydelse end de "fruer", som fru overlæge Bartels og fru grosserer Tjellesen, der indvalgte som forældrerepræsentanter (II.14).

Der var en mærkbar tendens til, at disse forældrerepræsentanter ikke agerede anderledes end lærerkollegiets repræsentanter, forstået på den måde, at de kunne bruges som føjelig opinion i bestyrelsens forhandlinger, som reelt fandt sted mellem formanden Rudolf Sand og rektor Johan Clausen. Med lidt forsigtighed kan der ved enkelte lejligheder i bestyrelsens forhandlinger endda ses en tendens til, at forældrerepræsentanterne havde tilbøjelighed til at følge landsretssagfører Sand på samme måde som lærerrepræsentanten havde til at følge rektor Clausen. I det omfang, som dette er rigtigt, vil læseren altså selv kunne regne ud, hvordan fundatsændringen fra 1963 med 3 forældrerepræsentanter styrkede landsretssagfører Sands position i bestyrelsen, hvor rektor Clausen fortsat kun kunne regne med 1 lærerrepræsentant. Når så hertil kommer, at forældrene med landsretssagfører Mærsk-Møller i spidsen ved indførelse af den nye fundats kunne *"ytre ængstelse for, at de tre forældrevalgte bestyrelsesmedlemmer uden ansvarlighed*

overfor forældreforsamlingen vil kunne få for stor magt", ses det, at forældrene ikke søgte den egentlige styrende indflydelse, som fundatsen forudsatte (II.15).

Modsat skal vi passe på ikke at tage ovennævnte regnbrætsopstilling vedr. forældrerepræsentanternes partitagen i bestyrelsesarbejdet for håndfast. Rektor Vagn Haarsted, som selv sad på et privat gymnasium, havde ingen professionel interesse i at underminere rektorembedets absolutte "magt". Han deltog som formand for gymnasiesammenslutningen i en række bestyrelsesmøder, og han kan desuden meget vel være tilknyttet bestyrelsen gennem opfordring fra rektor Clausen selv ud fra tesen, at her var der tale om en ideologisk åndsfælle. Men alle sådanne spekulationer lader sig ikke sådan eftervise. Tilbage står vi med bestyrelsens reelle optræden, som vi i dag ser den bevaret gennem beslutninger i forhandlingsprotokollen, og her må blot konstateres, at landsretssagfører Sand havde stadig større gennemslagskraft end rektor Clausen.

Elevinteresserne endnu mere praktisk orienterede end deres forældres

Marie Kruses Skoles elevers egentlige indflydelse på deres skoles udvikling var lige så lille som på alle andre skoler i 1960'erne. Ingen tænkte på den tid seriøst på sådan mulighed for indflydelse.

Lydhørhed overfor eleverne var der dog på Marie Kruses Skole. Ikke mere og ikke mindre end andre steder, men det var typisk for de formulerede elevønsker, at de var meget nuorienterede og særdeles konkrete. Skulle der kunne holdes en fest uden lærerobservatør? Det var den omtrentlige rækkevidde af elevernes interesser i skolen; det blev bl.a. derfor også rækkevidden af deres indflydelse.

Frederiksberg kommune

Frederiksbergensere havde i 1960 levet i mere end 90 år med Marie Kruses Skole i sin midte. Men ikke nødvendigvis i sine hjerter, ud over den hjertevarme som er en del af engagementet hos forældre og elever, mens de har noget med skolen at gøre.

Da Marie Kruses Skole samtidig havde et relativt stort elevgrundlag udefra, altså fra Københavns Kommune og omegnskommuner (se kapitel 5), var den lokale forankring mindre, end man måske kunne forvente.

Skolen var absolut agtet og meget respekteret på Frederiksberg, men den var med sin lange historie ved at blive fanget i en fælde. Denne fælde var eksklusiv og næsten magisk, men den var også farlig, som den bliver beskrevet nedenfor.

Frederiksberg kommune interesserede sig ikke så meget for Marie Kruses Skole, som skolen forventede. Interessen blev endog meget lille, da skolen fik problemer med elevtallet. Frederiksberg fik først effekten af faldende børnetal at føle efter 1970 i de kommunale skoler, så det problem kunne selvfølgelig ikke på forhånd forklare, at kommunen ikke ville tage sig af Marie Kruses Skole's problemer. De ledende kommunalpolitikere som Axel Møller i 1950'erne og Stæhr Johansen i 1960'erne var sig bevidste om, hvor det var politisk givtigt at gøre sin indsats.

Der var ikke meget andet end problemer i sigte, hvis man gik i gang med at hjælpe en privatskole som Marie Kruses Skole. Socialdemokraterne ville kunne mobilisere de kommunalt ansatte lærere imod et sådant foretagende, og det kunne give unødvendige konfrontationer. Unødvendige fordi der ikke var stemmer at hente i Marie Kruses Skole. Der var simpelt hen for få Frederiksbergforældre og dermed stemmeberettigede involveret.

Når politikerne ikke gav signaler om, at denne sag var væsentlig, så foretog embedsmændene sig heller ikke noget. Det ville være direkte i strid med gode embedsmændstraditioner. Det er således betegnende, at Frederiksberg kommunes ledende skoleembedsmand, skoledirektør Aage Nørfeldt ikke selv deltog i et eneste møde med Marie Kruses Skoles repræsentanter i 1960'erne, men lod sådanne møder dække af embedsmænd længere nede i hierakiet (II.16).

Popularitetsfælden

"Min mor var også en krusemynte" var en ofte hørt sætning. Marie Kruses Skole tiltrak tidligere elevers døtre...og deres døtre. Denne tendens var tydelig. Stikprøvetælling for enkelte klasser og årgange giver op til 35 % slægtssammenhænge så sent om i 1950'erne.

Denne tendens havde i gode tider, dvs. tider med voksende børnetal selvfølgelig den gode virkning, at skolen kunne regne med en "grundkapital" af elever. Men det var lige så ubehageligt i tider med faldende børnetal. Da udhuledes fundamentet.

Venskaber

Sådanne traditioner skabte naturlige venskaber for livet. Mange af disse venskaber var lokale, altså mellem skolens folk og Frederiksbergensere, og dermed fik man i tidens løb også opbygget meget betydende venskaber med det kommunale system på Frederiksberg.

Mogens Bechgaard (1922-1988) var tilflytter. Han kom til Farum i 1949 og grundlagde i løbet af 1950'erne sit ry som dynamisk matador med sin virksomhed, Farum Tømmerhandel. (Niels Vang Larsen).

Når Frederiksberg Kommune med borgmester Stæhr Johansen i spidsen ikke var hurtige med deres svar på rektor Clausens henvendelser i 1960-1962, så var begrundelsen derfor ikke mangel på interesse, men snarere problemer med at kunne finde et positivt svar.

Frederiksberg Kommune havde faldende indbyggertal og kunne forudse faldende elevmasse til de kommunale skoler, så det var udelukket at give støtte af mere kontant karakter. Endnu i 1965, da forhandlingerne med Farum kommune og Undervisningsministeriet havde trukket ud første gang, var Marie Kruses Skole bragt i en af de vildredesituationer, som blev almindelige med korte mellemrum i løbet af 1960'erne. Efter et bestyrelsesmøde den 5. maj 1965 lod man bestyrelsesmedlem direktør Edvard Christensen tage en runde til borgmester Stæhr Johansen og kommunalbestyrelsesmedlemmerne på Frederiksberg landsretssagfører Hanne Budtz, landsretssagfører Hagen Hagensen og højesteretssagfører Hjerminde. De tre sagførere havde nemlig alle haft børn på Marie Kruses Skole. Heller ikke denne gang fik man noget ud af det. Hvor meget de end ville var Frederiksberg Kommune magtesløse i sagen (II.17).

Denne rolle forstærkedes ved Marie Kruses Skoles drøftelser med Undervisningsministeriet om statstilskudsberettigelse. Den nye lovgivnings muligheder for statstilskud blev naturligvis bragt frem af landsretssagfører Sand, og det var i øvrigt disse muligheder, som foranledigede de tidligere nævnte ændringer af skolens fundats. Men det var nærliggende for Frederiksberg Kommune herefter at tænke, at Marie Kruses Skole nu var blevet statens problem frem for kommunens.

Farum kommune

Som vi så i forrige kapitel var Farum kommune ved at være moden til egentlig forstadsudvikling. Der var kræfter, som så et gymnasium i Farum som en integreret del af moderniseringen og udviklingen.

Kunne det lade sig gøre at få Marie Kruses Skole til Farum, med hovedvægten lagt på gymnasieafdelingen, ville det være

en genvej uden om besværlige ansøgninger til amtet om et offentligt gymnasium. Samtidig ville man ikke behøve at deltage i konkurrencen med de andre kommuner i området om et sådant offentligt gymnasium.

Når hertil lægges det faktum, at Marie Kruses Skoles image år 1960 var præget af de tre hidtidige rektors arbejde på nationalt, kristent og samfundsbevarende grundlag, ja så var der naturligvis kræfter med borgmester Johannes Jepsen i spidsen, som så netop dette gymnasium som en konservativ garant. Sådan et gymnasium var særdeles velkomment!

Kommunalbestyrelsen

En kommunalbestyrelse er sjældent en homogen størrelse; i Farum var dette endnu mindre tilfældet i den periode, vi her beskæftiger os med.

De mange år med Johannes Jepsen havde sat sit præg på kommunalbestyrelsens politiske arbejdsform. De konservative med Jepsen i spidsen havde haft en ganske særlig evne til at holde fast i Venstres mandater for at bevare et større eller mindre fælles flertal i sognerådet og senere kommunalbestyrelsen. I Johannes Jepsens sidste valgperiode begyndte dette snævre samarbejde at falde fra hinanden. Inden for de borgerliges rækker var der tendens til skel mellem venstre og konservative; endnu tydeligere var imidlertid tendensen til opbrud indenfor de konservatives egne rækker.

Johannes Jepsens sidste kommunalbestyrelse fotograferet sammen med enkelte forvaltningsfolk. På Jepsens venstre side ses gårdejer Frandsen; det var mens han stadig loyalt lagde mandat til det borgerlige flertal. (Niels Vang Larsen).

Det var en blanding af mindre og større sager, som skilte; væsentligst var dog problemet med væksthastighed. Johannes Jepsen måtte se sin politiske alliance blive trukket fra hinanden, når de "unge" konservative ville styrke udviklingen gennem offentlige rammeinitiativer. Det var f.eks. jordopkøb og udstykningsaktiviteter med dertil hørende nødvendige offentlig udbygning af skolevæsen o.s.v. Heroverfor stod nu Venstre og nye borgerlistefolk, hvilke sidste dog først ved kommunevalget i marts 1962 opnåede repræsentation i kommunalbestyrelsen. De ville i hovedsagen holde den offentlige økonomi passiv, således at det var op til et "frit initiativ" at påvirke udviklingshastigheden; naturligvis var der enkelte områder, hvor kommunen selv måtte vise initiativ, og hertil hørte undervisningssektoren, men da skulle det foregå så økonomisk som overhovedet muligt for ikke at fjerne fri kapital.

Den socialdemokratiske mulighed

Så længe Johannes Jespersen var ved roret, var der en uskreven accept af den hidtidige konservative kurs, men dog ikke uden enkelte sammenstød (II.18). Da Jespersen var væk i foråret 1962 kom uoverensstemmelserne i den borgerlige side af kommunalbestyrelsen så meget desto stærkere frem. Socialdemokraternes Henry Christiansen og Villy Hansen var ikke sene til at udnytte sprækkerne i det borgerlige flertal. For så vidt kan denne evne siges at have været den overordnede politiske vej til indflydelse for socialdemokraterne i Farum 1960'erne igennem.

I valgperioden 1962-1966 søgte de to socialdemokrater primært sammen med de to noget fremfusende borgerlistefolk Mogens Bechgaard og Villy Jørgensen. De to var frem for alt udbrydere fra de konservative rækker, som ville have højere tempo på udbygningen, dog på ingen måde med det kommunale system som dynamo, snarere som producent af rammen for udbygningen. Uenigheden mellem fire konservative på den ene side og den enlige repræsentant for venstre på den anden side blev udnyttet i en række tilfælde (II.19).

Partierne og deres gymnasieambitioner

Det kan ikke bortforklares, at gymnasieambitionen absolut var størst blandt de konservative. For Johannes Jespersen var der tale om en slags kronen på værket, forstået således, at han i 1962 efterlod sig de færdige planer til udbygningen af hovedskolen til Paltholmskolen, samt aftaler med den velestimerede Marie Kruses Skole om udflytning til Farum med både gymnasium og hovedskole. Det hele var klaret i bred politisk enighed og Marie Kruses Skole havde kunnet lokkes blot med en grund, som kommunen stillede til rådighed. "Voilà!" kunne Jespersen næsten sige.

Den unge politiske generation blandt de borgerlige var mindre betagede af det private gymnasium, men ideen om, at det var privatdrevet, vejede tungt på positivsiden, når hertil kom, at der ikke syntes helt realistiske muligheder for at få et offentligt gymnasium placeret af staten eller amtet.

For borgerlisten og socialdemokraterne stillede sagen sig noget anderledes, men fra begyndelsen af dog kun lidt anderledes. Det var da godt nok at få et gymnasium, men prisen skulle være

den rigtige, hvilket betød, at man var imod ordninger, som satte de kommunale skoler i en dårligere situation p.gr. af Marie Kruses Skoles hovedskoleafdeling. I det hele taget virkede det ikke, som om gymnasiesagen fyldte slet så meget i f.eks. socialdemokraternes politiske program for Farum, end i de konservatives.

Det kommunale skolevæsen

På kommuneskolen, den senere Paltholmskole, gjorde man sig ikke videre tanker om Marie Kruses Skoles udflytning. Man tog i realiteten bare nyheden til efterretning i 1960, da man hørte om det første gang.

Der var omkring 1960 endnu kun få mennesker tilknyttet Farums kommunale skolevæsen. Der var ikke de store sager at slås for på det institutionelle plan indtil muligheden for egen realskoleundervisning og skoleudbygning kom i slutningen af 1950'erne. Disse sager udviklede sig begge til skoleinspektør Juhlers tilfredshed. Det var i maj 1957, altså samtidig med Johannes Jespersens interview til en københavnsk formiddagsavis, at skoleinspektør Juhler stolt præsenterede en bygningsmodel af "*fremtidens skole*" som "*drøm eller virkelighed*" (II.20).

Det kommunale skolevæsen skiftede institutionel karakter i lokalsamfundet i løbet af 1960'erne.

Dette hang sammen med væksten. Når skolesystemet kom til at bestå af større skoleenheder med et hurtigt voksende personale, betød det en meget væsentlig indre ændring. Der opstod gennem 1960'erne en stadig mere institutionel bevidst lærergruppe på Paltholmskolen og Solvangskolen. Det spillede også en rolle, at de lærere, som fik sin ansættelse i denne periode, medbragte stadig mere offensive og radikaliserede synspunkter på deres egen rolle og skolens rolle fra lærerseminarierne. I første halvdel af 1960'erne fik dette endnu ikke fremtrædende betydning, men i anden halvdel af årtiet var det mere klart, at lærernes synspunkter måtte tages in mente i forhandlingerne om Marie Kruses Skoles udflytning. Lærernes væsentligste talerstol blev Fælleslærerrådet og i nogen grad Skolekommissionen.

Villy Hansen (f. 1920) var samtidig med sit kommunalpolitiske virke for socialdemokratiet Farums »sherif«, nemlig landbetjent og stationsleder. (Niels Vang Larsen).

Forældreforeningen

Siden begyndelsen af 1950'erne havde Farum Kommuneskole sin egen aktive forældreforening. Kravet om tidssvarende

skolelokaler var oprindelsen til foreningen; den hastige udvikling fra slutningen af 1950'erne og det følgende årti gjorde i sig selv at Forældreforeningen fik rigeligt at interessere sig for. Først var det kommuneskolens udbygning, siden var det Solvangskolen, så blev det for en tid Marie Kruses Skoles udflytning, så blev det udvidelse af Paltholmskolen og endelig blev det "den tredje skole", nemlig det, der skulle blive til Stavnsholtskolen.

Forældreforeningen gik aktivt ind i disse sager, både ved samling om kandidater til Skolekommissionen og gennem at arrangere store debattmøder.

Der kan slet ikke tales om en samlet fast skolepolitik fra forældreforeningens side. Snarere var der tale om konkret stillingtagen i de enkelte sager. Når det drejede sig om de kommunale skoler, ønskede forældreforeningen naturligt nok primært at have indflydelse på placeringen, samt at få "nymodens" krav gennemført så hurtigt som muligt. Det kunne være skolekøkken, idrætsplads og faglokaler, men det kunne også dreje sig om seksualundervisningen. Når det drejede sig om Marie Kruses Skoles udflytning, så var forældrene positive, idet deres børn videre skolegang hermed ville kunne foregå lokalt. Imidlertid var der en meget kraftig betænkelighed overfor udflytningen som drejede sig om frygten for, at en sådan af Kommunalbestyrelsen kunne benyttes til at undlade det, forældrene anså for rettidig anlæggelse af kommunale skoler.

Forældrene dannede dog ikke politisk parti

Forældreforeningens aktivitetsniveau ses dog ikke at have trængt ind i Kommunalbestyrelsen, hverken som et protestparti eller som mærkesag hos de etablerede politiske partier i Farum.

Alligevel var der politik at spore i forældrearbejdet, endda politiske tendenser som havde partimæssige perspektiver. Den gamle forældreforening, altså den som var opstået i 1950'erne, kaldte sig intet mindre end Forældreforeningen for Farum Kommunes Skolevæsen trods det, at der kun var en hovedskole og to forskoler. Som formand for denne forening udtalte Erik Bauer sig i maj 1962 i en brev til Farum kommune (II.21):

"I anledning af at gymnasiebehovet i Farum er stærkt stigende, tillader forældreforeningen sig herved at anmode kommunal-

Jens E. Garsdahl (f. 1927) var den samlede kraft som det nye fælleslærerråds formand. Hans meningstilkendegivelser gjorde hans synspunkt respektet, men han personificerede hermed også »den nye lærerstand«, som havde meninger og bragte dem frem. (Dansk Skolefoto).

bestyrelsen om, at gøre sit yderste for, at planerne om flytning af MARIE KRUSES SKOLE fra Frederiksberg til Farum realiseres snarest, således at de elever, der har lyst og evner, får mulighed for en videregående uddannelse".

Samme Erik Bauer kom senere til at blive en meget aktiv konservativ formand for skolekommissionen, og han kom endelig ind i kommunalbestyrelsen som konservativ kandidat i 1970'erne.

Da forældreforeningen efter Solvangskolens ibrugtagning blev erstattet af to foreninger, nemlig en for hver af skolerne Paltholmskolen og Solvangskolen, skiftede forældrearbejdet lidt karakter. De nye foreninger var ikke "bare" forældreforeninger, men endda forældre- og lærerforeninger. Mens foreningen på Paltholmskolen fik det senere konservative kommunalbestyrelsesmedlem Regnar Møller som formand, så radikaliseredes foreningen på Solvangskolen i en retning, som for eftertiden synes absolut lærerorienteret.

Den dygtigt styrede lærergruppe i Farum kunne bruge forældrene som understøttende opinion for sine synspunkter. Det er netop bemærkelsesværdigt, at Forældreforeningens debatarrangementer refereredes og senere huskedes gennem de trykninger, der var blevet givet fra fremmødte læreres side (II.22).

Fælleslærerråd og Lærerkreds

Den vigtigste formelle faktor udenfor Kommunalbestyrelsen blev læremes organisering i fælleslærerråd fælles for de kommunale skoler og den lokalt faglige organisering i lærerkredsen.

Overordnet var lærerinteresserne ikke meget forskellige af natur fra dem, vi så hos Marie Kruses Skoles lærere. Også lærerne i Farum var først og fremmest medarbejdere. Løn og ansættelsesvilkår var væsentlige faktorer i lærerbevidstheden. Endnu i 1957 var der problemer med lønforholdene. Det var stadig i den jespersenske epoke og kunne det lade sig gøre, så holdt sognerådet tilbage på lønnen. Lærerne ønskede lønforhold som i Storkøbenhavn og Jespersen syntes de fik rigeligt. Han gav først efter, da kommunevalget i 1958 ændrede kommunalbestyrelsens sammensætning tilstrækkeligt.

Siden 1933 var lærerråd lovfunderet som et kollegie af samtlige lærere på en skole, hvis væsentligste rolle var pædagogisk

rådgivning af ledelsen. På samme måde var fælleslærerrådet et kollegie af samtlige lærere ved folkeskolerne indenfor en kommune. Der var tydelig tendens til, at man udefra betragtede lærerråd og fælleslærerråd som "faglige" instanser, hvor der ikke var langt til Danmarks Lærerforenings kredsarbejde og kredsinteresser. Organiseringsgrad, lønforhold og flest mulige lærerstillinger betød meget for Farum kommunes Fælleslærerråd.

Personsammenfald mellem de toneangivende i fælleslærerråd og lærerkreds gjorde sit til at styrke opfattelsen af, at også når det var fælleslærerrådet, som udtalte sig, forventedes der fagforeningsinteresser involveret. Eller sagt med lidt mere sikkerhed, så forventede f.eks. kommunalpolitikere i Farum, at hvis fælleslærerrådet udtalte sig om et eller andet, så var lærerkredsens eventuelle opfattelser allerede taget i ed.

Ingen burgøjserskole her, tak!

Lærerkreds og fælleslærerråd var ikke umiddelbart modstandere af, at få flere stillinger placeret i Farum, men hvis Marie Kruses Skole skulle komme med hovedskoledel til Farum, og hvis det betød, at denne private skole skulle få en eller anden kommunal støtte, som gjorde dem konkurrerende om de lokale skattekroner, så måtte svaret være nej tak! Da det meget længe så ud til, at den eneste måde Marie Kruses Skole skulle kunne sikre et driftsgrundlag på i Farum, netop var gennem direkte kommunal støtte i både gymnasie- og hovedskoleafdeling, så gav det næring til langt dybere følelser hos en del lokale lærere, end man måske havde forestillet sig i Kommunalbestyrelsen. Lærerne viste i fælleslærerrådsregie en resolut vilje til at afvise og modarbejde udflytningsplanerne fra omkring 1964, altså samme år som Solvangskolen startede sin virksomhed.

Følelserne kunne få sit afløb, når man sagde nej tak til burgøjserskolen. Det var udpræget udtryk for den radikaliserede politiske tankegang, som samtidigt fandt udtryk over hele landet. Netop det radikaliserede i formen gjorde det imidlertid svært at fastholde bredden i forældreopbakningen, og det gjorde det (endnu) umuligt at blive taget alt for seriøst i kommunalbestyrelsen uanset parti. Men en opposition til udflytningstankerne havde fundet en platform.

Farum private Realskole

Den private realskole i Farum havde, som vi så i forrige kapitel, allerede mærket problemerne i forbindelse med oprettelse af realskoleklasser i kommuneskolerne. Spredning af den økonomiske risiko og kvalitetsmæssige udbygning af skolen forekom umiddelbart at være den eneste farbare vej for skolen.

I løbet af 1962 fik man derfor ændret skolen til en selvejende institution med indskyderkapital fra Farum, Birkerød, Søllerød og Slagslunde-Ganløse kommuner. Farum stod naturligvis for hovedparten, idet man bidrog med det største elevtal. Det var landsretssagfører Rudolf Sand, der stod for konstruktionen, men næste etape med udbygning af de fysiske rammer stødte på forunderligste vis på problemer. Det borgerlige flertal i kommunalbestyrelsen kunne samles om at slå døren i.

Det gav en del beklemthed hos skolens ledelse, idet man ikke kunne begribe hvordan forældre til en række af eleverne, når de sad i kommunalbestyrelsen, kunne handle imod skolens tarv.

Indtil videre måtte ledelse og lærere ligesom i øvrigt forældrekrædsen forblive i vildrede. At privatskolens skæbne var forbundet med Marie Kruses Skoles udflytning, blev man først efterhånden indviet i. På et møde i foråret 1964 præsenteredes tanken første gang officielt, men absolut fortroligt. Her var det iøvrigt klart, at den endnu ikke tiltrådte skoleleder Herold faktisk var modstander af en sammenslutning, indtil han på mødet fornemmede, at de konservative kredse i Farums kommunalbestyrelse gik ind for denne løsning, ligesom det var tydeligt, at landsretssagfører Rudolf Sand havde politisk opbakning til denne løsning (II.23). En ting var sikkert. En bygningsmæssig forbedring måtte til, hvis den private skole skulle bestå på lidt længere sigt.

Skoleleder og lærere

Delvis lange perioder med uvidenhed hos lærere og leder på Farum private Realskole om, hvad der egentlig foregik, virkede handlingslammende på dem. I slutningen af 1960'erne begyndte der så endelig at tegne sig et billede af, at fusion med Marie Kruses Skole var en løsning, der arbejdedes seriøst med; dette blev samtidig et aktiveringssignal til personalet ved privatskolen; man måtte naturligt være interesseret i at få opklaret om en sådan fusion havde betydning for privatskolepersonalets stillinger.

Farum private Realskole lå i byplanmæssig henseende indeklemt. Den var bygget i flere etaper. Her ses hovedbygningen i 1969. (Niels Vang Larsen).

Den 28. april 1968 opsummerede lærer ved den gamle privatskole, Rudi Ankersen, lærernes holdninger til udflytningssagen på følgende måde i et brev til skolebestyrer Ole Ljungberg (II.24):

"Kære Ljungberg.

Du har sikkert, som vi, erfaret, at det efter to lange lærermøder kan være vanskeligt at uddrage en konklusion af de mange samtaler, vi har haft. Derfor har vi nedskrevet vor opfattelse af resultatet af det drøftede, for at problemstillingen skal stå helt klar både for dig og for os.

Den indsats, vi har lovet at yde, bør vel stå i et rimeligt forhold til det positive resultat, vi venter at opnå, og vi vil mene, at der bør skabes fuld klarhed over følgende punkter, før en tidsplan kan opstilles og arbejdet begynde:

1. Kan du få konkrete oplysninger om, hvorvidt bestyrelsen er villig til at give planen den nødvendige finansielle støtte, evt. ved frigørelse af fondsmidlerne?

2. Da en væsentlig del af forslaget tager sigte på skolens forhold i de kommende år, må det være en forudsætning, at vi får klare oplysninger om skolens situation efter Marie Kruses Skoles udflytning samt om vore ansættelsesforhold.

De problemer, der trænger sig på for os lærere, er bl.a. på hvilke betingelser en sammenslutning med Marie Kruses Skole eventuelt vil finde sted. Godkender undervisningsministeriet, at Marie Kruses Skole udflytter, selv om Farum private Realskole er levedygtig og består, og er det de to bestyrelser, kommunalbestyrelsens og undervisningsministeriets tanke, at vi lærere tilsikres ansættelse på Marie Kruses Skole med tilsvarende skema og aflønning?

Det er af betydning for planens heldige udfald, at vi ikke mister den åbenhed og gode kommunikation dig og os lærere imellem, som blev skabt ved din tiltrædelse som leder.

Hele oplægget, og også dette brev, skal du opfatte som vore bestræbelser på at sikre skolens trivsel og sikre os alle gode og varige arbejdsforhold, og du kan regne med vor loyalitet og fortsatte støtte til planens gennemførelse.

Venlig hilsen på lærerkollegiets vegne...

Rudi Ankersen."

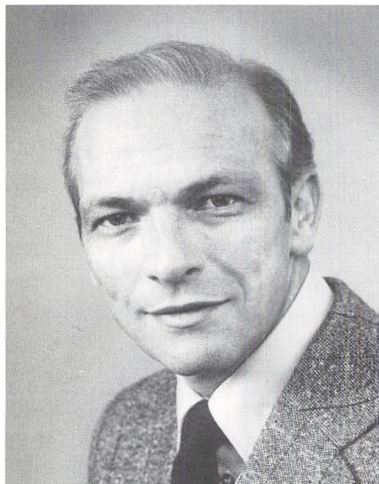
Alt tyder på, at forbindelsen mellem lærerpersonale, skoleleder og forældrekræds var så snæver, at man ikke kan identificere særinteresser i forældregruppen. Det var da også bemærkelsesværdigt, at da der endelig i 1969 skulle tages stilling til en fusion med Marie Kruses Skole, så var forældregruppen

mest af alt interesseret i at sikre lærernes overførsel til Marie Kruses Skole, på så gode betingelser som muligt.

Argumentationen drejede sig naturligvis om at sikre børnene uændrede forhold.

Skolekommissionen

Prokurist Erik Bauer (f. 1926) blev den, som aktiverede skolekommissionen politisk i Farum. Som konservativ politiker kom han i 1970 i kommunalbestyrelsen. (Niels Vang Larsen).

Skolekommissionerne, som eksisterede i Danmark fra 1814 til 1989, var egentlig et organ udenfor kommunalbestyrelsen som skulle lade forældre-, lærer- og politikerinteresser brydes i en direkte dialog, som skulle føre til anbefalinger og indstillinger til kommunalbestyrelsen om forhold vedr. skolevæsenet. En initiativrig skolekommission kunne derfor til tider komme langt, hvis man kunne samle de i kommissionen repræsenterede interesser.

Indtil 1933 var den stedlige sognepræst ifølge lovteksten født formand for skolekommissionen. Som man i øvrigt finder det mange steder på landet, så var der i Farum helt frem til 1960'erne endnu tradition for, at sognepræsten sad som formand for skolekommissionen. Den lokale præst var provst Henrik Vedel, som både i alder og holdninger tilhørte den Jespersenske generation. I hans embedsperiode og formandsperiode lå der således en "særlig ro" over skolekommissionens arbejde. Så meget mere markant virkede det derfor også, da han i midten af 1960'erne overlod formandsskabet til en, som ikke også var væsenets embedsmand. Erik Bauer, som senere blev konservativt kommunalbestyrelsesmedlem, blev formand for skolekommissionen i Farum og var først og fremmest med til at politisere kommissionens image i lokalsamfundet. Skolekommissionen blev i anden halvdel af 1960'erne et forum for en debat om skolepolitik, hvor de to dominerende emner skulle blive Marie Kruses Skoles udflytning med hovedskoleafdeling og den langsomme realisering af kommunens tredje skole, Stavnsholt skolen, hvilket i slutningen af 1960'erne medførte akkurt udbygningsbehov for Paltholmskolen.

Skikkelser

Særligt to personer i Farum kan siges at have profileret sig gennem Marie Kruses Skolesagen. Det drejer sig om den nævnte Erik Bauer, som nok ikke kan fraskrive sig, at denne sag var med til at give netop ham politisk profil, hvilket atter kunne starte hans kommunalpolitiske karriere.

Den anden er Per V. Sunekær fra "Mogens Bechgaards Borgerliste". Per Sunekær blev kommunalbestyrelsens formand for Kulturelt Udvalg, det udvalg som dengang havde skolesagerne under sig. Da Borgerlisten efter kommunalvalget i 1966 måtte afgive borgmesterposten til de konservative, måtte det være oplagt for Borgerlisten at benytte sin formandsstol i Kulturelt Udvalg til en særlig markering af sine holdninger. Indflydelse gav det ikke i samme målestok, da man jo ikke kunne sætte et flertal i kommunalbestyrelsen bag sine meninger.

Det er imidlertid væsentligt i vores tilbageblik på udflytningssagen at erkende, at meget politisk tordenvej i sagen kunne være med til opinionspåvirkning i lokalsamfundet.

Roller og indflydelse

Samlet kan vi konkludere, at der var mange formelle interesser i forbindelse med skoleudflytningen. Der var ikke blot tale om én dialektik mellem Marie Kruses Skole på den ene side og Farum Kommune på den anden, men også indre modsætninger på hver side.

I begge hovedlejr har vi allerede nu set elementer af niveauinddeling eller hieraki samt indre modsætninger. Evnen til at benytte sig af disse forhold blev udslagsgivende for den konkrete, den faktiske udfyldning af den nødvendige udflytningssags ramme.

Dramaets hovedlinie var givet, og rollelisten besat. Imidlertid må vi se lidt nærmere på en hovedrolleindehaver, inden spillet kan begynde.

Kommunalbestyrelsen 1966-1970 flankeret af embedsmænd. I midten ses borgmester Schmidt og bag ham ses Bechgaard og Vitting Andersen. Niels Vang Larsen).

KAPITEL 3

EN SAGFØRER OG TO BESTYRELSESFORMÆND

I dynastiets tjeneste

Landsretssagfører Sand udgjorde blot anden generation i det sandske dynasti.

Da overretssagføreren døde i det tidlige forår 1960 var han næsten 81 år gammel. Sønnen var født den 15. november 1922 og var altså, da han fuldt overtog sin fars forretninger bl.a. med hensyn til Marie Kruses Skole omkring de 40 år.

Landsretssagføreren videreførte sin fars forretninger. Deri er der intet mærkeligt. At han mere eller mindre gjorde det med samme stilelementer er imidlertid bemærkelsesværdigt.

Men kan en stil virke i to generationer uden forskelle i effekt?

Overlegen kombinatorisk evne

Svaret er et både og. I nogle sammenhænge kunne den sandske hurtighed, når det drejede sig om at analysere kombinationer, vise sig lige så effektive for landsretssagføreren som for hans far. I andre tilfælde skulle det vise sig, at sådanne talenter ikke var så respekterede af andre, som det tidligere havde været tilfældet.

Sagt på en anden måde var der snævrere grænser for, hvad der politisk økonomisk kunne accepteres i forhandlinger, end der havde været tidligere. Landsretssagførerens løsningsforslag og ideer blev til tider opfattet som "smarte"; noget sådant havde ikke på samme måde været tilfælde for overretssagføreren (III.1).

Advokatetik - grundlaget for virksomheden

Et sagførerkontor lever af at føre sager for sine klienter. Hvis en sagførerpraksis skal leve godt og længe, f.eks. i flere generationer kræves det, at der dels er mange sager, dels at der er mange trofaste klienter.

Der findes i princippet to måder, hvorpå en sagførervirksomhed kan skaffe sig klienter af mere vedvarende karakter. Dels kan

Overretssagfører Rudolf Sand (1879-1960) havde fulgt Marie Kruses Skole siden rektor Laura Jensens dage i 1920'erne. I mere end 30 år var han tilknyttet skolen som juridisk konsulent. (Privat).

man skabe sig ry for at vinde sager, måske selv de umuligste, og dels kan man i et og alt være på forkant med udviklingen overfor de enkelte klienter. I det sidste ligger det forhold, at sagføreren handler resolut og tillidskabende på klientens vegne.

Advokatetik hviler på et tillidsforhold fra klienten til sagføreren. Både overretssagfører Sand og landsretssagfører Sand virkede som sagførere tillidsvækkende, og de havde derfor evnen til at skabe en god sagførerpraksis. Når dertil kommer, at de havde held og dygtighed til at vinde mange sager, så var tilliden parret med kompetence. Derfor blev sagførervirksomheden efterhånden af anseligt omfang.

På grundlag af tillid og kompetence funderedes fra 1. verdenskrig og fremefter den sandske sagførerpraksis. Som årene gik havde virksomheden personlige forbindelser, som udgjorde et fagligt og socialt netværk, som dels kunne udbrede kendskabet til virksomheden og derved skaffe nye klienter og dels kunne anvendes, når det var nødvendigt at trænge frem på klienters vegne til væsentlige kontorer.

Fremdrift i en advokatvirksomhed affødes af sagernes gang, men fremdriften skaber også selv grobund for, at der kommer nye og større sager til. Og hvis sagerne i sig selv ikke nødvendigvis bliver større, så bliver klienterne det. For landsretssagfører Rudolf Sand blev i løbet af 1970'erne sagerne om likvideringen af Jan Bonde Nielsens Egtofteselskaber og fordelingen af boet efter Ib Henrik Cavling til rigtigt store sager ifølge aviserne. På samme måde kan bestyrelsesposter i en række store erhvervsvirksomheder som f.eks. Aller-koncernen og formandsposter i Høyers Krudtværk A/S og Mariendals Mølle A/S være udtryk for Rudolf Sands vej frem til nye klienter og sager (III.2).

Er man først i gang ruller udviklingen og bekendtskaber gøres. Pressen har påstået, at det for landsretssagføreren endda har ført til blåstempling ved invitationer til jagtselskaber i kongelige kredse (III.3).

Dynastiet skaber sig et billede af sig selv

Som årene går i en virksomhed, hvor det som hovedregel går fremad, er det naturligt, at der skabes et vist mønster i adfærd

Landsreisagfører Rudolf Sand fotografet i anledning af 70-årsdagen i 1992. (Privat).

og dermed i bevidste og ubevidste bestræbelser på at skabe et billede af sig selv og sin virksomhed.

Overretssagfører Sands personlige venskab med borgmester Jespersen i Farum gav mange muligheder for at drøfte Farums udviklingsmuligheder, både en række mindre dagligdags problemer og større sager. Overretssagføreren kunne ud fra sit kendskab til jura og hovedstadsforhold, herunder andre klienter bidrage med ideer og inspiration overfor den embedsmandsagtige og altid forsigtige borgmester.

Når hertil kommer at overretssagfører Sand i et og alt var en succes som sagfører for Farum Kommune, så var der skabt et særligt klima for forbindelsen mellem sagførerkontor og klient. Dette klima kunne imidlertid ikke overleve overretssagfører Sand og borgmester Jespersen uden videre. Sand og Jespersen præsiderede blandt de bestemmende samfundslag i det gamle Farum, det Farum som var resultatet af stationsbysamfundets grundlæggelse i tiden lige efter 1.verdenskrig. Det var begge mænd af et format, der vidnede om større interesser end lige Farums udvikling. Som overretssagfører Sand interesserede sig for alt, der havde med Grønland at gøre, så var Jespersens deltagelse i det konservative folkepartis interne drøftelser vedr. de islandske sagaers eventuelle udlevering markant om end ikke kendt af en større kreds (III.4).

Da overretssagføreren efterhånden lod forretningerne gå videre til sin søn, var der vel for Jespersen ikke tale om nogen ændring i forholdet til vennens søn og dermed mellem klient og sagførerkontor.

Da Johannes Jespersen veg for de yngre kræfter i det kommunalpolitiske liv i Farum, var der derimod ikke tale om en naturlig videreførelse af "det særlige klima" mellem kommunen og sagførerkontoret.

Det var ikke mere det naturligste i verden, at kommunalbestyrelsen var inviteret til sammenkomster med "deres sagfører" i det sandske familiedomicil, villa Furebakken ved Furesøens nordre bred. Man må spørge sig hvorfor?

Svaret, eller en del af svaret skal formodentlig findes i det forhold, at kommunalbestyrelsen i 1960'erne i stigende grad kom til at bestå af en anden generation af politikere end dem, som Jespersen havde repræsenteret. Mogens Bechgaard, som vi

i forrige kapitel stiftede bekendtskab med, som den farverige repræsentant for borgerlisten., var på mange måder også en fællesnævner for den nye politikergeneration; ikke forstået som karakteristisk for deres politiske holdninger, men snarere som typisk repræsentant for brudet med tidligere tiders almenmenneskelige holdninger eller adfærd.

Mindre respekt for den "medfødte" position

Mogens Bechgaard var selv kendt som den karismatiske politiker med meget pragmatisk sindelag. Han var, af dem som kendte ham godt, tillige kendt for sin evne til på naturligste vis at udtrykke gedigen gammeldags småpatriarkalsk opførsel. Det kom frem som utvivlsom personlig glæde, når han på tværs af aftaler belønnede sine medarbejdere for ekstraordinær god indsats med en ekstra lønningspose, og det kom frem i hans stolthed over, at han "havde tjent sine penge selv". Bechgaard var en selfmade mand og havde svært ved at respektere folk, der som Rudolf Sand kunne anses for at være født til deres position (III.5).

Når den nye generation af kommunalpolitikere oven i købet blev udsatte for manifestationer af medfødt samfundsposition i form af middagsinvitationer og mere af den slags, som hører de vigtigste kapitler i etikettebøgerne til, så gav det anledning til mere modvilje end medvilje. Hvor sådanne høfligheder kunne have virket som smørelse for god stemning i andre sammenhænge, så blev smørelsesmidlet til grus. Ikke på en gang, men efterhånden.

Friskhed - intet fortrin

Landsretssagfører Rudolf Sand arbejdede med ungdommens friskhed i sagen om Marie Kruses Skoles udflytning til Farum. Det er imidlertid kun en egenskab, som anses for fordelagtig af andre, så længe friskheden er forankret i fælles målsætninger.

I Farum var der i Johannes Jespersens tid tale om forsigtighed, når man i kommunalbestyrelsen var i opposition. Tiden efter kommunalvalget i marts 1962 da Jespersen endelig gik af, blev præget af det stik modsatte. Både flertal og opposition skulle give sig til kende, hvilket sammen med koalitionsbårne borgmestre gjorde kommunalbestyrelsen til et farverigt, men også besværligt forum for udenforstående.

Lige som det for embedsmænd, og dem blev der hastigt flere af i 1960'erne, gjalt om at holde tungen lige i munden overfor

politiske signaler, så blev det for kommunens forskellige for-handlingspartnere sværere at tolke, hvad der var kommunens holdning...for ret lang tid ad gangen. Holdninger holdt ikke længere end til næste valg og ofte ikke længere end til næste kommunalbestyrelsesmøde.

Når man så har en sag!

Landsretssagfører Rudolf Sand havde virkelig en sag, når det drejede sig om Marie Kruses Skoles udflytning.

Eller rettere sagt, så havde han flere sager, som havde med denne udflytning at gøre. Som juridisk konsulent for Marie Kruses Skole havde han en sag, nemlig de juridiske aspekter af udviklingen set fra Marie Kruses Skoles side. Det var, hvad der f.eks. kom frem i sagen om skolens nye fundats i 1962 og 1963.

Som formand for Marie Kruses Skoles bestyrelse havde han udvidet sit sagsområde for skolen. Nu var det bredere defineret, hvad der var hans opgave. I princippet var hele skolen, minus det pædagogiske indhold, formandens anliggende, eller han kunne gøre det til sit anliggende. For landsretssagføreren blev det udflytningen og de følgesager der kom hermed så som byggeri, skoleøkonomi og lignende, der kom til at præge formandsperioden.

Som formand for Farum private Realskole blev det tilsvarende denne skoles fortsatte eksistens, som kom i centrum. Dette var særligt aktuelt efter realklasseundervisningens indførelse på Farums kommunale skoler, d.v.s. Farum Kommuneskole/Palt-holmskolen fra 1960 og Solvangskolen fra 1964.

Endelig havde det, som Farum kommunes sagfører, naturligvis været landsretssagfører Sands opgave at føre de mere juridiske aspekter ud i livet, i skolesager såvel som alle mulige andre sager. Det kunne dreje sig om egentlig sagsføring, men det drejede sig lige så meget om at udarbejde juridiske responsa, som i notatform tolkede lov- og regelstof for kommunalbestyrelsen.

Hvor slutter formanden og hvor starter sagføreren?

Som sagfører var det landsretssagfører Rudolf Sands fornemste opgave, at sørge for at hans klient, i dette tilfælde Farum

kommune fik det bedst mulige resultat i sine sager. Hvis Farum kommune gennem borgmester Jespersen eller kredsen omkring denne havde udtrykt interesse i at få et gymnasium i Farum, så var det sagførerens opgave at se på de praktiske muligheder for at opnå dette.

Som juridisk konsulent og formand for Marie Kruses Skole var det Rudolf Sands opgave at se på mulighederne for at få bragt skolen ud af den problematiske situation, som faldende elevtal omkring 1960 bragte skolen ud i.

Der er intet mærkeligt ved, at Rudolf Sand kombinerede de to ønsker. Problemerne omkring Farum private Realskole kunne muligvis løses i tilknytning hertil; det gjorde om muligt løsningsforslaget endnu mere attraktivt.

Det er imidlertid også klart, at det for udenforstående kunne være svært at begribe, om det nu var formanden for den ene eller anden skole, eller om det var sagføreren, man havde med at gøre. Sikrest er det derfor at slå fast, at det hele tiden var Rudolf Sand!

Professionalisme

Landsretssagfører Rudolf Sand var gennem sine roller i sagen eller sagerne vedr. Marie Kruses Skoles udflytning til Farum bragt i en både spændende og prekær situation. Spændende fordi han kunne følge sagen tættere end de fleste og havde indflydelse, men prekær fordi han kunne bringes i en situation, hvor han formelt og reelt skulle varetage modsatte interesser. Det blev en balancegang, og hvis modsatte interesser kom frem, så måtte Rudolf Sand vælge standpunkt.

Der var således lagt op til tre formelle handlingsveje for Rudolf Sand. Han kunne vælge at sige fra! Det var nærliggende at tænke sådan, at hele sagen ikke ville kunne undgå at bringe konfrontationsrisici frem, og så var det måske lettere at springe fra. For det første var landsretssagføreren, lige så lidt som hans far havde været det, en mand, der gav op over for besværlige sager. For det andet var udviklingen i sagen i det første år af 1960'erne slet ikke så besværlig endda.

En anden måde at reagere på kunne være at erklære sig inhabil i enkelte forhold vedr. sagens førelse. Det kunne for så vidt være som både sagfører for kommunen og som formand for de to skolebestyrelser. Men det ville også være det samme som at

låse sig fast i et standpunkt, eller ville let kunne tolkes som sådan. Med andre ord ville handlefriheden i forhandlingerne blive indsnævret.

Den tredje adfærdsform var den sværeste, men blev tilsyneladende alligevel Rudolf Sands valgte vej. Det var balancegangen, hvor kun hårdt arbejde for opretholdelse af fuld tillid til landsretssagføreren i alle lejre ville kunne bære sagen igennem. Vi kan kalde dette den professionelle udfordring. Det er kendetegnende for landsretssagfører Rudolf Sand, som intet havde at vinde på udflytningssagen selv, valgte den besværligste vej i "sin sag".

Sagførermoral

I klassisk forstand er Rudolf Sands valg et rigtigt sagføervalg. Den gode sagfører fører også klientens sag, når den begynder at se besværlig eller håbløs ud. Det skaber mere renommé end noget andet i sagførerverdenen. Med et lidt gammeldags udtryk kan det også omtales som en "æressag".

Måske lå der også det forhold til grund for landsretssagfører Sands vedholdende kamp for Marie Kruses Skoles udflytning til Farum, at det muligvis var en sag fra hans fars tid. Måske var der tale om en sønlig respekt for en aftale, som var indgået mellem de to "gamle", altså overretssagfører Sand og borgmester Jespersen. I dette forhold af æresmæssig karakter lå måske også et incitament til den nye generation på sagførerkontoret på Nørre Søgade og i kommunalbestyrelsen i Farum, om hvad de kunne have af udgangspunkter for deres opfattelser af sagen. Mens landsretssagføreren måske delte sin opfattelse af sagens ophavssituation i forholdet mellem hans fader og borgmester Jespersen med enkelte i den konservative lejr i Farum, så var det næsten lige så sikkert, at netop denne ophavssituation kunne give anledning til næsten modsatte følelser i resten af kommunalbestyrelsen. Det var jo netop den jespersenske æra, som skulle forlades, ikke i adstadigt tempo, men jo hurtigere des bedre, syntes bl.a. repræsentanterne for Borgerlisten og Socialdemokratiet at mene.

Hvorom alting er, så forekommer det ikke at være muligt med sikkerhed at kunne fastslå præcis hvornår gymnasieønsket formuleredes første gang af Johannes Jespersen.

Smart løsning - men svær sag

Det var jo også en smart løsning af både Marie Kruses Skoles problem, Farum private Realskoles problem og Farum kommunes problem. Der var netop tale om een løsning på tre problemer. Men løsningsmodellens elegance gjorde ikke sagen lettere, tværtimod.

Der var tale om to forskellige skolekulturer, to forskellige kommunale baggrunde osv.

Derfor er der et par forhold, som vi nødvendigvis må beskæftige os lidt med, hvis vi skal begribe muligheder og begrænsninger i Rudolf Sands handlemønster i hele udflytnings-sagen.

Der skal være støtte til ideen, ellers...

Rudolf Sand kunne naturligvis ikke gøre sig noget større håb om sagens gennemførelse, hvis der ikke var støtte til hans løsningsmodel.

Uanset hvordan han måtte ønske, tingene skulle være og blive, så var det helt afgørende for ham, at der var støtte at hente både på de to skoler og i Farum kommune.

At Marie Kruses Skole skulle støtte udflytningsideen var, som vi allerede har set tidligere, ikke et spørgsmål om, at de ton mursten, som udgjorde de gamle lokaler på Frederiksberg Alle, skulle have en mening. Det var et spil med enkeltgruppers interesser, først og fremmest rektor Clausens. I Farum private Realskole skulle støtten på samme vis hentes hos skolens ledelse. Imidlertid var lederpositionen her ikke nær så markeret og traditionsbåret som på Marie Kruses Skole, hvorfor landsretssagføreren enten skulle søge dybere eller bredere efter støtte eller skulle undlade at søge den overhovedet, før situationen havde udviklet sig til et niveau, hvor privatskolen ikke havde noget reelt valg. Støtte fra Farum kommune var en meget vanskeligere affære for Rudolf Sand.

Det var ikke nok at have borgmesteren med på ideen om Marie Kruses Skoles udflytning. Det var heller ikke nok at have et enkelt parti bag sig, for intet politisk parti havde på noget tidspunkt majoritet i kommunalbestyrelsen.

Det ville også være farligt for sagen og den sandske ide, om man kun havde et enkelt eller få partier bag sig i kommualbetyrelsen. Dels ville Marie Kruses Skole, og for så vidt Farum private Realskole, kunne blive gjort til mærkesag eller gidsel for bestemte politiske holdninger, og dels kunne man netop derfor risikere at aftaler mellem skole(r) og kommunalbestyrelse kun holdt en valgperiode.

Hertil kom de øvrige opinionsdannere i Farum. Forældreinteresse og lærernes holdninger var væsentlige.

At forene en støtte til ideen om Marie Kruses Skoles udflytning til Farum, skolens overtagelse af eller fusion med Farum private Realskole fra begge skoleinstitutioner og Farum kommune var ikke en let opgave for Rudolf Sand. Skulle sagen imidlertid gennemføres, var der ingen vej uden om at forsøge.

Rudolf Sands position må sættes på spil

Støtte til ideen var der hen ad vejen fra forskellig side; en massiv opbakning var der dog aldrig tale om. Et andet forhold er imidlertid væsentlig at få præsenteret her, for at vi kan forstå Rudolf Sands handlemønstre i sagen.

Med de mange interesser i sagen er det for eftertiden ret klart, at landsretssagføreren ikke ville kunne forvente, at alle blev tilfredse. Men kunne landsretssagføreren selv blive tilfreds, og hvad skulle der egentlig til for at opnå dette? Vi har allerede været inde på, at der ikke var tale om egentlig personlig vinding for Rudolf Sand, hverken som formand for skolerne eller som Farum kommunes juridiske konsulent. Som privatperson ejede Rudolf Sand en hel del jord i Farum, men ikke den plet som kunne komme på tale til Marie Kruses Skole. Så i den forbindelse var der ingen mammon at hente for Sand.

Men som sagfører da? Salærer og dækning af udgiftskonti kunne måske være en god indtægtskilde; man kunne måske forestille sig at sagens evne til at blive trukket i langdrag skabte fordelagtige indtjeningsmuligheder for Rudolf Sand! Der ville nok have været betydelig "lettere" penge at tjene end lige i sagen om Marie Kruses Skole (III.6).

Som delejer af sagførervirksomheden kunne Rudolf Sand måske have en interesse i virksomhedens indtjeningsmuligheder, men som nævnt ville der være andre og givtigere sager at spinde guld på end sagen om skolerne og Farum kommune.

Kort og godt må vi udelukke et egentligt pengebaseret motiv. Men der var en motor, en drive, en drift!

Viljen til indflydelse... magten og æren!

Hvad driver en mand, når det ikke er magt, penge eller kvinder, som kan vindes?

Hvordan kunne det være en personlig tilfredsstillelse for landsretssagfører Rudolf Sand, hvis Marie Kruses Skole flyttede til Farum? Svaret skal muligvis findes i et jæger-bytteforholdet. Vi er her nødsaget til at understrege at der er tale om een tolkning; der kan være andre, men jeg vil prøve her at udvikle tesen om den valgte tolkning, og det er så op til læseren at vurdere dennes rimelighed.

Hvis vi accepterer, at udgangspunktet for Rudolf Sand må have været, at ideen om udflytning af Marie Kruses Skole til Farum var god, så er jagten iscenesat.

Som jægeren, der nøje vurderer sit udvalgte bytte efter flere forskellige kriterier, så måtte Rudolf Sand vurdere sin ide. Til tider styrkes færtten af byttet, til andre tider svækkes den. Der vil være tidspunkter i jægerens søgen efter friske spor, hvor byttet synes at være kommet overraskende tæt på, og andre hvor jægeren er ved at opgive.

Jagtreviret i baghaven!

Som anden generation i Farum, både hvad angår bopæl og forbindelser ud i lokalsamfundet, var Farum et ret bekendt revir for landsretssagfører Rudolf Sand...skulle man tro.

Farum havde stort set stået stille i de mere end 40 år Jespersens epoke varede. Så et relativt ubevægeligt samfund gav naturligvis næring til, at Sand kunne føle sig rimelig tryk ved, at han virkelig kendte "sit" område.

Måske kom det til at spille en rolle, at Farum i 1960'erne ikke var så beregnet, som Rudolf Sand kunne have troet. Vi har allerede tidligere været inde på, hvordan politikerne var ganske anderledes i 1960'erne, men lokalsamfundet som helhed skiftede også karakter. Befolkningen begyndte at opføre sig anderledes end tidligere. Den befolkning som vi i 20'erne, 30'erne, 40'erne osv. mest kender fra billeder, hvor de kan samles i større forsamlinger alene for at modtage "ordet" oppefra, hvad

enten det gjalt afsløringer af genforeningssten, Peter Lassen-monument eller tilsvarende - den befolkning, inklusive tilflyttere begyndte i 1960'erne at gå til borgermøder, som både kunne være indkaldt af interessegrupper og af politikerne; vigtigst af alt så turde de på disse møder sige noget. De stod ikke bare og afventede, hvad der måtte blive "meddelt" fra talerstolen.

Denne "nye" befolkning var Rudolf Sand formodentlig mindre bekendt med.

At skynde sig langsomt!

Op- og nedture hører til jægerens tilværelse i forhold til byttet. Hvad er det da som holder processen, jagten i gang? En stedsevarende skuffelse, hvor byttet forekommer jægeren at komme længere og længere bort kan uden tvivl få lysten til at kølnes af. Modsat kan et virkeligt fremskridt bære mange skuffelser. Denne vekselvirken spiller hen over et mere grundlæggende forhold. Det drejer sig om selve jagtens indre væsen. Ønsket om markeret overlegenhed gennem påvisningen af ens evne til at spille gud er central. Jægeren er per definition ikke livgivende, men derimod dødbringende. Men gennem sin mulighed for at springe et bytte over kan jægeren slippe sit dødsgreb og på den måde give liv. Jægeren er på den måde mere magtfuld, end man sådan lige forestiller sig.

Rudolf Sand måtte gennemføre jagten, da den først var i gang; farten af byttet kunne til tider være svag, men viljen til at markere sin overlegne styrke i forhold til målet var stærkest.

Storvildtsjægeren

Blandt jægere findes der også klasser. Nogle skyder efter mindre dyr, mens andre går efter det tunge vildt. Disse sidstnævnte jægere kaldes storvildtsjægere. Den type jægere har foruden de karakteristika, som vi netop har set på, tillige et helt specielt særkende. De sætter deres eget liv ind i jagten. Deres liv er mere eller mindre på spil. Det er ikke hverdagskost, men det hænder at byttedyret bliver til jæger, og jægeren bliver til byttedyr.

Landsretssagfører Rudolf Sand er kendt som storvildtsjæger. Indrettelsen af jagstue i familiedomicilet i Farum med tilhørende trofæer, dvs. gevire og udstoppede dyr af vildt var en naturlig del af storvildtsjægerens image.

Som jæger var og er landsretssagføreren i besiddelse af en ganske enkel, rå og ligefrem opfattelse af sin virksomhed. Efter at Danmark i sommeren 1977 tilsluttede sig den såkaldte Washington-konvention om forbud mod import af visse dyrearter i form af jagttrofæer, var det nærliggende for en af de store landsdækkende dagblade, nemlig Politiken at præsentere den danske verdensmester i trofæjagt, landsretssagfører Rudolf Sand, samt bede ham udtale sig (III.7):

Mandighed...livgiver og livtager

"... - Jeg føler bestemt ikke, at jeg behøver at føre noget defensorat for at gå på jagt, eller at vi jægere behøver at begrunde, endsige undskylde, at vi gør det. Vi synes ærligt og redeligt, at det er alle jer andre, der bør forklare, hvorfor I ikke gør det. Når alt kommer til alt, er det dog os, der lever op til den mandlige tradition helt fra stenalderen, til helt naturlige ideer og instinkter i mennesket. Manden er skabt til at udslutte liv og til at skabe liv, og det indgår som noget ganske naturligt i naturens husholdning...

- Man kan ærlig talt undre sig lidt over, at pressen i vor tid viser fuld, ja undertiden mere end fuld forståelse for de mærkeligste afvigere fra det, man i hvert fald i gamle dage kaldte normalmennesket. Viser stigende forståelse for homoseksuelle, uden at der skal være det mindste degraderende i at være det, stigende forståelse for folk der bruger narkotika eller nervemedicin, forståelse for folk der vil leve i Christiania og så videre, medens vi stakkels jægere, der blot gør det, som menneskeheden har gjort siden tidernes morgen, pludselig skal stilles over for at forsvare os, hvad vi ikke synes, vi har den mindste grund til....

Udholdenhed, vedholdenhed, stædighed og...målet i sigte!

- Hvad tænker De, når De har et eller andet dyr på kornet, lige inden De trækker af?

- Jamen sådan foregår det jo slet ikke. Det er den der bambi-forestilling om det yndige dyr med dådyrøjnene, der står og ser på en. Nej, der sker det på en bjergjagt, at man i timer eller dage har kravlet op ad bjergsiden med lungerne pumpende og er ved at kollabere. Så kommer man op til en bjergkam og ser måske 200 meter borte et bjergfår, der har set een i samme øjeblik og begiver sig i spring op ad bjergsiden. Det hele foregår på brøkdele af sekunder. Man skyder, og hvis man er

heldig rammer man. Det sker over store afstande og kræver en formidabel koncentration. Det er de spændende øjeblikke, disse sekunder, hvor man er tilbage ved menneskets naturlige udgangspunkt...

Urinstinktet overfor "små-pylrethed"

- Det er da netop det civiliserede menneskes kendetegn, at det undertrykker, eller dog i det mindste forsøger at undertrykke sine mest primitive instinkter.

- Åh, vi går dog vel stadig i seng med vore koner. Det er et tegn på over-civilisation, hvis man ikke tør vedkende sig sin herkomst. Hele denne holdning med, at det skulle være så frygteligt at slå dyr ihjel skyldes at menneskene i vore dage er pakket ind i vat fra fødslen til døden i et mere og mere pylret velfærdssamfund.

Har de forresten fået bøf fornylig? Og tror De, at den ko, som bøffen kom fra, døde af sig selv? Og hvorfor er det moderne med flagrende uredt hår, sådan som stenaldersmanden havde det? Nogle vender tilbage til menneskets udgangspunkt på den ene måde, nogle på den anden. Vi må prøve at lære at respektere hinandens udfoldelsestrang i stedet for at hakke på hinanden." (forfatterens understregninger)

Retten til at gøre, hvad man har sat sig for, når man nu engang kan, synes budskabet at være. Nogen driver det kun til at have langt hår; andre bliver storvildtjægere.

Man kan med rimelighed spørge, om det overhovedet er muligt at have de livsopfattelser og de talenter i forbindelse med sin hobby, mens man har andre i sit arbejde. Det er min påstand, at et menneske er en helhed på godt og ondt, samt at mennesket grundlæggende er det samme i arbejdstid og i fritid, om end mere eller mindre udfoldet. En del forhold, synes jeg, tyder på, i forbindelse med Rudolf Sands arbejde med sagen om Marie Kruses Skoles udflytning til Farum, at magtfuldhed, udholdenhed og træfsikkerhed også kom til at spille en væsentlig rolle her. Storladenhed, det at gebærde sig "grandiost" er en anden egenskab, som ofte følges med jægerens image. Også denne egenskab viste landsretssagføreren fra tid til anden (III.8).

Netop sådanne egenskaber betyder imidlertid også i jantelovens Danmark, at det kan være nok så svært at få sine gerninger ligefremt respekteret i alle kredse.

Ingen afsløring af jægerens skjul!

Evnen til at gebærde sig storladent, vise overblik og på alle måder markere sin position langt over den givne situation kombineredes hos Sand med evnen til at få andre til at gøre ting for sig.

Derved forstærkedes mulighederne for at få "sagen" gennemført, samtidig med at han kunne forblive i baggrunden. Hvorfor ønsker man mon at være i baggrunden, når man samtidig har evnen til at føre sig frem? Normalt skyldes det, at man har større handlefrihed i baggrunden end i forgrunden, hvor alle manøvrerer til offentlig beskuelse.

I Rudolf Sands tilfælde med sagen om Marie Kruses Skole var Frederiksborg Amts Avis og Berlingske Aftenavis efter nytår 1965 ved at skabe en "god historie". Det var kort inden landsretssagfører Rudolf Sand i Marie Kruses Skoles bestyrelse modnede ideen om at lade en lærerdeputation besøge undervisningsminister K.B.Andersen. På vegne af bestyrelserne for Marie Kruses Skole og Farum private Realskole havde han tilskrevet kommunalbestyrelsen i Farum (III.9):

"(10.01.1965) Fra lrs. Rud.Sand, der er formand for såvel den private Marie Kruses Skole i København som Farum private Realskole, har Farum Kommunalbestyrelse modtaget en anmodning om forhandling mellem de private skoler og hele Farum Kommunalbestyrelse....

Anmodningen kom sammen med en lang redegørelse for, hvorledes Marie Kruses Skoles planer om at flytte skolen til Farum og bygge her, er forløbet siden 1961-62, da planerne kom frem...

At redegørelsen er sendt på både Marie Kruses Skoles og Farum private Realskoles vegne er en bekræftelse på, at de to skoler har indledt samarbejde og vil samarbejde, når Marie Kruses Skole bygges i Farum...

Et af spørgsmålene, man kan vente drøftet på mødet mellem de private skoler og Farum Kommunalbestyrelse, bliver, om Marie Kruses Skole eventuelt skal indgå som en tredje 'kommunal' skole i Farum på en sådan måde, at den får eget skoledistrikt. - Det har vi intet som helst imod, oplyser lrs.Sand på vor forespørgsel."

Angreb er det bedste forsvar

"(26.02.1965) Efter alt at domme vil Farum Kommunalbestyrelse nu gå til boligministeriet for at få fremskyndt igangsættelsestilladelse af den private Marie Kruses Skoles plan om bygning af skole og gymnasium i Farum.

I går eftermiddags holdtes i Farum et møde mellem hele Farum Kommunalbestyrelse og rektor Johan Clausen, Marie Kruses Skole, Frederiksberg, skolebestyrer R. Herold, Farum private Realskole, og landsretssagfører Rud. Sand, som er advokat for såvel den private Realskole, Marie Kruses Skole som Farum Kommune.

Enden på mødet blev, fortæller landsretssagfører Rud. Sand, at vi - de private skoler - lagde sagen i borgmesterens hånd. Så vidt jeg kan se, vil der ske det, at Farum Kommunalbestyrelse sender en deputation til ministeriet for at fremskynde en igangsætningstilladelse af skolebyggeriet. Vi har såvel den økonomiske side som grund og tegninger klar...". (forfatterens understregning)

Både Frederiksborg Amts Avis og Berlingske Aften havde gennem tæt at følge forhandlingerne siden årsskiftet 1964/1965 lagt op til spændende føljetonafsnit, hvor det virker sandsynligt, at Rudolf Sands mange roller skulle gøres til genstand for dybdeboring. Det skulle ikke lykkes. Allerede i februar måtte aviserne smide håndklæderne ind i Rudolf Sands ring.

Ude af busken, hurtigere end journalisten kunne tælle til tre...

Der skulle ikke kunne skabes en historie af journalisten; så landsretssagfører Rudolf Sand talte alene på skolernes vegne. Men det var jo også en hel del. Tilsyneladende var det præcis nok til at få kommunalbestyrelsen sat i svingninger. Nu var sagen lagt i borgmesterens hænder, og kommunalbestyrelsen måtte sende en deputation til ministeriet...og de gjorde det!

At tage sig af et skoledistrikt i kommunal skolemæssig betydning havde "vi" ikke det fjerneste imod. Det havde ikke været på dagsordenen i bestyrelserne på Marie Kruses Skole eller Farum private Realskole. Det var imidlertid en formalitet i dette tilfælde for landsretssagføreren og dem, der nu havde med sagens behandling at gøre. Vigtigere var det nu, at Rudolf Sand med sine udtalelser ikke lod tvivl tilbage om, at han nu førte skolernes sag og ikke Farum kommunes.

Loyalitet

*Storvildtsjægeren Rudolf Sand.
(Privat).*

Landsretssagføreren havde truffet sit valg. Var det mon nødtvungen? Næppe! Der var formodentlig aldrig hos Rudolf Sand tvivl om, hvor hans loyalitet lå...nemlig hos hans egen ide og dermed ikke mindst ved Marie Kruses Skole.

Kunne andres uvidenhed imidlertid komme hans sag til gavn, gjorde det formentlig ikke noget. Sådan var (og er) spillereglerne i realiteternes verden Det vidste landsretssagfører Rudolf Sand.

KAPITEL 4

FORHANDLINGENS FASER

Hvad kan vi lade bestemme en faseopdeling?

Forhandlingerne om udflytning af Marie Kruse Skole fra Frederiksberg Alle 16 til Stavnsholtvej 29-31 kom til at strække sig over en meget lang periode. Sådan tager billedet sig umiddelbart ud. Fra 1959 til 1971, altså henved 12 år var man om at nå fra ide til virklighed.

Naturligvis forhandlede der ikke i 12 år på fuld tid. Kommunalbestyrelsen i Farum oplevede af og til sagen på sin dagsorden, en halv snes gange i alt. Det kan omregnes til ca. 10 timers behandling af sagen i det forum! På 12 år, altså! Hvor meget tid de enkelte kommunalbestyrelsesmedlemmer derudover helligede sagen, kan vi kun gisne om, men at denne sag skulle have fyldt deres dag ud gennem 12 år er helt usandsynlig.

For landsretssagfører Rudolf Sand var denne sag også bare en sag blandt så mange andre. Han benyttede nok betydeligt mere end 10 timer, men for ham var der efter alt at dømme heller ikke tale om, at denne sag udfyldte tilværelsen i 12 år.

Dermed ikke være sagt, at sagen om Marie Kruses Skole ikke har kunnet give søvnløse nætter. Det gav sagen uden tvivl for flere af de implicerede, men det skete på bestemte tidspunkter i sagens udvikling.

Og det er disse tidspunkter, som er fasernes omdrejningspunkter.

Gang i sagen eller...

Omkring 1964/1965, igen i 1966-1968 samt endelig efter 1969 var der tidspunkter, hvor der var en del dramatik om sagen. Som læseren selv vil kunne erkende om lidt, så vil det være forkert at fremstille det, som om der på disse tidspunkter var speciel fremgang i sagens udvikling, for det var der på ingen måde tale om. Snarere var der tale om nogle konfrontationer uden egentlig afklaring.

Denne manglende afklaring under eller efter disse konfrontationer bærer i sig meget af skylden for, at det hele tog så lang tid.

De parter, som konfronteredes på de forskellige tidspunkter var der nemlig stadigvæk efter konfrontationerne, og ingen af dem var i virkeligheden kommet nærmere deres mål. Dette skyldtes flere forhold, men først og fremmest det, at Farum kommune og Marie Kruses Skole udviklede sig hurtigere, end de egentlig var sine ønsker til hinanden bevidst. Her skal man desuden huske på, hvilken indflydelse, det har på os alle, når vi bevæger os ud i noget ukendt. Prøv at lukke øjnene, drej rundt om Dem selv og tag så et skridt! De fleste vil formodentlig tøve. Farum kommune og Marie Kruses Skole skiftedes til at lukke øjnene, dreje rundt og tøve.

Fasernes overskrifter

Perioden frem til og med den første konfrontation i 1964/1965 kunne man med nogen rimelighed kalde "ministeriefasen". Her var hovedproblemstillingen, set fra Marie Kruses Skoles side, at man ønskede garantier for statens støtte til byggeri og en igangsætningstilladelse. Den næste periode fra 1966 til 1968 kan vi på tilsvarende måde kalde for "protestfasen", idet Marie Kruses Skole først og fremmest så sig oppe imod de offentligt ansatte lærere i Farum. Endelig kunne vi i samme ånd kalde den sidste fase til og med konfrontationerne i 1971 for "kommunalbestyrelsesfasen", fordi Marie Kruses Skole blev et egentligt politisk stridsemne i Farum kommunalbestyrelse.

Som det blev antydnet ovenfor, var der imidlertid ikke tale om, at forholdet til ministeriet var på plads efter 1965, ej heller forholdet til folkeskolelærerne efter 1968. Forholdene her fandt først deres løsning efter "kommunalbestyrelsesfasen". Heri er der således allerede antydnet, at denne sidste fases evindelige udskydning kom til at afsløre hvor afgørende netop den var, da den endelig var passeret. Det lettede imidlertid ikke situationen med indholdet af den sidste fase, at kerneproblemet toges frem til et endeligt opgør så sent som i foråret og sommeren 1971!

Udgangspunktet

I løbet af 1960 og 1961 faldt sagen efterhånden på plads i Marie Kruses Skoles bestyrelse; dvs. at landsretssagfører Rudolf Sands ide efterhånden overvandt rektor Johan Clausens forhåbninger og skepsis. I samme periode optoges de første kontakter mellem landsretssagføreren og borgmester Johannes

Civilingeniør Tage Møller (1916-1988) var tredje generation i en smedeslægt i Farum, som tillige i alle tre generationer indtog pladser i sognerådet. (Niels Vang Larsen).

Jespersen i Farum. Spillets ouverture afsluttedes med, at Farum kommune ville stille gratis byggegrund til rådighed for skolen, samtidig med at en arkitektstue blev sat i gang med tegnearbejdet.

Til at begynde med så det fornøjeligt ud. På baggrund af optimistiske pressemeddelelser fra Marie Kruses Skole og politiske udtalelser fra den afdøende kommunalbestyrelse i Farum kunne den socialdemokratiske avis Aktuelt som den første komme frem med det glade budskab en af de første dage i marts 1962 (IV.1):

"FARUM KOMMER FØRST MED NYT GYMNASIUM - Marie Kruses Skole flytter fra Frederiksberg.

Det første af de kommende gymnasier i Københavns omegn lægges i Farum. Marie Kruses Skole på Frederiksberg flytter ud i den nordsjællandske kommune, hvor der er stillet en grund til rådighed på et centralt sted, på Paltholms jorder, ved siden af den kommuneskole, som Farum har under opførelse. De to skoler vil bl.a. kunne få fælles idrætsanlæg.

I øjeblikket går der kun piger på Marie Kruses Skole, men den omdannes i Farum til blandet skole, med elever på alle 12 klassetrin lige op studentereksamen.

Skolen er en selvejende institution. Den vil få plads til 700 elever, og byggeriet vil koste omkring otte millioner kr.

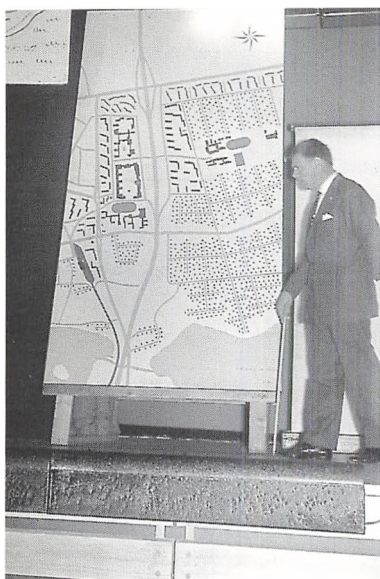
Udflytningen har givet Farum en rivende udvikling. Da det ikke mindst er unge familier, der flytter til kommunen, skaber det skoleproblemer. Det igangværende skolebyggeri ventes færdigt i løbet af 1962, og samtidig venter man at kunne begynde at bygge en ny kommuneskole.

Detailprojektet til det nye gymnasium er så langt fremme, at det inden længe kan sendes til undervisningsministeriet."

Alt så vel tilrettelagt ud. Det var som et tog, som allerede havde forladt perronen; en udvikling som ikke lod sig standse. Den lokale presse søgte i sin redegørelse lidt dybere end hovedstadspressen, men hverken i det lokale Folkeblad eller i den alt dominerende regionsavis Frederiksborg Amts Avis, kunne optimismen helt tøjles.

En helt enig kommunalbestyrelse i Farum?

I Frederiksborg Amts Avis hed det således i meddelelsen om Marie Kruses Skoles udflytning (IV.2):

Mogens Bechgaard præsenterer sine visioner om udbygningen af Farum ved et borgermøde i april 1963. (Sven Krarup Nielsen).

"KENDT GYMNASIESKOLE FLYTTER TIL FARUM - Marie Kruses Pigeskole paa Frederiksberg flyttes og omdannes til blandet skole.

Der er glæde i Farum i disse dage. Det store ønske har gennem lang tid været at faa placeret et gymnasium i kommunen, og kommunalbestyrelsen har i de sidste par aar arbejdet energisk for at opfylde dette ønske, men har naturligvis været i haard konkurrence med de øvrige omegnskommuner.

Kommunalbestyrelsen har nu, som en af sine sidste opgaver før valget, ført forhandling med bestyrelsen for Marie Kruses Skole paa Frederiksberg, repræsenteret ved lrs. R. Sand, rektor Johs. Clausen og fru Brøndum. Denne forhandling har resulteret i en aftale om, at skolen snarest mulig flytter til Farum. Kommunen har stillet en meget velegnet grund til raadighed midt i Farum paa Paltholms jorder. Skolen kommer her til at ligge i forbindelse med den kommuneskole, Farum selv har under opførelse, og som ventes færdiggjort i sommer, og man har saaledes tænkt sig, at de to skoler bl.a. skulle have fælles idrætsanlæg. Marie Kruses Skole er i sin nuværende form kun pigeskole. Ved udflytningen vil den imidlertid blive omdannet til blandet skole.

Skolen er en selvejende institution og optager elever lige fra skolepligtens indtræden, og fører dem frem til studentereksamen. Den ny skole, der skal opføres, forventes at ville koste omkring 8 mil.kr., og den skal have plads til omkring 700 elever. Man haaber at kunne paabegynde opførelsen saa snart detailprojekteringen er tilendebragt.

Foruden den allerede nævnte skole, der bliver indviet i aar, haaber kommunen at kunne paabegynde opførelsen af den projekterede Solvangskole inden udgangen af 1962. Gymnasiebyggeriet vil ogsaa lette skolepresset paa kommunens skoler, selv om mange elever naturligvis vil komme tilrejsende.

Marie Kruses Skoles bestyrelse har allerede ført forhandlinger med undervisningsministeriet om flytningen til Farum og har fundet forstaaelse herfor. Ministeriet har udbedt sig detailtegninger indsendt snarest, hvorefter spørgsmaalet om statstilskud til gymnasiet vil blive behandlet."

Jespersens sidste bedrift!

Det var et budskab, der kunne høres. Efter sådan en salut kan man roligt trække sig tilbage. Der var ikke antydning af problem i budskabet. I Farum var man sikkert glade, og glæden holdt et stykke tid.

Efter kommunalvalget i marts 1962 skulle en temmelig ny kommunalbestyrelse i Farum tage fat. Af de 9 valgte kommunalbestyrelsesmedlemmer var kun tre genvalgte fra den foregående periode. Denne situation gav selvfølgelig anledning til nogen følelsen sig frem i den første tid, efter man var tiltrådt den 1. april.

Med 4 konservative, 2 socialdemokrater, 2 borgerlistefolk og 1 venstremand konstituerede man sig med den konservative Tage Møller som borgmester. Det var helt i Johannes Jespersens ånd; Tage Møller var af flere blevet kaldet "kronprinsen", ikke i een men i de foregående to valgperioder.

Der opstod imidlertid ret hurtigt spændinger indenfor det grundlag som bar borgmesterposten. Gårdejer Ejnar Frandsen fra Lillevangsgården sad på det enlige venstremandat og var i en række detailspørgsmål uenig med de fire konservative. Denne uenighed kunne udnyttes, hvis man gebærdede sig lidt pragmatisk. Det viste både tømmerhandler Mogens Bechgaard og direktør Villy Jørgensen fra Borgerlisten samt politiassistent Villy Hansen og arbejdsmand Henry Christiansen fra Socialdemokratiet vilje og evne til. I løbet af vinteren 1962/1963 blev det stadig sværere for de konservative at holde sammen med Ejnar Frandsen; trods hans andel i konstitueringsgrundlaget for borgmester Tage Møller så forekom det klarere og klarere, at flertallet ikke var stabilt. Derfor blev det stadig sværere at tilrettelægge en egentlig politisk linie fra borgmesteren og hans konservative kolleger (IV.3).

Ingen gymnasie- eller skoleproblemer...endnu

Foreløbig mærkede Marie Kruses Skole, eller måske rettere dens bestyrelse, ikke nogen virkning på aftalen mellem skolen og Farum kommune fra eventuel kommunalpolitisk uro.

Alt åndede ikke fred og idyl på skolen; her var landsretssagfører Rudolf Sand travlt optaget i efteråret af forholdene vedr. fundatsændringen og valg af forældrerepræsentanter til bestyrelsen. Men i forholdet til Farum kommune havde man da fred.

Hvad var det egentlig for en aftale man havde med "den nordsjællandske kommune"? Var der overhovedet noget i aftalen, som kunne give anledning til uro...endnu?

Umiddelbart skulle Marie Kruses Skole på den ene side og Farum kommune på den anden blot foretage sig ganske få ting; den egentlige problemstilling lå i graden af statslig velvilje.

Farum kommune viste meget hurtigt sin velvilje. Den 26. april 1962 underskrev den nye borgmester, Tage Møller følgende brev til Marie Kruses Skole (IV.4).

"På given foranledning skal man meddele, at Farum kommunalbestyrelse er indforstået med at betale det fulde undervisningsvederlag for elever fra Farum kommune, der optages i Marie Kruses Skoles gymnasieafdeling, når skolen flytter hertil."

Der var tilsyneladende ingen smalle steder!

Realskolen omdannes til selvejende institution

Bestyrelsen for Marie Kruses Skole fik bragt sin fundats i orden og fik ret snart herefter indvalgt forældrerepræsentanter i bestyrelsen. Ved siden af dette arbejde, men helt uafhængig heraf, var landsretssagfører Rudolf Sand i færd med at omdanne Farum private Realskole til selvejende institution. Dette annonceredes i begyndelsen af marts 1963, altså samtidig med offentliggørelsen af planerne vedr. Marie Kruses Skoles udflytning til Farum (IV.5). Overgangen til selvejende institution forløb ret smertefrit. Den hidtidige skoleejer, cand.mag. Niels Bøgh skulle frikøbes gennem en overdragelsessum på kr. 350.400, hvilken tilvejebragtes gennem lån fra staten og de kommuner, som benyttede skolen. Farum kommune var først på pletten til at yde sit lån på kr. 22.000. Farum kommunes betydning for skolen sættes lidt i relief ved at se på kommuner som Birkerød, Søllerød og Slagslunde-Ganløse, som hver indskød lån på 1.668 (IV.6).

Sidst på foråret 1962 var Farum private Realskole uden større problemer omdannet til selvejende institution med Rudolf Sand som formand for den nye bestyrelse.

Et vigtigt kort var vendt i den sandske kabale. Det var nu tid til, at Farum kommune "vendte kortet" om den jordlod, skolen skulle bygges på.

Jorden til Marie Kruses Skole

I Frederiksborg Amtsråds møde i begyndelsen af maj 1962 fik Farum kommune tilladelse til at købe en parcel af gården

Paltholm for kr. 400.000 til brug for det nye gymnasium (IV.7). Samtidig fik kommunen lov til at financiere den endelige udbygning af kommuneskole til Paltholmskole gennem et lån på kr. 1.300.000.

At kommunen købte jord fra Paltholm var en gammel historie. Det havde man gjort både i 1923, da man ville opføre Farum Kommuneskole med tilhørende kommunekontor og det havde man gjort i 1953 til brug for denne skoles udvidelse og nybygning af det, der fra 1963 skulle kaldes Paltholmskolen.

Sognefoged og gårdejer Helge Hansen på Paltholm havde selv været konservativt kommunalbestyrelsesmedlem og en fast støtte for Johannes Jespersens linie.

Et imponerende anlæg bliver skitseret

På Marie Kruses Skoles bestyrelsesmøde i december 1962 fik landsretssagfører Sand mandat til at sætte arkitekt Ole Hagen i gang med at lave skitser for Marie Kruses Skoles bygninger "ude i" Farum. Bestyrelsen var i øvrigt ikke indblandet. Det fremgår i hvert tilfælde ikke af referaterne, men formodentlig var i det mindste rektor Clausen med til at give ideer til arkitekten. Hvad enten det nu var et monument, eller det var nogen andet, så blev det i foråret 1963 færdigt og uden videre fremsendt til ministeriet. Det blev ikke behandlet i betyrelsen, men forevist en udvalgt gruppe lærere af rektor Clausen og landsretssagføreren, hvilket må forekomme eftertiden bemærkelsesværdigt (IV.8).

"Ultramoderne" blev det kaldt i aviserne, for Rudolf Sand lod naturligvis planen offentliggøre. Det var dog virkelig noget, man kunne tillade sig at være stolt over. Ialt 6790 m² under tag til ca. 800 elever. Der var 26 klasseværelser, hvoraf de 17 var for hovedskolen. Hertil kom adskillige faglokaler især for gymnasiet, men også en administrationsfløj, næsten som et helt lille kommunekontor, en festsal og meget mere (IV.9).

Hele herligheden skulle koste ca. 8 millioner kroner. Var skitsen lavet for at imponere, kunne det ikke være gjort bedre. Optimismen var derfor også stor hos bestyrelsesformand og rektor, da man til pressen og Farum kommune meddelte, at statstilskud "givetvis" ville blive bevilget.

Men der var advarsels- signaler her og der!

Det virkede umiddelbart, som om intet kunne bremse planen, men der var tilbageslag. Allerede lige efter, at man i begyndelsen af marts 1962 havde kunnet offentliggøre sine planer om at få Marie Kruses Skole ud til Farum, henvendte den afgående kommunalbestyrelse sig til sin sydlige nabokommune, Værløse, angående denne kommunes interesse i at kunne sende gymnasiesøgende elever til Farums "nye gymnasium". Denne henvendelse fandt, som man sagde, først og fremmest sted af hensyn til de fortsatte forhandlinger med undervisningsministeriet.

Svaret kom prompte! Nej tak! Allerede inden Værløse Sogneråd skulle have sagen op på et møde, lod Værløse skolekommission sive en meddelelse til pressen om, at man i Værløse var rigeligt dækket ind gennem bestående aftaler med Gladsaxe og Ballerup-Måløv kommuner (IV.10). Holdningen opretholdtes i Værløse Sogneråds officielle svarskrivelse til Farum kommunalbestyrelse i slutningen af marts, men med tilføjelse af, at man "*dog gerne vil have lov til at vende tilbage til spørgsmålet...såfremt det senere skulle vise sig, at der i tiden, indtil eget gymnasium oprettes, skulle være et udækket gymnasiebehov*" (IV.11). Det skulle vise sig, at denne sikkerhedsventil blev nødvendig.

Men der skulle altså ikke forventes elevoptag fra denne kommune. Det gjorde Farum endnu væsentligere for Marie Kruses Skoles bestyrelsesformand Rudolf Sand, men også farligere. Han besluttede foreløbig at køre videre, med de meget positive tilkendegivelser fra de andre kommuner, nemlig Lillerød, Slagslunde-Ganløse og Lyngge-Uggeløse (IV.12).

Det reelle problem træder langsomt, men sikkert frem

Der var på dette tidspunkt langt større hindringer, som man måtte søge at overvinde.

I september 1962 konfronteredes man med hovedproblemet første gang. Det drejede sig om igangsættelsestilladelse. Det lyder måske ikke af meget, men man må huske på, at det offentlige byggeri i 1960'erne var i den særlige situation, at ministeriel styring gennem økonomiske tilskud og prioritering var meget afgørende.

Samfundsudviklingen gik hastigt fremad med hastig befolkningstilvækst og velfærdssamfundets krav til serviceydelser. Hverken amter eller kommuner havde endnu den decentraliserede økonomiske selvbestemmelse, som de skulle få i 1970'erne og 1980'erne. Det betød, at staten gennem folketingets årlige bevillinger havde rammer, indenfor hvilke de enkelte ministerier ydede støtte til tidens store offentlige anlægsarbejder.

Når Marie Kruses Skole ville udvide eller flytte, måtte skolen altså først overvinde undervisningsministeriets eventuelle betænkeligheder, og derefter skulle en anbefaling fra dette ministerium besørge opprioritering i boligministeriet. Farum kommune var i samme situation med sit rent kommunale byggeri. Og det var i forbindelse med dette sidstnævnte, spøgelset trådte frem. Efter møder med undervisningsminister Helveg Petersen i september 1962, hvor ministeren havde erklæret sig forstående overfor Farum kommunes problem med undervisningspladser, så længe der ikke var givet grønt lys for bygningen af Solvangskolen, var situationen desværre endnu ikke faldet på plads. Ministeren måtte sige til borgmester Tage Møller, at der ikke kunne gives tilsagn for undervisningsministeriet havde afsluttet sine forhandlinger med det tværministerielle dispensationsudvalg (IV.13).

Vi bygger selv!

Da Tage Møller forelagde dette for kommunalbestyrelsen tirsdag den 9. oktober 1962, var han synligt bekymret for denne venteposition. Han foreslog derfor, at man fra kommunens side skulle rette henvendelse til forældre og spørge, om de var interesseret i selv at stille arbejdskraft til rådighed i fritiden, så man kunne komme i gang. I nogle af nabokommunerne havde man faktisk fået rejst både idrætshaller og kirker på den måde.

Resten af kommunalbestyrelsen var mildest talt ikke begejstret for ideen, så på trods af borgmesterens udtalelser om, at et evt. afslag fra ministeriet ville betyde, at børnene måtte placeres i midlertidige barakbyggerier, så fastholdt kommunalbestyrelsen sin afventen overfor ministeriets endelige tilkendegivelse (IV.14).

Hverken socialdemokrater eller borgerlistefolk kunne se lyset i Tage Møllers ide, og sagen var endnu ikke generende nok til, at de konservative omkring borgmesteren ville gøre mere ud af det.

Der er nok nogen som kan!

Umiddelbart inden juleferien 1962 havde Farum kommune endnu intet hørt fra undervisningsministeriet vedr. igangsættelsestilladelse for Solvangskolen.

Lillejuleaftens dag offentliggjorde Rudolf Sand så den glædelige meddelelse om, at undervisningsministeriet bakkede Marie Kruses Skole op. Skråsikkert og flot kom det til at lyde (IV.15).

"...Alle hindringer er ryddet til side. Det er nu helt sikkert, at Marie Kruses Skole kan flytte fra Frederiksberg til Farum. Undervisningsministeriet har givet foreløbigt forhåndstilsagn om støtte til, at gymnasiet kan flytte, så snart der opnås igangsættelsestilladelse fra boligministeriet. Det vil utvivlsomt betyde, at der vil gå et par år, før byggeriet kan indledes..."

Det var jo en meget positiv præsentation, men det lå stadig klart, at man ikke havde boligministeriets tilsagn. Man var nået gennem første omgang, men kun første. Det lå faktisk i udtrykket "forhåndstilsagn", at undervisningsministeriet var positivt indstillet, men heller ikke mere. Hvis ministeriet ville, kunne tilsagnet let trækkes tilbage. Man var ikke bundet. Derfor var det formodentlig så vigtigt for Rudolf Sand at få det glædelige budskab ud i en så flot form som muligt.

Om det havde nogen betydning for opfattelsen i Farum, blandt borgere eller i kommunalbestyrelsen, at Solvangskolen måtte vente, mens tilsyneladende Marie Kruses Skole bare kunne få, er ikke til at sige, men man skulle se dybt i avisernes referater for at gennemskue, at det ikke var tilfældet med en sådan forfordeling.

Endelig!

I begyndelsen af februar 1963 kunne undervisningsministeriet endelig meddele Farum kommune, at man havde anbefalet igangsættelsen af Solvangskolebyggeriet overfor boligministeriet og skoledirektionen i Frederiksborg amt godkendte samtidig klasseindretningen for den nye skole. Den 9. marts kom så boligministeriets længe ventede igangsættelsestilladelse. Dog omfattede den kun 1. etape med i alt 13 klasseværelser. Der var kommet skred i sagen. Arkitekterne Jørgen og Ib Rasmussens projekt blev hurtigt igangsat, og allerede på fandens fødselsdag kort før jul 1963 kunne der holdes rejsegilde.

Nærmest ved en tilfældighed blev Mogens Bechgaard i efteråret 1963 borgmester. (Niels Vang Larsen).

I mellemtiden var der i efteråret 1963 skiftet borgmester i Farum. Tage Møller havde trukket sig mere eller mindre villigt. Det stadig dårligere forhold til venstres repræsentant Ejnar Frandsen havde gjort det svært for flertalsgruppen af venstre og konservative. Da borgmesterposten dermed blev mere krævende og behøvede en fuld tids indsats, prioriterede Tage Møller sin private karriere som embedsmand i Gladsaxe kommune højere. Borgmesterstolen i Farum stod tom.

Da de konservative troede de havde en slags førsteet til posten som største borgerlige gruppering i kommunalbestyrelsen, kom det til et sammenstød med Ejner Frandsen, som satte alt på et kort og forsøgte at placere sig selv i stolen, gennem nogle måneders provokerende stemmen sammen med borgerliste og socialdemokratiet. Da socialdemokraterne samtidig havde indgået aftale med borgerlisten om at give sin støtte til en fælles kandidat, endte det meget overraskende med, at tømmerhandler Mogens Bechgaard blev valgt til borgmester for den resterende del af den kommunale valgperiode, altså fra oktober 1963 til marts 1966.

Knap tre år havde den nye borgmester og "koalitionen" mellem borgerlisten og socialdemokraterne til at vise holdninger og resultater. Det var ikke let, når man var "født" i mindretal i kommunalbestyrelsen. Profilerings måtte derfor ske gennem andre midler end afstemninger.

En frygtelig masse penge!

Ved rejsegildet på Solvangskolen blev der sagt en usædvanlig masse temmelig sædvanlige indholdsløse ting og sager. Arkitekter, amtsskolekonsulent, skoleudvalgsformand, skolekommissionsformand, skoleinspektøren og endda den gamle borgmester Jespersen skulle alle sige de sædvanlige ting om skolevæsenets gamle 200-årige historie, børnene som landets vigtigste råstof o.s.v.

Men det var borgmester Mogens Bechgaard, som bød velkommen. Han benyttede lejligheden til at ridse det, han så som den økonomiske side af skolebyggeriet op. Når Solvangskolen var færdigudbygget, ville den have kostet kommunen 10-15 millioner kr. En del af dette beløb skulle forrentes og afdrages. Hertil kom, at hele det kommunale skolevæsen vil komme til at andrage 4,5 million kroner årligt, og disse beløb skulle holdes op over for, at den samlede kommunale skatteudskrivning nu var på ca. 5,5 millioner kroner "så det kan nok få det til at løbe

koldt ned ad ryggen på kommunalbestyrelsen, som står med ansvaret" (IV.16).

Hvorfor nu odelægge feststemingen med sådanne dommedagsudtalelser?

Det var en "typisk Bechgaard!" Jo mere kostbart han kunne stille dette foretagende op, desto dygtigere var hans linie, når han sammen med sine støtter i kommunalbestyrelsen kunne bære det igennem. Men der er heller ingen tvivl om, at Mogens Bechgaard anså dette skolebyggeri for at være måske en del for kostbart.

Og så kommer Marie Kruses Skole vel også snart?

For Rudolf Sand og bestyrelsen på Marie Kruses Skole var det om at holde gryden i kog. Det gik langsomt i undervisningsministeriet, følte man. Derfor var man fra skolens side nøjeregnende med at få meddelt offentligheden hvert eneste lille fremskridt i sagen. Jo mere offentlig omtale, desto mere offentlig interesse i at få sagen på plads og desto større pres på ministeriet.

Umiddelbart efter nytår 1964 lod Rudolf Sand meddele, at man havde fået afleveret arkitekt Ole Hagens detailprojekt for Marie Kruses Skoles byggeri i Farum til undervisningsministeriet, og man havde efter ministeriets ønske indsendt yderligere uddybende oplysninger, så *"vi håber nu på snarest, at undervisningsministeriet vil indstille til boligministeriet, at vi får bevilget igangsættelsestilladelse i 1964 for opførelsen af den nye skole"* (IV.17).

Der var altså i virkeligheden intet nyt. I kommunalbestyrelsen i Farum var man imidlertid blevet sat i arbejde. Rudolf Sand havde muligvis arbejdet over i juleferien, da han nu alligevel fejrede helligdagene i Farum.

I løbet af januar måned holdt kommunalbestyrelsen ikke mindre end tre møder vedr. Marie Kruses Skoles udflytningssag.

Rudolf Sand presser kommunalbestyrelsen, men vil egentlig presse ministeriet!

Egentlig var problemstillingen dobbelt. På den ene side ønskede landsretssagfører Rudolf Sand, som formand for Marie Kruses

Skole at få tilkendegivet fra kommunalbestyrelsen, at man både ville yde økonomisk støtte til gymnasieelever og til hovedskoleelever, når skolen flyttede ud. For gymnasieeleverne var der allerede af den Johannes Jespersens kommunalbestyrelse givet tilsagn om fuld udgiftsdækning, men der forelå endnu ikke nogen aftale om eleverne i hovedskolen. Dette vidste Marie Kruses Skole og Johannes Jespersen godt i 1961/1962 kunne volde problemer, så det havde man udskudt. Hvorfor ville Sand så have svar nu i 1964?

Formodentlig skyldtes det to forhold. På den ene side et ønske om at ville markere overfor undervisningsministeriet, at skolen ville være absolut levedygtig, når den flyttede. Ministeriet skulle altså bare give igangsættelsessignalet. På den anden side vidste Rudolf Sand, hvilke problemer der havde været m.h.t. igangsættelse af byggeriet vedr. Solvangskolen i Farum kommune. For få dage siden var rejsegildet afholdt og første etape i fuld sving.

På den baggrund måtte landsretssagføreren skønne, at der var ro i kommunen, hvorfor kommunalbestyrelsen nu måtte være rede til at hjælpe Marie Kruses Skole med en tilkendegivelse, som kunne give et mildt pres på ministeriet. Det lød jo helt tilforladeligt, men...

I Farum var der i mellemtiden skiftet politisk vindretning efter borgmesterskiftet i oktober 1963. Hvor alt tyder på, at Tage Møller havde været helt med på den sandske plan, så var Mogens Bechgaard det ikke uden videre.

Farum kommune og anden etape af Solvangskolen

Farum kommunalbestyrelse måtte i januar 1964 forholde sig til Rudolf Sands ønske om elevbetaling til hovedskoleeleverne. Samtidig sad man lige nu i det problem, at man kun havde byggetilladelse til den igangværende 1. etape af Solvangskolen. Allerede nu vidste man, at behovet for hurtig videreførelse af byggeriet af Solvangskolen var ved at være akut.

Sands forespørgsel kom uforvarende som en hund i et spil kegler.

Vandene skilles i kommunalbestyrelsen

De fire konservative og Ejner Frandsen fra venstre, som ellers havde opbygget et temmelig køligt forhold siden borgmest-

Kommunalbestyrelsen var i 1960'erne »frisk« i mangen en forstand. Her er man opstillet før det lokale opgør med det kommunale brandvæsen. (Niels Vang Larsen).

De konservative kom ud af busken!

ervalget i efteråret, holdt sammen i denne omgang. Farum kommune ville, når Marie Kruses Skole flyttede til Farum, yde 40-50% betaling for udgifterne vedr. hovedskoleeleverne. Det var om at få denne sag videre nu. Da der ikke kunne forventes tilladelse fra ministeriet til opførelse af både gymnasium og hovedskole for Marie Kruses Skole og udbygning af Solvangskolen på en gang, så måtte kommunen se at få taget hul på sagerne ved at få Marie Kruses Skoles hovedskoleafdeling til Farum først. Når først hovedskoleafdelingen var etableret i Farum, så kunne man være sikker på, at også gymnasieafdelingen ville komme efter. Det var de konservatives argument. Bag ved dette lå opfattelsen af, hvor vigtigt det ville være for den fremtidige udvikling og status i Farum, at man kom til at råde over denne vigtige institution.

Denne debat tog på det sidste kommunalbestyrelsesmøde om sagen ikke mindre end tre kvarter og var efter sigende ret polemisk. Ikke mindst Mogens Bechgaard tog til genmæle overfor denne markante konservative manifestation (IV.18).

Hvorfor skulle man binde sig for en bestemt støttedel til Marie Kruses Skoles hovedskoleelever, før det var på plads med, hvilken rolle i forhold til det kommunale skolesystem, som var tiltænkt denne private skole? Og Mogens Bechgaard tilføjede for egen regning, at hvis det var så vigtigt med Marie Kruses Skole her og nu, så kunne de vel bare flytte ud og overtage Solvangskolen. Den var jo helt ny. Det blev ikke taget helt alvorligt i salen, men i pressen og på tilhørerpladserne, hvor der bl.a. sad repræsentanter for Marie Kruses Skole vakte det opsigt. Det var jo borgmesteren som havde talt.

Nu havde også Marie Kruses Skole mødt Mogens Bechgaard!

Som diskussionen udviklede sig, blev det nødvendigt for de konservative at fjerne maskering efter maskering for den sandske plan. Således kom Tage Møller, som var en stærk fortaler for planen, ind på Farum private Realskoles rolle i hele denne sag. Når privatskolen ikke kunne få lov til at udvide bygningsmæssigt på den nuværende centrale adresse, fordi byplanen foreskrev de omkringliggende arealer udlagt til boligbyggeri, så måtte han for sin del erklære, at da skolen nuværende lokaler var utidssvarende, så ville "Marie Kruses Skole kunne blive en udemærket afløser for realskolen" (IV.19).

Den afgåede borgmester, civilingeniør Tage Møller var samtidig kommunalt udpeget bestyrelsesmedlem i Farum private Realskole efter dennes skoles ændring til selvejende institution to år tidligere.

En halv sejr for Rudolf Sand

Januarmøderne i kommunalbestyrelsen i Farum var nok endt med en flertalstilslutning til Sands ønske om kommunal tilkendegivelse vedr. støttevilje til hovedskoleeleverne. Men det var ikke en tilkendegivelse, han kunne bruge til ret meget...endnu. Det var heller ikke uvæsentligt, at erklæringen var givet med mindst muligt flertal bag sig. Der var altså snævre grænser for, hvad Rudolf Sand kunne bruge den til, hvis den med stemmefordelingen kunne tolkes som "halvhjertet" afgivet.

Hvis det var meningen, at kommunens positive vilje skulle gøre indtryk på ministeret, forregnede landsretssagføreren sig.

Sagen kommer ned på gulvet

I begyndelsen af februar 1964 meddelte undervisningsministeriet, at man i princippet gik ind for skolens udflytning, men man måtte indstille sig på, at der ville kunne gå adskillige år, før det kunne realiseres.

Til pressen udtalte afdelingschef Eiler Mogensen i undervisningsministeriet sig meget tydeligt om sagens virkelige stade (IV.20):

"...Det er ikke et finansielt problem, men udelukkende et spørgsmål om at opnå den fornødne byggetilladelse... Marie Kruses Skole går ind i rækken blandt andre gymnasieprojekter, og for tiden er det umuligt at bedømme, hvornår en eventuel byggetilladelse kan gives."

Sagen var ikke nær så tæt ved nogen reel gennemførelse, som nogle gerne ville tro.

Det lå imidlertid nu klart, at Marie Kruses Skole måtte indstille sig på, at man i fremtiden var en del af Farums samlede undervisningsudbud. Det havde man rigtig nok også været på Frederiksberg, men Farum kommune var så meget mindre, at placeringen i det kommunale landskab ville være meget mere mærkbar for skolen. Dette lod Eiler Mogensen også skære ud i pap for Marie Kruses Skole ved sit svar på et spørgsmål, om det ikke påvirkede situationen, at Farum kommune ville støtte

med elevbetaling til hovedskoleelever, idet man så forventede hovedskoledelen udflyttet snarest (IV.21):

"I dette spørgsmål stiller undervisningsministeriet sig afventende. Et sådant skolebyggeri må under alle omstændigheder samordnes med kommunens skolevæsen og tilpasses dens behov og byggemulighederne i øvrigt, sat i relation til andre ønsker for skolebyggeri i amtet."

Det hele var pludselig ikke så enkelt.

Farum kommune og Marie Kruses Skole i klemme!

Med den tilkendegivelse fra ministeriet var både kommune og skole i klemme. I Farum kommune havde flertallet i kommunalbestyrelsen gennemtvunget en beslutning, som ikke kunne bruges til noget her og nu vedr. Marie Kruses Skole, for ministeriet lod sig ikke sådan rokke.

Kommunen fik rigeligt at gøre resten af 1964 med at få igangsættelsestilladelser til 2. og 3. etape på Solvangskolen. Det lykkedes at få 2. etape færdiggjort i løbet af foråret og sommeren, så skolen kunne tages i brug efter planen til skoleåret 1964/1965, og samtidig kunne 3. etape sættes i gang. Det var imidlertid ikke uden sværdslag. En række møder i ministeriet måtte Mogens Bechgaard igennem for at komme så vidt. Der var ikke vilje eller tid til også at beskæftige sig med Marie Kruses Skoles problem. Det ønskede borgmester Bechgaard formodentlig heller ikke i lyset af januarmøderne i kommunalbestyrelsen, hvor han som borgmester havde måttet indkassere oppositionens flertalsbeslutninger.

Marie Kruses Skole stod pludselig meget alene i verden. Ministeriet ville heller ikke vise mere velvilje, end den man allerede havde vist. Marie Kruses Skoles problemer kunne ikke opprioriteres, uden at det ville betyde reel nedprioritering af andre skoler. I det socialdemokratisk-radikalt prægede ministerium spillede det desuden ind, at de offentlige gymnasier var prioriteret højere end de ret få private, som af mange i tiden ansås for at være levn fra en anden tid.

Man må gøre et eller andet...nu!

Den 15. maj 1964 afholdtes bestyrelsesmøde på Marie Kruses Skole...uden formanden, landsretssagfører Rudolf Sand!

Kommunevalg blev i 1960'erne til fest og drama i Farum. Her ses bl.a. Sverre Schmidt og Villy Hansen i valglokalet. (Niels Vang Larsen).

Det var nu ikke så bemærkelsesværdigt. Mødets vigtigste punkt var sammensætning af dagsorden for forældremødet fire dage senere, som skulle holdes på Borups Højskole. Det voldte ikke problemer. Dernæst var det aftalt mellem Rudolf Sand og Johan Clausen, at Clausen i sin egenskab af næstformand og dermed mødeleder skulle påbegynde diskussionen om muligheden for at kunne optage drenge i skolen. Det var allerede aftalt, at rektor Clausen kunne meddele aktiv støtte fra bestyrelsens sekretær, adjunkt Aage Børch, som langsomt, men sikkert var ved at blive bragt i position som rektoremne efter Clausen. Referatet fra mødet beretter (IV.22):

"Endelig fremsatte rektor på foranledning af adjunkt Børch den tanke, om det var det rette tidspunkt nu under den svigtende tilgang til 1. klasserne for fremtiden at optage drenge... Der ytrede forskellige meninger for og imod. Fru Bartels præciserede det rimelige i, at drenge optages fra 1.klasse, såfremt lokaleforholdene tillod det. Hr. Christensen ytrede en vis betænkelighed, men så mere på de ældre årgange i forbindelse med de trange lokaleforhold. Fru Brøndum så med glæde drengenes optagelse, og fru Tjelleesen sluttede sig til fru Bartels' udtalelser. Rektor ville gerne have, at man forinden endelig vedtagelse af sagen, havde lejlighed til at meddele det til lærerne.

Stemningen var for, at skolen optog drenge, idet man bad rektor om at meddele lærerne resultatet af beslutningen, inden sagen offentliggjordes. Inden en endelig udførelse bedes rektor sammen med adjunkt Børch og fru Brøndum undersøge mulighederne i årene fremover af lokaleforhold i forbindelse med optagelse af drenge."

På eleganteste vis fik næstformand og sekretær emnet behandlet, og dermed bragt sagen klar til offentliggørelse senere. Der var tale om at "meddele resultatet" til lærere og forældre, ikke at diskutere det. Og således blev det. I november 1964 meddeltes beslutningen om at optage drenge i 1. klasse, i 10. klasse samt i 1. gymnasieklasse, på et nyt forældremøde. Som vi tidligere har været inde på, så gav det ikke anledning til kommentarer hverken for eller imod. Fra skoleåret 1965/1966 optoges herefter drenge i Marie Kruses Skole. Et tilskud til økonomisk redning her og nu var givet.

Men der ventede ikke gode nyheder

Tiden gik og Marie Kruses Skole afventede nyheder fra undervisningsministeriet. Der var dog ikke godt i vente lige om hjørnet.

Som forventeligt, så var stemningen angående Farumudflytningen ikke helt så positiv som tidligere i Marie Kruses Skoles bestyrelse efter det nedslående tidlige forår 1964. At optage drenge i skolen var økonomisk kun delvist en løsning, for det var samtidig med til at stille nye krav til lokalerne, og det var ikke muligt i længden at tilfredsstille moderne undervisningskrav i lokalerne på Frederiksberg Alle.

I løbet af 1964 skete ikke mere i sagen og lang må ventetiden have føltes, da undervisningsministeriet i midten af marts 1965 lod afdelingschef Hans Kjems meddele Marie Kruses Skole, at dens byggeri i Farum ikke var med på byggekvotaen for finansåret 1965/1966 (IV.23). Borgmester Bechgaard og Farum kommunes byplanudvalgsformand, den konservative dyrlæge Rolf Nyborg tog ind til undervisningsministeren, men kunne ikke påvirke situationen. Det spillede også en rolle, at de to kommunale forhandlere fra skolekommissionen i Farum medbragte et ønske fra januar samme år, om at man ikke ønskede, at kommunen skulle afvente Marie Kruses Skole, men straks gå i gang med projekteringen af en tredje kommunal skole. Dette ønske var kommet fra skolekommissionen, da de indså, at en skole tog det under alle omstændigheder 5-6 år at realisere (IV.24).

I begyndelsen af april meddelte undervisningsministeriet sig så yderligere om sagens stilling. Det blev til en nedslående og lidt sarkastisk omtale i pressen (IV.25):

Der skal tænkes langsigtet... mon ikke?

"Lange udsigter for Farums gymnasium

Marie Kruses Skole har planer om at bygge gymnasium i Farum. Projektet er udarbejdet af arkitekt Ole Hagen for fire år siden, og Farum kommunalbestyrelse har nu presset hårdt på for at få en igangsætningstilladelse frem. Nu har boligministeriet meddelt, at der ikke på det kommende tre-års program er afsat nogen byggetilladelse til Farum gymnasiebyggeri - og nu kan man godt putte tegningerne ned i skrivebordskuffen.

Oberstløjtnant Regner Møller (f. 1926) var, som formand for forældre- og lærerforeningen ved Paltholmskolen med til at kræve klar besked i udflytningssagen. (Niels Vang Larsen).

Spot til skade!

De vil, når spaden engang kan sættes i jorden, have nået den skolepligtige alder af syv år; og man er i kommunalbestyrelsen spændt på, om de vil være anvendelige om tre år, når sagen igen bliver aktuel" (forfatterens understregning)

Farum kommune aflæste signalet tydeligt. Nu var der ikke brug for at tænke på Marie Kruses Skole som en mulig aflastning til det kommunale skolesystem. I hvert tilfælde ikke foreløbig, så allerede inden meddelelsen om udskydelsen vedr. Marie Kruses Skole var helt tør, meddelte skoleudvalget sin tilslutning til skolekommissionens ønske om påbegyndt projektering af en tredje kommunal skole. Det var den konservative Jørgen Henriksen, der som formand for skoleudvalget kom med denne meddelelse sammen med en oplysning om, at ministeriet formodentlig ville give grønt lys for snarlig færdiggørelse af Solvangskolen (IV.26).

Den sandske plan var med et rullet et stykke ud i vejkanten, og de konservative i kommunalbestyrelsen kunne tilsyneladende ikke holde et udviklingspres for mere skolebyggeri nu tilbage, til fordel for hvad der også må være forekommet dem, en evindelig venten på Marie Kruses Skole.

Salt i såret kom der også for landsretssagfører Sand, både på hjemme- og udebane.

Mogens Bechgaard var meget optaget af en plan om at få de centrale grunde i Farum fra Stavnsholtvej nordpå langs Frederiksborgvej, som kommunen nu havde erhvervet fra gårdene Bybæk og Paltholm, udlagt til et stort indkøbscenter med liberale erhverv og mere administrationsplads for den kommunale forvaltning. Det var den i Farum meget berømte centersag. De daværende centerplaner drejede sig om en lidt anden placering, end den som nogle år senere blev bragt til folkeafstemning. Borgmester Bechgaard var ved at gøre denne centersag til sin mærkesag. Alene igangsættelsen ville være en triumf. Dertil havde han i sine tanker brug for netop det stykke jord, kommunen i Jespersens tid havde lovet Marie Kruses Skole. Socialdemokraterne havde aldrig været særlig begejstret for ideen med noget af den bedste jord til det private gymnasium; den jord kunne man med rimelighed enten sælge til private eller bruge til offentlige formål. Med kommunalbestyrelsens borgerlige flertal i defensiven vedr. Marie Kruses Skole p.gr. af ministeriets udskydelse af byggeriet og en

fælles interesse i den store forretningscenterplan, kunne Mogens Bechgaard stille og roligt "flytte" Marie Kruses Skole.

I kommunalbestyrelsens junimøde 1965 godkendtes forretningscenterets beliggenhed, hvorefter kommunen så senere, når det blev aktuelt, måtte finde et andet stykke jord til Marie Kruses Skole. Man skulle selvfølgelig holde, hvad man lovede, men Marie Kruses Skole var jo heller ikke kommet til at savne "sin" grund i Farum i hverken 1963, 1964, 1965, 1966, 1967 eller...

Landsretssagfører Rudolf Sand måtte i sommervarmen protestere på det skarpeste, men han blev køligt afvist af borgmesteren. Når Marie Kruses Skole var i stand til at tale realiteter om nogle år, ville kommunen naturligvis finde et passende sted!

Panik i bestyrelsen

Allerede få dage efter meddelelsen om, at skolen ikke var med i trærsplanerne, kunne Marie Kruses Skole fejre befrielsesdagen på Rudolf Sands kontor. Stemningen var formodentlig ikke den bedste, og man måtte pludselig se sig tilbage ved situationens udgangspunkt.

Det var sikkert ikke med den bedste vilje, at formanden Rudolf Sand lod føre til protokols, at Marie Kruses Skole nu måtte se på fire løsningsmodeller, nemlig udflytningen til Farum, overtagelse af Schneekloths Skole, udflytning til en anden grund på Frederiksberg eller udflytning til "en anden" omegnskommune. Det lignede til forveksling mulighederne i efteråret 1959! (IV.27).

Sand kunne godt nok fortælle sin bestyrelse, at han allerede havde ventileret ideen om Schneekloths bygninger for afdelingschef Kjems i ministeriet, og denne havde ikke udtalt sig optimistisk. Foreløbig lod bestyrelsen dog alle mulighederne være åbne. Hvad andet skulle man i øvrigt gøre? Sand, Børch og Clausen måtte hellere tage et møde med ministeriet, så Sand bestilte tid hos ministersekretæren.

Ministeren har uld i munden!

Mødet i ministeriet gav intet svar, og alle forsøg på at få Frederiksberg kommune til at interessere sig for Marie Kruses Skoles fremtid forblev endnu engang frugtesløse. Der var ingen vej tilbage til de oprindelige ideer fra Johan Clausen.

Ministeriet talte fortsat lidt tåget om Schneekloth's Skole, men der var vist mere tale om et samarbejde, et fornuftsægteskab på lejebasis, om man vil, end om egentlig at lade Marie Kruses Skole overtage naboen. At samarbejde tæt med en af staten ejet skole var og blev "farligt" for den private skole; risikoen for opslugning var til stede, måtte man skønne. Embedsmændene var i alle tilfælde ikke rigtigt til at blive kloge på i dette spørgsmål, mente Sand.

Men formanden var, da bestyrelsen mødtes i oktober 1965, blevet opmærksom på et andet problem. *"Det var landsretssagfører Sands opfattelse, at vanskelighederne i kommunen (Farum) først og fremmest måtte føres tilbage til modstanden fra den kommunale lærerforening, repræsenteret af hr. Garsdahl"* (IV.28).

Udflytning til Farum måtte stadig være den eneste rigtige løsning, nemlig den sandske løsning, så hver en sten måtte vendes for at finde årsagen til planens problemer. Med den foreløbige udsættelse af byggetilladelse fra ministeriet og fokuseringen på lokal modstand i Farum, var Marie Kruses Skoles udflytningssag kommet over i sin næste fase og en ny hovedproblemstilling.

Lærerne i Farum og deres nye "kampform"!

Antallet af lærere i Farums kommunale skoler voksede hastigt i disse år. Det var unge lærere, som blev ansat ved det kommunale skolevæsen's to skoler, Paltholmskolen, som endnu var den største og Solvangskolen, som ikke var helt færdig.

Lærerpersonalet kunne formelt fremføre deres synspunkter gennem 2 kanaler. Som vi så i et tidligere kapitel, var der den fagforeningsmæssige organisering i Danmarks Lærerforenings lokale kreds og efter Solvangskolens åbning fælleslærer-rådet. Imidlertid husker læseren måske også, at der her var tale om, at omverdenen af borgere og politikere nok havde en tendens til at opfatte disse organisationers udtalelser som lidt vel rigeligt behængt med ren fagpolitik.

Det var derfor så meget desto vigtigere for lærerne, at deres opfattelser bragtes frem gennem andre organisationer. Her var der, efter Solvangskolen havde startet sin virksomhed, nye muligheder.

Forældrene viste sig at skulle kunne blive et talerør for lærerne. Det var ikke så let at bede forældrene tie, som det kunne være m.h.t. lærerne. Det vidste politikerne, og det vidste lærerne.

Lang vej til lærer- og forældreforeninger

Fælleslærerrådets formand var lærer Jens E. Garsdahl fra Paltholmskolen. Allerede den 22. maj 1962, altså da hele udflytningsplanen var dugfrisk, og mens der endnu kun var en hovedskole i Farum, nemlig Farum kommuneskole, havde Jens Garsdal, som formand for denne skoles lærerråd udtrykt en meget klar holdning i et brev til kommunalbestyrelsen (IV.29):

"I anledning af, at planerne om flytning har været forelagt på lærerrådets møde i dag, skal det meddeles, at det vedtoges eenstemmig at udtale følgende:

I erkendelse af det store behov for gymnasieundervisning i hele Farumområdet, anbefaler lærerrådet ved Farum kommuneskole, at planerne om oprettelse af et gymnasium fremmes mest muligt.

Placeringen af et gymnasium her vil give en naturlig kontinuitet i uddannelsen for Farumområdets skolesøgende elever".

Set i bakspejlet nogle få år senere havde Garsdal svaret på, hvad lærerrådet var blevet spurgt om på en måde som kunne misbruges. På den ene side stod der intet fjendtligt overfor Marie Kruses Skole, hvilket passede udflytningstilhængerne meget fint. Man kunne jo nu sige, at hvis man ville have gymnasiet, måtte man nødvendigvis også have hovedskolen, for det var jo netop sådan Marie Kruses Skole var opbygget og det var den også i 1962! På den anden side kunne Garsdahl som fælleslærerrådets formand efter dettes oprettelse med lige så stor ret påstå, at den gamle udtalelse hverken sagde ja eller nej til Marie Kruses Skole, men blot udtrykte sig positivt om det ønskværdige i overhovedet at få et gymnasium. Dette sidste kunne så være privat eller offentligt.

Materielforvalter Per V. Sunekær (f. 1934) blev fra 1966 borgerlistens skolepolitiiske ordfører og sagen vedr. Marie Kruses Skoles udflytning blev nu gjort central for borgerlisten. (Niels Vang Larsen).

Garsdahl forfægtede det helt naturlige faglige og fagpolitiske synspunkt, at Marie Kruses Skole var velkommen til Farum; gymnasieafdelingen interesserede ikke kommuneskolernes lærere, men denne privatskoles hovedskolelærere skulle ikke for kommunale midler gives bedre vilkår end deres kommunale kolleger. Mindst så vigtigt var det her, at økonomisk støtte til hovedskolen på Marie Kruses Skole ikke måtte betyde, at der kunne blive tale om elevflugt fra de kommunale skoler. Det

synspunkt var bragt frem siden fælleslærerrådets start i vinteren 1964/1965.

Dette synspunkt måtte dog finde en anden udformning, hvis det skulle have nogen gennemslagskraft. Forældrene kunne være en vej, men deres ønske om organisering startede svagt.

Ingen interesse for skolenævn

Umiddelbart efter påske 1966, onsdag den 13. april skulle forældre til skolebørn i Farums skoler til stemmeurnerne. Det, man skulle tage stilling til, var, om man ønskede oprettelse af skolenævn på sine børns skole. Årsagen til, at man overhovedet blev spurgt, var, at kommunalbestyrelsen havde vedtaget ikke at oprette skolenævn. Ifølge loven skulle denne beslutning nu godkendes eller forkastes af forældrene.

Loven foreskrev, at der skulle være en stemmeprocent på mindst 25, og af dem skulle et almindeligt flertal være bestemmende.

Resultatet viste ikke en overvældende interesse for sagen. På Paltholmskolen stemte 51 af 882 stemmeberettigede forældre, og på Solvangskolen stemte 88 forældre ud af 706 stemmeberettigede.

Der skulle altså ikke være skolenævn. Afstemningsresultatet viste dog en antydning af interesse for skolevæsenet fra forældreside og i særlig grad omkring Solvangskolen, dvs. forældrene på de mange nye parcelhusgrunde i Farum vest.

Af de 51 stemmer på Paltholmskolen var de 48 ja-stemmer og på Solvangskolen var af de 88 stemmer ikke færre end 81 ja-stemmer. Enden på det blev, at forældrene kom til at råde over to pladser i skolekommissionen som hidtil.

Organiseringen starter

I efteråret 1966 søgte aktive forældre fra Solvangskolen sammen. Støttet af lærerrådet, som igen støttedes i bestræbelserne fra fælleslærerrådet, blev der i løbet af november dannet en forældre- og lærerforening for Solvangskolen. Snart efter fulgte man eksemplet på Paltholmskolen (IV.30).

Foreningen på Solvangskolen lagde hårdt ud! Allerede onsdag den 16. november blev skolekommissionen sat i krydsildsstævne på Solvangskolen, og man lagde fra foreningens side ikke skjul på, at man ved mødet ville hverve nye medlemmer.

Godt 75 mennesker mødte op til arrangementet, hvor skolekommissionens formand Erik Bauer redegjorde for fremtidsplaner for skolevæsenet. Mange ting kom med i denne redegørelse, men dernæst blev det forældrenes tur. Der var tre hovedspørgsmål. Det drejede sig om ønsket om et højere tempo vedr. færdiggørelsen af deres skole, det drejede sig om rent svar på, om der ville komme en svømmehal eller ej ved skolen i forbindelse med byggeriets sidste fase, og endelig drejede det sig om det der med et gymnasium. Kommer der et gymnasium, eller gør der ikke? (IV.31).

Skolekommissionen svarede lige ud på det sidste spørgsmål, at der manglede byggetilladelse, samt at man ønskede Marie Kruses Skole til Farum med gymnasium, fordi muligheden for at få et offentligt gymnasium placeret i Farum ikke var ret store de næste mange, mange år.

Det var jo ikke positiv og glædelig forventning, der udstrålede fra det svar, men der var vist ikke nogen, der gik i rette med det, for det var ved at være det udbredte synspunkt i brede kredse i Farum.

Til forsvar for skoleudflytningen træder de konservative frem!

Tendensen til lidt sortsyn vedr. Marie Kruses Skoles udflytning havde stået på siden 1965. Borgmester Bechgaard gjorde ikke noget for at vende stemningen, men i marts 1966 var der på ny kommunalvalg.

Som ved valget i 1962 blev der atter tale om ret stor udskiftning. Ikke mindre end 6 nye ansigter i kommunalbestyrelsen. Desuden var der et par væsentlige forskydninger, som hver for sig kunne synes små, men som samlet ændrede kommunalbestyrelsen fundamentalt. Mogens Bechgaards borgerliste vandt et mandat og kom op på tre, men samtidig mistede socialdemokratiet sit ene, og herefter var Villy Hansen ene om at repræsentere partiet.

Der var altså fortsat en alliancemulighed på fire mandater bag Mogens Bechgaard, og det forsøgte, men venstre havde fortsat et mandat, som nu blev besat af Haakon Vitting Andersen, en tilflytter som havde en helt anden fremtoning end hans forgænger gårdejer Frandsen. Det betød sammen med ændringen

blandt de konservative fire mandater, hvor bl.a. Tage Møller og Rolf Nyborg nu var væk og erstattet af nye, at venstre og konservative atter kunne finde sammen og konstituere sig med den konservative reklamechef Svenn Schmidt som borgmester og venstres Haakon Vitting Andersen som viceborgmester.

Det så altså umiddelbart ud til, at Mogens Bechgaards fremgang og ikke uvæsentlige personlige popularitet ikke kunne bruges til ret meget efter den borgerlige konstituering. I sagen om Marie Kruses Skoles udflytning var landsretssagfører Rudolf Sand vist ikke sen til at aflæse det signal af valresultatet. Som formand for skolen skrev han straks efter valget til den nye borgmester og bad om at få et møde. Det fik han, og resultatet af mødet var, at Svenn Schmidt offentliggjorde en udtalelse, om at Farum kommune fortsat så overordentlig positivt på planen, altså den sandske plan (IV.32). Mindre kunne ikke gøre det, for som det hed i pressen, så havde der været en noget "*dårlig stemning mellem skolen og kommunen det sidste års tid*".

Skoleudvalget i konservativ offensiv!

Inge Jakobsgaard (f. 1922) nåede i sin korte periode at blive den, som kom til at formulere dén skolepolitik, der ikke kunne forene både konservative og venstre. (Niels Vang Larsen).

Da udtalelserne fra skolekommissionen om gymnasieplanerne kom på mødet i forældre- og lærerforeningen på Solvangskolen i midten af december 1966, besluttede de konservative at gå til modoffensiv.

Skoleudvalgets formand var den konservative fru Inge Jakobsgaard. Hun skulle i pressen præsentere kommunalbestyrelsens planer på skoleområdet, og der blev lagt stort ud. Efter en kort omtale af færdiggørelsen af Solvangskolen og projektering af en 3. og 4. kommunal skole hed det (IV.33):

"...Endelig kan det tænkes, at der kommer en 5. kommunal skole, hvis planerne om Marie Kruses Skole og gymnasiums udflytning til Farum skulle glippe.

Marie Kruse-privatskolen har for øjeblikket til huse på Frederiksberg, men i for trange forhold. Farum kommune har regnet med at stille arealer øst for den kommende motorvej til rådighed for skolen, og fra skolens side har man allerede i dag finansieringen og tegninger til byggeri klar. Kun ministeriel tilladelse mangler, og kan efter byggekvotaen for private skoler og gymnasier ikke ventes givet før tidligst i 1969.

Farum kommunes store fordel af at få Marie Kruses Skole til

Farum ligger i, at man med den kan tilbyde kommunens unge gymnasieskolegang i Farum, hvilket ellers vil have meget lange udsigter, længere end til midten af 1970'erne.

- Hvordan så med elever til de to skoler og de kommende ny skoler?

Der er i dag 562 skoleelever i Paltholmskolen og 496 elever i Solvangskolen, ialt 1053 elever, og hertil er ansat 53 lærere ved Farum kommunale skolevæsen. Man regner i kommunens prognoser over den fremtidige befolkningstilvækst med omkring 1000 flere borgere i kommunen årligt..."

(forfatterens underregning)

Der var altså næsten "videnskabeligt" belæg for, at der var behov for Marie Kruses Skole! Skoleudvalget fortsatte projekteringen af den tredje kommunale skole og forældre- og lærerforeninger fortsatte med at holde arrangementer, som kunne skaffe flere medlemmer og dermed større vægt bag foreningens synspunkter, når disse skulle udformes.

Nyt fremstød fra Rudolf Sand ...og Svenn Schmidt

Landsretssagfører Rudolf Sand kunne ikke bare sidde med hænderne i skødet i denne nervekrig overfor "aktivistiske lærere og forældre". Så det var om at gå lige på og hårdt; eventuelt kunne man skubbe en kile ind i forældre- og lærersamarbejdet.

Derfor blev der nu rettet direkte henvendelse til alle forældre i Farum. Den 13. januar 1967 kunne man i avisen læse (IV.34):

"...Der har ikke blæst kun lun vind hele tiden om flytningen. Skolen har den opfattelse, at vinden er bedre nu, og derfor vil den gerne vide, om forældrene i Farum og omegnskommunerne også er interesseret i, at den kommer til Farum. Der er ikke tale om, at skolen ønsker at binde forældrene, kun vil den høre om interessen er tilstede, idet stor interesse måske kan fremme planerne.

Alle forældre, der kunne tænke sig at få børn i skolen, kan henvende sig til borgmester Sv. Schmidt, Farum, der vil samle alle tilkendegivelser."

Samtidig udsendtes 10 svarkort til alle medlemmerne af vælgerforeningerne for konservative og venstre i Farum, som "de kunne fordele blandt venner og bekendte".

Det var ikke overraskende, da borgmester Svenn Schmidt i maj

1967 kunne meddele pressen, at interessen for Marie Kruses Skoles flytning til Farum havde været meget stor og meget positiv.

At der ikke var tale om nogen særlig objektiv undersøgelse vidste man, og den blev da heller ikke trukket frem yderligere. Men man havde opnået, hvad man formodentlig ville, nemlig vist forældre og lærere i Farum, at der virkelig var en interesse for planen. Nu måtte man forvente, at forældre og i nogen grad lærere ville handle derefter, altså overgive sig!

Lærere og forældre får foræret en ny debatrunde!

Sommeren 1967 forløb fredeligt. Der var ingen, som førte yderligere argumenter frem vedr. skolesagen. Men ikke så snart var sommerferien overstået, før der blev ført nyt skyts frem. Denne gang var det skoleinspektør Erik Jensen Hou fra Solvangskolen, som formodentlig uforvarende kom til at puste til nogle gløder.

Skoleinspektør Jensen Hou var efter skoleinspektørskiftet på Paltholmskolen året forinden blevet ledende skoleinspektør ved det kommunale skolevæsen, som en forsøgsordning. Til det job hørte bl.a., at han skulle forestå det koordinerende arbejde i skolevæsenets ledelse.

I august 1967 udtalte han direkte adspurgt af en journalist, at der efter alt at dømme ville opstå en elevpukkel inden for et par år, uanset færdiggørelsen af Solvangskolen og påbegyndelsen af et første byggeafsnit på en tredje kommunal skole snarest. Med den fortsatte udbygning af Farum skulle der efter alt at dømme mindst fire kommuneskoler til, foruden et gymnasium! (IV.35).

I modsætning til skoleudvalgsformanden, fru Jakobsgaards udtalelser godt et halvt år tidligere, så var skoleinspektør Jensen Hous udtalelser nu ikke fulgt af politiske udtalelser om ønskværdigheden af det ene eller det andet. En sikker fremstilling med prognoser og aktuelle tal for børne- og elevtal gjorde skoleinspektørens fremstilling meget overbevisende. Spørgsmålet var umærkeligt rejst. Hvad skulle man dog gøre?

Spørgsmålet blev endnu mere nærværende en uges tid senere, da pressen kunne meddele, at borgmester Svann Schmidt beklagede, at der desværre ikke, som forventet, var givet

Skoleinspektør Erik Jensen Hou (f. 1924) var den ledende skoleembedsmand indtil der i kommunen oprettedes en egentlig fagforvaltning. (Privat).

ministeriel byggetilladelse til fjerde og sidste byggeafsnit på Solvangskolen endnu. Han måtte endda tilføje, at (IV.36):

"Farum kommune står temmelig langt nede i rækken blandt kommuner, der ønsker byggetilladelse. Det giver os en meget vanskelig situation, hvis skolebyggeriet i Farum kommune skal stagnere".

Kan en privat hovedskole her og nu løse problemet?

De konservative i kommunalbestyrelsen følte flertalsansvaret på sine skuldre i slutningen af august 1967. Landsretsagfører Rudolf Sand kan meget vel have givet næring til et løsningsforslag blandt de konservative, men det kan ikke dokumenteres. Vi ved dog, at Rudolf Sand mødtes med borgmesteren og de øvrige konservative kommunalbestyrelsesmedlemmer samt venstres repræsentant den 24. august (IV.37). Der er dog ikke fundet referat bevaret fra dette møde.

Hvorom alting er, så blev Marie Kruses Skoles udflytning endnu engang bragt på kommunalbestyrelsens bord. Til septembermødet var der lagt op til en fornyet drøftelse af mulighederne. Nu var det rene ord for pengene. Allerede inden mødet var det skåret ud for alle, der fulgte med i pressen. Spørgsmålet var hvilken pris i form af elevtilskud til hovedskoleeleverne kommunen ville betale for at få et gymnasium. Det skulle kommunalbestyrelsen helst tage stilling til nu, for det kunne forventes, at dette spørgsmåls løsning ville være nøglen til en byggetilladelse!

Om det sidste var rigtigt er meget usikkert. Det virker ikke sandsynligt, men det væsentlige var, at de konservative med borgmester Svenn Schmidt i spidsen ville have Marie Kruses Skoles udflytning fremskyndet for her igennem at lette presset på de kommunale skoler.

Netop dette ønske bragte imidlertid Marie Kruses Skoles hovedskoleafdeling i centrum for diskussionen, frem for gymnasiet. Det skulle vise sig at være et vovestykke.

Villy Hansen søger at løse en gordisk knude!

På kommunalbestyrelsens møde den 13. september 1967 var den enlige socialdemokrat vældig godt forberedt. Her havde

Villy Hansen en chance for at markere socialdemokratiet i vælgerbevidstheden. Prisen var ikke særlig høj.

Villy Hansens forslag gik ud på, at kommunen skulle love at yde et driftstilskud til Marie Kruses Skoles hovedskoleafdeling, men samtidig skulle man ikke på nuværende tidspunkt låse sig fast på et bestemt beløb eller en procentsats, idet man ikke, før flytningen var i gang, kunne skønne med rimelig nøjagtighed over skolens driftsøkonomi. Forslaget kunne samle hele kommunalbestyrelsen.

De konservative var desuden meget tilfreds med, at Villy Hansen for socialdemokratiet havde foreslået den gamle løsning i ny udgave, med at Marie Kruses Skole kunne få fælles idrætsanlæg med den nye tredje kommunale skole. Dette bandt på en måde hovedskoleudflytningen sammen med det kommunale skolebyggeprogram.

Samtidig måtte de konservative og med dem også landsretssagfører Rudolf Sand indkassere en ret klar besked fra borgerlistens ordfører i sagen, nemlig Per Sunekær. Han fremhævede, at den tidligere kommunalbestyrelses vedtagelse af et tilskud på 40-50% nu måtte anses for bortfaldet. I øvrigt måtte dette ifølge Sunekær være et ulovligt tilsagn, idet dette bandt en senere kommunalbestyrelse (IV.38).

Indre splid i forældre- og lærerforeningen

Der var nu lagt op til en aftale mellem kommunen og skolen. For kommunen var det nu blevet vigtigt at få hovedskoleafdelingen udflyttet i en fart, og på et bestyrelsesmøde i Marie Kruses Skole den 23. oktober 1967 kunne Rudolf Sand tilsyneladende uden større debat få opbakning til dette (IV.39).

Men der var ikke skabt ro i Farum om sagen. Den 4. oktober 1967 skulle der være ordinær generalforsamling i forældre- og lærerforeningen for Solvangskolen. Det kom ikke til at gå stille af (IV.40):

***"DER SKAL MERE DEBAT OM MARIE KRUSE SAGEN
Formanden for Forældre- og lærerforeningen ved
Solvangskolen udtrykker ængstelse for, at kommunens tredje
skole rykkes ud i fremtiden***

Ved Solvangskolens Forældre- og Lærerforenings generalforsamling skete den sjældne ting, at formandens beretning blev sat under afstemning, og ca. en fjerdedel af stemmerne var

Reklamechef Svend Schmidt (1919-1982) blev borgmester efter valget i 1966. Han videreførte Tage Møllers politiske kurs i forbindelse med ønskerne om Marie Kruses Skoles udflytning. (Niels Vang Larsen).

Der markeres gamle synspunkter og man får modstanderen at se!

imod beretningen. Formanden, skoleinspektør Vagn Jacobsen, sagde i beretningen visse kritiske bemærkninger i anledning af, at Marie Kruses Skole formentlig flytter til Farum med hovedskole og gymnasium.

Han sagde bl.a., at man var bange for, at en betalingskole som Marie Kruses Skole ville tappe en del af de elever, man i kommuneskolerne gerne så der som elever. Han udtrykte også frygt for, at Farums tredje kommuneskole skulle blive rykket ud en tid, hvis Marie Kruses Skole får en byggetilladelse, selv om det nok siges, at den private og den kommunale sektor er uafhængig af hinanden.

Vagn Jacobsen opfordrede til, at man fik en mere åben debat om hele sagen, idet han mente, sagen bl.a. i kommunalbestyrelsen var behandlet alt for lukket.

Fleere af kommunalbestyrelsens medlemmer var tilstede ved generalforsamlingen, ikke som kommunalbestyrelsesmedlemmer men som forældre og medlemmer af foreningen, og debatten om formandens bemærkninger var til tider meget skarp." (forfatterens understregninger)

Det var herefter klart, at der ikke var ro om sagen. Det borgerlige flertal i kommunalbestyrelsen måtte erkende, at foreningen af forældre og lærere ikke var tilstrækkelig splittet i sagen, og samtidig øjnede borgerlistens repræsentanter mulighed for at få sine synspunkter mere frem.

Oven på septemberbeslutningen i kommunalbestyrelsen og mødet i oktober på Solvangskolen lå det klart, at debatten ville fortsætte. Alle parter besluttede på den baggrund at træde frem med sine originale synspunkter i renlivet form. Så måtte debatudviklingen vise, hvad der kunne skabes grundlag for.

Allerede den 10. november 1967 var Marie Kruses Skoles udflytningssag atter på kommunalbestyrelsens dagsorden. Denne gang var det placeringen af Marie Kruses Skole, det handlede om.

Rammen var allerede givet i dispositionsplanen, dvs. datidens overordnede kommunale udbygningsplan. Marie Kruses Skole var placeret øst for den nye motorvej, og det var nu den endelige placering, som var til debat.

Per Sunekær og Mogens Bechgaard for borgerlisten sagde begge meget klart, at de var meget interesserede i gym-

nasieafdelingen, men ikke så meget i hovedskoledelen. Desuden var man ikke tilfreds med, at man placerede Marie Kruses Skole så tæt på den projekterede tredje kommuneskole. De konservative og Villy Hansen fremlagde på samme måde deres synspunkter på sagen; her var heller ikke nyt.

Det eneste nye var i virkeligheden, at hvis Mogens Bechgaard i denne sag havde forventet at kunne få lidt samklang med venstres Haakon Vitting Andersen, så blev han skuffet. Det var nemlig Vitting Andersen, som affærdigede Mogens Bechgaards indvendinger med benyttelse af en argumentation, som ellers var kendt som værende Bechgaards egen stil. Haakon Vitting Andersen fremhævede nemlig, at placeringen på den udpegede plads umiddelbart øst for motorvejen var særdeles fordelagtig for kommunen p.gr. af denne grunds meget lave pris, faktisk den billigst mulige placering! (IV.41).

Uenigheden markeret mere end nogensinde!

Enden på den nye debat i kommunalbestyrelsen blev ikke overraskende, at det borgerlige flertal stemte placeringen af Marie Kruses Skoles bygninger i Farum igennem overfor borgerliste og socialdemokratiet. Med i denne beslutning lå tillige, at skolen meget vel kunne udflyttes og bygges i etaper, med hovedskoleafdelingen først.

Heroverfor markerede Mogens Bechgaard meget stærkt en mindretalsudtalelse om, at det var en forudsætning for mindretallets medvirken, at Marie Kruses Skole ikke opførtes i etaper, men på en gang, med mindre man ville starte med gymnasieafdelingen! Det var dog denne afdeling, der siden starten på denne debat havde været størst interesse for!

Hvor dybt, dette synspunkt egentlig stak hos Mogens Bechgaard og borgerlisten, er ikke let at få besvaret; bl.a. p.gr. af Bechgaards ganske særlige måde at få formuleret sit standpunkt, kan vi i dag ikke se bort fra, at hans sans for vælgertække kan have spillet ind.

Det store borgermøde

Mens landsretssagfører Rudolf Sand ikke havde anden udvej, end at lade Marie Kruses Skoles bestyrelse få en lang orientering om det passerede, hvor man iøvrigt besluttede at se tiden an, så gik de forenede forældre- og lærerkræfter videre (IV.42).

Borgmester Schmidt i samtale med »sin« viceborgmester Vitting Andersen. Det kunne gå hedt til mellem de to. (Niels Vang Larsen).

Med stor foromtale i lokalpressen stod de to forældre- og lærerforeninger på henholdsvis Paltholmskolen og Solvangskolen som værter ved et stormøde på Solvangskolen søndag den 26. november.

Der var lagt op til en paneldiskussion, hvor hovedretten var at borgmester Svenn Schmidt og forhenværende borgmester Mogens Bechgaard skulle lade deres synspunkter brydes. Til garniture skulle den store forsamling have mulighed for at høre på indlæg fra skolekommissionsformand Erik Bauer og amtsskolekonsulent Vagn Piil.

Både Schmidt og Bechgaard fremførte de allerede kendte synspunkter. Fra Svenn Schmidt's side blev der desuden lagt vægt på, at Marie Kruses Skole ville blive udflyttet med hovedskoledelen først, at dette ikke havde indflydelse på det kommunale skolebyggeris hastighed, samt endelig at Marie Kruses Skole ikke ville blive tildelt noget egentligt skole-distrikt.

Udtalelser fra amtsskolekonsulenten underbyggede, at det ville tage mange år, måske op til 15 før Farum ville være udbygget nok til, at der kunne blive placeret et offentligt gymnasium her.

Som ved at vende et tryllekort lod borgmesteren desuden meddele, at fælleslærerrådet for de kommunale skoler havde lavet en udtalelse, hvoraf det fremgik, at man intet havde imod at Marie Kruses Skole flyttede til Farum, ej heller hovedskoleafdelingen, blot det ikke blev med kommunal støtte til hovedskoledelen. Det sidste var jo netop behandlet i et møde i kommunalbestyrelsen, så set fra borgmesterens side var der egentlig ikke flere uafklarede forhold i denne sag!

En overraskende "alliance"!

Herefter startede den egentlige debat. Den blev livlig, men udtalelserne fra borgmesteren havde gjort, at fælleslærerrådsformand Jens Garsdahls indlæg kunne aflæses som lidt bagvendt. Det forhold han interesserede sig for var jo allerede behandlet! På samme måde blev forældre- og lærerforeningsformand Vagn Jakobsens indlæg noget hult; det var jo allerede bekræftet, at Marie Kruses Skole ikke fik noget egentligt skoledistrikt samt, at dette byggeri ikke ville standse indsatsen vedr. det kommunale skolebyggeri. "Protestforeningens" og lærergruppens repræsentation stod egentlig afvæbnet.

Her opstod pludselig en forunderlig alliance mellem Mogens Bechgaard, sekunderet af Per Sunekær og så rektor Clausen sekunderet af adjunkt Børch.

Borgerlistens repræsentanter fremførte det synspunkt, at kommunalbestyrelsens beslutning fra september om støtte til hovedskoleafdeling o.s.v. nu havde mistet sit grundlag, for nu var der jo tale om, at hovedskoledelen skulle komme først, og der var ingen penge til den endnu, og så måtte man se, om der nogensinde kom en gymnasieafdeling. Det var en dårlig handel, de konservative havde gjort!

Johan Clausen fandt her anledning til, i for ham ret skarpe vendinger at gøre forsamlingen opmærksom på, at Farum kommune måtte forstå, at Marie Kruses Skole var en helhed. Enten tilflytter hele skolen og helst så hurtigt som muligt eller også flytter intet!

Mens forældre- og læreraktivisterne på en måde var blevet sat på plads, så havde Johan Clausen spillet et kort i hånden på Mogens Bechgaard. Denne var ikke sen til at afprøve muligheden for, at dette kort kunne have værdi af trumf!

Endnu en konfrontation i kommunalbestyrelsen ... og så var det juleferie!

Inden kommunalbestyrelsesmødet i december fandt borgerlistens tre repræsentanter sammen med den enlige socialdemokrat om det synspunkt, Bechgaard havde fremført på borgermødet. Når borgmesteren kunne meddele, at han efter et møde i undervisningsministeriet i midten af oktober var overbevist om at der ville blive givet byggetilladelse til første etape af Marie Kruses Skoles byggeri i Farum, nemlig hovedskoledelen i finansåret 1969/1970, så var grundlaget for vedtagelsen om støtte til elever i hovedskolen fra kommunalbestyrelsesmødet i september med et faldet bort!

Som talsmand i denne sag for kommunalbestyrelsens mindretalsgruppe fik Mogens Bechgaard på mødet sagt meget klart, at man ikke kunne medvirke til nogle dele af beslutningerne, hvis ikke der kunne gives garantier for, at byggeriet af hovedskoledel og gymnasium fandt sted på en gang (IV.43).

Det borgerlige flertal lod ikke sin beslutning fra september rykke, men tydeligvis ønskede man nu også ro om sagen. Derfor meddelte borgmester Svend Schmidt nu i kommunalbestyrelsen, at han ville gøre, hvad han kunne for at få byggerierne af hovedskole og gymnasium hægtet mest mulig sammen. Det borgerlige flertal var enige med mindretallet i, at man ville have gymnasium med hurtigst muligt; det havde hele tiden været de konservatives egentlige holdning.

Et par dage efter kunne det meste af kommunalbestyrelsen mødes i festligt lag ved indvielsen af Solvangskolens tredje etape...og så var der juleferie.

Gymnasium umiddelbart efter hovedskolen!

Den 15. januar 1968 var der atter kommunalt besøg i undervisningsministeriet. Det lykkedes for Farum! Med sig hjem havde borgmesteren en meddelelse om, at byggeriet af Marie Kruses Skoles hovedskoleafdeling og gymnasium formodentlig ville kunne påbegyndes i 1969 og ville kunne gennemføres i to etaper over et par år.

Voila! Sagen var klaret...foreløbig. Det kommunalpolitiske niveau var nu bragt i foreløbig ro om sagen, og udviklingen i løbet af 1968 bragte bl.a. et lidt mindre pres på elevtallet end prognoserne blot et år tidligere. I ro og mag kunne man tilsyneladende kaste sin interesse over projekteringen af kommunens tredje skole.

Forældreinteressen for Marie Kruses Skoles udflytning havde tydeligvis kulmineret ved møderne i efteråret 1967. Dermed mistede kommuneskolernes lærere en allieret i deres bestræbelser.

Man havde i oktober produceret sin klare udtalelse i fælleslærerrådet. Dens problemstilling var nu også i kommunalbestyrelsen og havde foreløbig kun mindretalsrepræsentation for fælleslærerrådets synspunkt, om at der ikke skulle være økonomisk driftsstøtte til hovedskoleafdelingen.

Da ydermere lærerpersonalets væsentligste repræsentant i denne sag, fælleslærerrådsformand Jens Garsdal forlod formandspladsen, idet han blev udnævnt til viceinspektør på Paltholmskolen, var der også på lærerside en tendens til at se situationen om skoleudflytning bragt i ro.

Situationen under kontrol, men uden afklaring!

For Marie Kruses Skoles bestyrelse og for formanden, landsretssagfører Rudolf Sand var situationen nu rolig. Situationen var faktisk så rolig, at bestyrelsen ikke holdt møde i hele året 1968! Arbejdet med færdiggørelse af tegninger kunne sættes i værk hos arkitekt Ole Hagen og bestyrelsen minus formanden var i marts 1968 på besøg i tegnestuen, hvor tegningerne blev forelagt. Og "forelagt" eller fremvist var, hvad der skete, for med beklagelse meddelte resten af bestyrelsen landsretssagfører Sand, at man godkendte tegningerne og hele planen, men beklagede at der ikke havde været inddraget repræsentanter for lærerne! (IV.44).

Foreløbig kunne bestyrelsen blot afvente klarsignalet fra undervisningsministeriet og imens lade praktisk tegnearbejde være det eneste, der signalerede til omverden, at der skulle ske noget.

Men situationen i efteråret 1967 havde klart vist, at der kunne komme uro om sagen igen i Farum, hvis ikke før så efter det berammede kommunalvalg i marts 1970. Det kommunalpolitiske flertal kunne vende, og så kunne man komme i den situation, at de negative holdninger vedr. støtte til elevbetaling i hovedskoleafdelingen slog igennem. Foreløbig kunne man ikke gøre noget ved det. Bolden i denne væsentlige sag lå i Farum, og der blev bolden spillet hurtigere, end man nok havde ventet.

Den handlingslammede kommunalbestyrelse!

I løbet af sommeren 1968 blev det klart, at forholdene i Farum kommunalbestyrelse havde ændret sig.

Det borgerlige flertal med fire konservative støttet af venstres ene mandat kunne ikke enes indbyrdes. Der var mange store sager på dette tidspunkt. Bygningen af det store bycenter stod centralt blandt disse. Bl.a. i centersagen skilte vandene stadig mere.

Borgerlistens tre mandater og socialdemokratiets ene plads arbejdede fortsat meget tæt sammen. Kunne disse fire oppositionsmandater finde sammen med Haakon Vitting Andersen fra venstre, ville den borgerlige blok være sprængt.

Det forekom nok ikke realistisk at finde sammen om et helt program, men mindre kunne også gøre det. Hvis både Vitting Andersen og de fire oppositionsmandater mente de fik noget ud af samarbejdet, kunne det jo prøves!

Det var, hvad der var ved at ske i enkelte mindre sager, og stemningen i kommunalbestyrelsen blev efterhånden mindre hjertelig. Det var i denne situation, det blev foreslået, at kommunalbestyrelsen, altså hele kommunalbestyrelsen, skulle tage væk i nogle dage og se at få produceret et handledygtigt grundlag for de resterende ca. halvandet år af valgperioden.

Hermed bevægede sagen om Marie Kruses Skoles udflytning sig samtidig ind i sin tredje og sidste fase.

Køgemødet

Det blev til et flerdages møde på Køge Strandhotel langt væk fra interessenterne i Farum.

På fire dage lykkedes det for kommunalbestyrelsen at gøre dette møde til et næsten sagnomspundet foretagende, som flere gange er forsøgt kopieret i Farums senere kommunalpolitiske historie, altid med referencer til "det store Køgemøde" men aldrig med så stor succes.

Det lykkedes nemlig kommunalbestyrelsen at skabe et grundlag for ro og funktionsduelighed i den resterende del af valgperioden. Hovedknuden var fremgangsmåden vedr. det store centerbyggeri, men hertil knyttede sig mange andre sager, lige fra hastighed i udbygningen af børnepasningsområdet over placeringen af en tiltrængt midlertidig udvidelse af rådhuset til planeringen af det store midtpunktområde. Som en af de mindre detaljer i hele dette puslespil indgik Marie Kruses Skoles udflytningssag.

Der blev på mødet produceret en overordnet plan for hele puslespillet, som naturligvis måtte bestå af en lang række kompromisser. Som kompromisløsning valgtes i flere tilfælde en reel udskydningsmanøvre, som blev flot indpakket i hensigtserklæringer.

Til denne sidste kategori hørte sagen om Marie Kruses Skole.

Dette forhold må dog ikke forlede os til at se på møderesultatet som et spil for galleriet. Det var der på ingen måde tale om. På

vigtige områder som center- og midtpunktssagerne kunne man nu komme videre med bred politisk tilslutning, men sagen om den frederiksborgske skoles udflytning havde stået på meget, meget længe, og særligt begivenhederne i efteråret 1967 havde afsløret, at de politiske fronter stod noget skarpt. Med løftet fra ministeriet om, at skolen ville blive opført næsten på en gang, og at byggeriet kunne forventes iværksat i 1969, valgte man på Køgemødet en "blød" løsning, for man vidste, at både byggetegninger, skøde og samarbejdsaftaler før eller siden ville komme frem til behandling i kommunalbestyrelsen.

Løsningen...det store kompromis!

Løsningsmodellen var egentlig enkel. Ved siden af den almindelige kommunale behandling i udvalg og kommunalbestyrelse skulle der nedsættes et pædagogisk udvalg, som skulle udarbejde en betænkning om, hvordan alle ikke-økonomiske forhold vedr. skolens udflytning kunne håndteres. Dette betækningsarbejde skulle tillige foregå helt loyalt overfor de hidtidige beslutninger i sagen.

Udvalget blev snart herefter nedsat. Det fik navnet "MKS-udvalget" og kom til at bestå af borgmester Svend Schmidt som konservativ, viceborgmester Haakon Vitting Andersen som venstremand, Villy Hansen som socialdemokrat, Per Sunekær som borgerlistens repræsentant plus den konservative skolekommissionsformand Erik Bauer.

Nu kunne man blot afvente en betænkning.

Der var umiddelbart håb om at sagen nu endelig kunne løses i en fredelig atmosfære; den hurtige nedsættelse af arbejdsudvalget var jo et signal om hurtig udførelse af Køgemødets intentioner også i denne sag. Den mand, som frem for nogen anden blev beskyldt og berømmet for at have skabt den hidtidige uro i kommunalbestyrelsen, var Mogens Bechgaard.

Når denne mand kunne udtale forventning om politisk borgfred og et møderesultat i Køge, som kun havde sejrherre..., ja så måtte alt vel love godt (IV.45).

Stemningen svinger... efter 2 måneder!

Mogens Bechgaards spådom om borgfred holdt ikke. I februar 1969 begyndte et egentlig opgør. Centersag og de andre større

sager, som der var dannet bredere enighed om i Køge, blev ikke berørt, men stiforbindelser i forbindelse med den nye motorvej og sagen om Marie Kruses Skole blev de sagsområder Bechgaard erklærede krig på!

Modstanderen var hurtigt udepeget. Det blev venstres Haakon Vitting Andersen, som måtte holde for skud. Årsagen til dette var, i hvert fald delvist politisk. Mogens Bechgaard mente formodentlig, at tiden var inde til at forsøge at bryde den gamle enighed mellem konservative og venstre endeligt; ved at slå på økonomiske argumenter og delvist det lidt udefinerlige begreb "kommunalpolitisk ansvarlighed" mente Bechgaard at kunne rykke ved Vitting Andersens position. Kunne venstres mandat flyttes endnu lidt væk fra de konservative ville muligheden for en alliance med borgerlisten og socialdemokratiet kunne aktualiseres.

Det blev et åbent brev fra uventet kant, som bragte Marie Kruses Skole-sagen frem på banen igen.

En ny vælgerforening markerer sig!

En radikal vælgerforening var opstået i Farum, ikke mindst støttet af lærere, og i begyndelsen af februar 1969 kunne pressen offentliggøre følgende henvendelse fra vælgerforeningsformanden Poul Andersen til den konservative borgmester (IV.46):

"...Inden den endelige beslutning træffes i kommunalbestyrelsen vedrørende Marie Kruses Skoles udflytning til kommunen, vil vi gerne fra Farum radikale vælgerforening gøre opmærksom på følgende synspunkter:

Alle er enige om det vigtige i, at kommunen snarest får et gymnasium. Selv om vi principielt ville foretrække et kommunalt gymnasium eller et amtskolegymnasium ud fra det synspunkt, at skolevæsenet er så vigtigt et område, at det må anses for betænkeligt, at det offentlige afskriver sig indflydelse på udformningen af dette, er vi parat til at acceptere, at man i den givne situation stiller det fornødne areal til disposition for Marie Kruses Skoles gymnasiebyggeri...

Når det drejer sig om den hovedskole, der ønskes knyttet til gymnasiet er vi betænkelige. Ud fra et pædagogisk synspunkt må en tosporet hovedskole med en ensporet almen afdeling (8. til 10.klasse) anses for at være så uheldig som overhovedet muligt, idet en sådan skole ingen muligheder har for at give eleverne tilstrækkelige valgmuligheder.

Vi mener ikke, at kommunalbestyrelsen hverken kan eller skal diktere Marie Kruses Skoles struktur, men vi er modstandere af, at kommunen, som først og fremmest har sit eget skolevæsen at tage hensyn til, ved at stille gratis grund til disposition ligefrem tilskynder til oprettelse af endnu en privat skole i kommunen. Vi forudser, at det ikke kan undgå at influere på kommunens eget skolebyggeri. Vi går ud fra, at Marie Kruses Skole yderligere forventer, at kommunen, når en hovedskole er etableret, yder driftstilskud til denne. Vi vil gerne advare imod, at man stiller Marie Kruses Skole dette i udsigt.

Vi vil derfor indtrængende henstille til grupperne i kommunalbestyrelsen, at man for det første nu indfrier det tidligere givne løfte om at stille grund til disposition for Marie Kruses Skoles gymnasiebyggeri og for det andet tilbyder Marie Kruses Skole, at den kan købe det areal, skolen mener at have behov for til sin hovedskole. Ved dette tilbud har kommunen ikke forskertset Marie Kruses Skoles muligheder for at planlægge rækkefølgen i byggeriet efter eget ønske, og samtidig hermed har den ikke handlet letsindigt med betydelige værdier tilhørende kommunens borgere".

MKS-udvalget forsøges miskrediteret!

Det var jo til at forudse, hvad det umiddelbare svar på den radikale henvendelse ville blive. Fra både borgmester og skoleudvalgsformand blev man bedt om at afvente resultatet af det udvalgsarbejde kommunalbestyrelsen havde iværksat.

Dette var imidlertid ikke tilfredsstillende for Farums radikale vælgerforening, så man svarede igen i avisartikelform med en miskreditering af Haakon Vitting Andersen, som var blevet formand for MKS-udvalget, og selve sammensætningen af udvalget (IV.47):

"Man søger, i hvert fald fra Vitting Andersens side at fremstille sagen, som om hans politiske modstandere ikke ønsker, at kommunen får et gymnasium. Dette er en fordrejning af kendsgerningerne. Alle er enige om, at vi hurtigst får det ved at acceptere Marie Kruses Skoles gymnasium. Men dermed hører enigheden også op...

Køgemødet resulterede i enighed om, at man, inden man tog endelig stilling, skulle lade et pædagogisk udvalg undersøge problemerne. Hvordan sammensætter man så dette pædagogiske udvalg? Væsentligst af folk, formanden hr. Vitting An-

dersen inclusive, der er uden egentlig pædagogisk sagkundskab. Man søger at give det udseende af, at det er en pædagogisk afgørelse, man træffer. Men hvem har man bag sig? Ikke fælleslærerrådet, ikke skoleinspektørerne, ikke forældreforeningerne. - Nej, det er en usaglig politisk afgørelse - kun egnet til at demonstrere at man har et særdeles beskedent politisk flertal i kommunalbestyrelsen."

De radikale tog dog fejl i hvertfald i et forhold. MKS-udvalget mødtes faktisk den 19. januar 1969 med kommunens to skoleinspektører, nemlig Erik Jensen Hou fra Solvangskolen og Jørgen Dam fra Paltholmskolen. Så et pædagogisk fagligt synspunkt holdtes altså ikke udenfor døren i MKS-udvalget.

Kommuneskolerne er ikke bange for konkurrence!

På mødet blev de to skoleinspektører spurgt af borgmesteren, altså den konservative Svann Schmidt, om deres syn på den eventuelle udflytning af Marie Kruses Skoles hovedskoleafdeling (IV.48):

"(Jensen Hou): Med den erfaring jeg har med at elever er flyttet fra Solvangskolen til den private realskole, kan jeg sige, at det ikke har skadet vort skolevæsen. Eleverne er flyttet på grund af 'et eller andet' - og det har sådan set været en fordel for vor skole.

(Dam): Vi har fra Paltholmskolen ikke sendt elever til realskolen de sidste 3 år. Vi har tværtimod fået nogle til 8. klasse...Før var det fint at gå på realskolen. Nu er det fint at gå på kommuneskolen."

Skoleledelsen var ikke bange. Lærerpersonalets frygt for "sort pædagogik" og ulig konkurrence havde fundet et politisk talerør i den radikale vælgerforeningsformands udtalelser, men det skulle vise sig at være en lille krusning, som ikke havde gennemslagskraft.

Trods den meget saglige argumentation kunne den fagpolitiske lærerinteresse have en tendens til at snige sig ind i udtalelserne, så for Mogens Bechgaard måtte situationen endnu ses an, inden han kunne benytte Marie Kruses Skolesagen til sit felttog mod venstres Vitting Andersen.

Bechgaard kom dog kun til at vente få dage. Den 6. marts 1969 offentliggjordes betænkningen fra MKS-udvalget, og Per Sune-

kær skyndte sig hurtigt med at sige offentligt, at hele betænkningen jo var et kompromis og derfor uanvendelig! (IV.49). Måske skyldtes dette synspunkt mere, at Sunekær måtte erkende, at han stod noget isoleret i udvalget. Reelt havde Vitting Andersen debuteret i en rolle som mægler mellem synspunkterne vedr. Marie Kruses Skoles hovedskoleafdeling. Både Svenn Schmidt og den socialdemokratiske Villy Hansen var ikke uvillige til at gå ind i en drøftelse af synspunkter, som måske kunne få synspunkterne til at mødes, men Per Sunekær valgte fra starten at markere borgerlistens synspunkt helt uindpakket. På mødet den 19. januar blev han således citeret for følgende afsluttende bemærkning (IV.50):

"Kan vi ikke nå frem til at sige: Gymnasium er lig med Marie Kruses Skole. Alle andre klasser er lig med Farum kommune?"

Enten havde Per Sunekær ikke hørt efter, hvad de andre sagde, eller han ville ikke.

Tropperne samles til endnu et felttog!

Betænkningens eneste konkretiserede krav og kritik drejede sig dels om det ønskværdige i, at skolen lod den lokale skolekommission fungere som tilsynsmyndighed og lod kommunen få tilstrækkeligt med bestyrelsesposter; dels var man "pædagogisk" bekymret for skolens ensprogethed fra 8.-10. klassetrin.

Desuden blev der i betænkningen gjort opmærksom på, at interessen fra Farumborgere i skolens hovedskoleafdeling ikke virkede overbevisende, men det var jo i øvrigt skolens eget problem (IV.51).

Hvis man med de sidste bemærkninger havde troet, at man hermed gjorde problemet vedr. kommunens driftstilskud til hovedskoleafdelingen mindre, tog man fejl.

Der var lagt op til en debat i kommunalbestyrelsen om den nye betænkning på det ordinære møde i april, men allerede i slutningen af marts fandt Mogens Bechgaard lejlighed til at påbegynde sit sidste felttog i denne sag.

Han indledte med et åbent brev i pressen, hvor han beskyldte venstre og konservative for at være i ledtog med sagførere som kostede kommunens skatteydere mange penge!

Når man så havde læst ca. halvdelen af "brevet", blev der nærmest som eksempel fremført noget omkring udstykningerne ved Solvangskolen, men måske nåede bl.a. landsretssagfører Sand at få røde ører (IV.52).

Kautionering for Farum private Realskole

Som formand for Farum private Realskole havde landsretssagfører Rudolf Sand valgt, foreløbig at lade spørgsmålet om denne skoles fremtidige sammenlægning med Marie Kruses Skole vente, til selve udflytningssagen var bragt på plads. Dertil havde han haft bred tilslutning i denne skoles bestyrelse, ikke mindst fra de konservative kommunalbestyrelsesrepræsentanter.

Baggrunden har formodentlig været, at man ville undgå, at en eventuel følelsesladet debat om reel nedlæggelse af privatskolen skulle spille ind i den verserende sag om Marie Kruses Skole som en negativ faktor.

Prisen var imidlertid, at privatskolens drift skulle fortsættes uantastet af ideer og planer. I vinteren 1968/1969 havde skolens lærere med skolebestyrer Ole Ljungberg således travlt med mange forskellige tiltag, som skulle knytte forældrekredsen endnu tættere til skolen. Umiddelbart efter årsskiftet kunne samme Ljungberg med stor glæde meddele, at der var sandsynlighed for, at skolen inden længe kunne have behov for oprettelse af de mindste klassetrin, hvilket mange forældre havde vist interesse i. Normalt havde man kun fra 4. klasse og op efter til realeksamensklassen.

Haakon Vitting Andersen (f. 1923) gjorde rekordkarriere indenfor venstre i 1960'erne og formåede ved konstitueringen efter valget i 1966 at blive viceborgmester. (Niels Vang Larsen).

I samme "vi arbejder ufortrødent videre-stemning" måtte skolens administration styrkes. Der var bl.a. behov for en rimelig kassekreditordning, og Farum kommune blev ansøgt om kaution. Det var der intet som helst mærkeligt i, men Mogens Bechgaard benyttede nu dette som anledning til at markere et forbehold.

Ved økonomiudvalgets og kommunalbestyrelsens behandlinger i slutningen af marts 1969 sagde Bechgaard klart, at en sådan kaution giver indtryk af, at denne skole skal fortsætte i årevis, og dette forhold måtte først afklares. Desuden mente Bechgaard, at hvis det var en sammenslutning med Marie Kruses Skole som var hensigten, så skulle denne skoles økonomiske forhold først frem i lyset! (IV.53).

Byplanvedtægten gælder også for Marie Kruses Skole!

Ved kommunalbestyrelsens behandling af projekteringen for Marie Kruses Skole på møde den 28.marts 1969 fandt Mogens Bechgaard også anledning til at "opsige" fredsftalen vedr. denne sag. Han mente ikke, der var tale om projekteringskitser fra arkitekt Ole Hagen, men derimod detailprojektering, hvilket med skolens planer for haller osv. betød en omgåelse af kommunens planer vedr. sti- og tunnelanlæg. Der var ifølge Mogens Bechgaard hermed tale om venstre og konservative kommunalbestyrelsesmedlemmers forsøg på at give Marie Kruses Skole særlige favorabel behandling bag om ryggen på den samlede kommunalbestyrelse, hvis betænkeligheder man kendte.

Alt dette blev selvfølgelig afvist af flertallet. Særlig Vitting Andersen kunne ikke indse, hvad Bechgaards problem i denne sag var, for Marie Kruses Skole ville slet ikke komme til at betyde så meget i skolelandskabet i Farum. Det havde den nye betænkning jo vist (IV.54).

Få dage efter forsøgte Vitting Andersen desuden at give Bechgaard tilbage af dennes egen skuffe. Det skete i en artikel henvendt til Mogens Bechgaard personligt under overskriften "Er ånden fra Køgemødet væk?" (IV.55).

Midt i det nye postyr, hvis alvorlighed kunne være svær at bedømme for udenforstående, skulle Marie Kruses Skole fejre sit 100-års jubilæum. Til pressen fortalte man i store artikler om fortiden og nutiden, men ikke ret meget om fremtiden. Det hed flere steder : *"Skolens fremtidige adresse bliver muligvis i Farum, men før man har set skødet fra kommunen, tør man ikke regne med noget"* (IV.56).

Flertallet står sammen!

Kommunalbestyrelsen skulle i midten af april have Marie Kruses Skoles byggeprojekt endelig behandlet. Den debat, der var taget hul på tidligere, fortsatte, men uanset borgerliste-repræsentanternes forsøg på at splitte flertallet, så holdt dette sammen. Projektet blev godkendt med den ene tilføjelse, at bygningselementernes placering skulle bringes i overensstemmelse med bygningsrelementet.

I sit lukkede møde havde kommunalbestyrelsen udkast til betinget skøde til behandling. Det var skrevet af landsrets-

sagfører Niels Th. Kjolbye og blev med mindre ændringer gjort færdig til afsendelse til skolen.

På Marie Kruses Skoles bestyrelsesmøde den 8. april 1969 havde man set på et tidligere udkast, men her var der en række bindinger, man ikke kunne gå ind på, bl.a. tilbagekøbsret for kommunen af grunden og skolens absolutte forpligtelse til nu at opføre en skolebygning. Disse klausuler fik Rudolf Sand afværget, og i Farum accepterede man det reviderede udkast på kommunalbestyrelsesmødet i juni. Men dette møde blev også en ejendommelig manifestation af den konservative vilje til at få sagen gennemført næsten uanset hvad. På mødet kom det bl.a. frem, at borgerlisten og socialdemokratiet havde lavet et alternativt skødeudkast, som ikke i sine linier lå ret langt fra Landsretssagfører Kjolbyes oprindelige. Mindretalsgruppen havde strammet den kommunale indsigelsesret vedr. byggegrundens anvendelse og tilbagekøbsklausulerne op, men forslaget havde borgmester Schmidt valgt hverken at forelægge amtmanden til gennemsyn eller indenrigsministeriet, som havde været inde i billedet som instancer med indsigelsesret. Mogens Bechgaard tordnede på mødet, men indså samtidig at slaget i denne omgang var tabt, så ved almindelig stemmeflerhed kunne venstre og konservative stemme det af landsretssagfører Rudolf Sand tilrettede skøde med tilhørende tillæg igennem til endelig vedtagelse (IV.57).

Sagen skulle nu være igennem vedr. grund, bygning og den snarlige ministerielle byggetilladelse. Tilbage var de økonomiske forhold. Selve byggeriet var, efterhånden som ministerium m.fl. havde rejst krav til det, blevet noget dyrere end først antaget. Desuden havde inflationen spillet ind. Arkitekt Ole Hagen anslog omkostningerne til at andrage ca. 30 millioner kroner. Heraf skulle skolens bestyrelse rejse en sjettedel, altså 5 millioner kroner, hvilket ikke var realistisk. Bestyrelsen vedtog derfor på Rudolf Sands oplæg at bede arkitekten reducere byggeriet til kr. 24 millioner, hvilket ville betyde at skolen selv skulle rejse de 4 millioner kroner. Disse 4 millioner kroner kunne tilvejebringes gennem værdien af den grund kommunen forærede, institutionens frie egenkapital samt skolens ejendom på Frederiksberg (IV.58).

For at nå fra de 30 millioner ned til de 24 millioner kroner måtte den selvstændige festsal opgives. Da det netop var dens placering ovenpå "Bechgaards stianlæg" som havde voldt problemer et par måneder tidligere, var det bl.a. et offer på det

kommunalpolitiske alter; det kunne Rudolf Sand formodentlig se en del nødvendighed i.

Rudolf Sand vælger at træde tilbage som formand!

På bestyrelsesmødet den 27. juni 1969 kl. 13 på landsretssagfører Rudolf Sands kontor kunne Sand som formand give den glædelige meddelelse om, at efter godkendelse af byggeprojektet i april var han nu i besiddelse af skøde med kommunens underskrifter, efter at Farums kommunalbestyrelse dagen forinden havde godkendt skødet endeligt med alle de rettelsesforslag, Marie Kruses Skole havde haft.

Glæden var stor, for nu så det ud til, at arbejdet endelig kunne komme rigtig i gang.

For landsretssagfører Rudolf Sand var det også en glædelig dag. En af hans vigtige sager var faldet på plads, men planen, altså den sandske plan, var ikke gennemført. For at komme helskindet igennem måtte han tage yderligere et træk. Det hedder således i referatet fra bestyrelsesmødet (IV.59):

"Under hensyn til, at byggeriets igangsættelse herefter kunne antages at blive en realitet og under hensyn til, at den juridiske assistance til byggeriet skulle foretages af landsretssagfører Sand, havde denne fundet det rigtigt at nedlægge formandshvervet inden igangsættelsen skete, hvilket den øvrige bestyrelse tog til efterretning.

For resten af den for formanden gældende valgperiode udløbende 1/10 1971 valgte bestyrelsen i henhold til fundatsens prg .7 nr. 4 advokat Bentzen.

Bestyrelsen lagde i denne forbindelse vægt på, at advokat Bentzen havde fuldt kendskab til skolens forhold og problemer, og at det derfor er praktisk at udpege denne."

Advokat William Bentzen kendte udemærket sagen, for han var ansat hos landsretssagfører Rudolf Sand. Formalia var hermed bragt i orden i forhold til bestyrelsen, men som iagttager kan man gøre sig sine tanker vedr. dette træk fra Rudolf Sand.

Sand træder et skridt tilbage og to skridt frem

Landsretssagføreren slap jo ikke forbindelsen til Marie Kruses Skole på nogen måde. Om det så var i bestyrelsen, så vidner

referat efter referat om, at "landsretssagfører Sand bød velkommen" og "landsretssagfører Sand redegjorde...".

Man kan kun gisne, men det kan formodes at Rudolf Sand havde behov for at frigøre sig fra formandsposten af hensyn til to forhold, som det for ham var klart endnu resterede for gennemførelsen af hans overordnede plan.

For det første var gennemførelsen af en nedlæggelse af Farum private Realskole og dennes elevmæssige opslugen i Marie Kruses Skole nu den store sag, som der måtte arbejdes med. Som tidligere nævnt havde man af lokalpolitiske grunde ikke kunnet røre ved denne sag for alvor, før der var garantier for Marie Kruses Skoles udflytning. For at Sand som formand for denne institution kunne arbejde med størst mulig formel loyalitet overfor denne skole, måtte han ikke fremstå som bundet på nogen måde hos "modparten". Formelt ville en sammenslutning jo bevirke, at skolerne havde hinanden på modsat side af bordet.

På den anden side var der forholdet til Farum kommune, for så vidt både Marie Kruses Skoles forhold til kommunen som Rudolf Sands eget.

Skolens forhold på det driftsøkonomiske område var ikke afklaret på bedste vis; det vidste Sand. Et kommunalpolitisk uvejr - for andre ville det måske kaldes solskin kunne endnu engang bringe elevbetalingen i hovedskoleafdelingen i fare. Det forekom ikke umuligt, at de kommunalt ansatte læreres talsmænd kunne finde sammen med Mogens Bechgaard i en fornyet kritik. En sådan kritik måtte kunne imødegåes.

Rudolf Sand havde jo arvet sin faders status som juridisk konsulent og sagfører for kommunen. Nu begyndte kommunen faktisk i stigende grad at benytte andre sagførere. Muligvis kunne det have været med i de mere uformelle aftaler på Køgemødet eller lidt før. Muligvis stod Mogens Bechgaard bag dette; hans tanker om Rudolf Sand var efter alt at dømme ikke særligt positive.

På privatskolen bringes sagen frem!

Den 8. juni 1969 - altså knap 3 uger inden Farum kommunalbestyrelse skulle tage endelig stilling til skødet til Marie Kruses Skole! - havde Rudolf Sand valgt som startdato for det

formelle arbejde med Farum private Realskoles overførsel til Marie Kruses Skole.

Til denne dato havde landsretssagfører Sand nemlig indkaldt til skolekredsmøde, dvs. møde i støttesammenslutningen, som var oprettet i forbindelse med etablering af den selvejende institution syv år tidligere. Skolekredsen bestod væsentligst af forældregruppen.

På mødet skulle der tages stilling til almindelige generalforsamlingsspørgsmål, som beretning fra formanden og bestyrelsen, regnskab og budget samt valg af bestyrelsesmedlemmer. Som særligt punkt sidst på dagsordenen var sat punktet om sammenlægning. Punktet var selvfølgelig ikke ukendt for hverken lærere eller forældre, men det havde kun været behandlet i lærergruppen (se kapitel 2).

En del forældre var imod. Det vidste man inden mødet, men man var egentlig ikke bekendt med årsagerne til modvilje eller til uviljens udbredelse. Så det kunne jo blive et spændende møde, ikke mindst for Rudolf Sand (IV.60).

Mødet forløb ikke helt uden problemer, men det var hurtigt klart, at de forældre, som var imod, ikke havde forberedt eller samlet deres modstand; de var tydeligvis heller ikke bekendt med, at bestyrelsen ved dens formand allerede havde aftalt positive ordninger for personalet, som var forberedt til fremlæggelse for Marie Kruses Skoles bestyrelse.

Det bevirkede, at der på mødet kom en del kritiske bemærkninger fra forældrene, i særlig grad om deres gode forhold til lærerne, som de ikke ville miste og vedr. de eksisterende klasser, som forældrene helst ikke så ændret i sammensætning. Da lærerne og skolelederen helhjertet bakkede bestyrelsen op, var de enkelte kritiske forældre magtesløse. De skeptiske forældre udgjorde vist nok et flertal - vi bliver nødt til at sige vist nok, for sagen blev ikke prøvet ved en afstemning - På behændigste vis lykkedes det imidlertid bestyrelsen at få bemyndigelse af forsamlingen til at lade sagen drøfte endeligt ved næste skolekredsmøde (IV.61).

Fokus fjernes fra privatskolerne og der er nu kort tid til kommunalvalg!

Mens landsretssagfører Rudolf Sand i ro og mag kunne forhandle detaljer på plads på privatskolen i Farum og Marie

Kruses Skole i efteråret 1969, blev kommunens skolefokus samtidig flyttet fra privatskoled debat til de kommunale skoler.

Allerede i slutningen af maj måned havde venstres Haakon Vitting Andersen overraskende lagt afstand til de konservative i en sag vedr. stillingtagen til de første skitser til kommunens tredje skole, som nu officielt omtales som Stavnsholt skolen. Han var ikke enig med borgerlisten og socialdemokratiet i alle deres indvendinger, men han kunne slet ikke erklære sig for det han kaldte "pandekagehuset". Det var bestilt af de konservative! (IV.62).

Det væsentlige i Vitting Andersens kritik havde vist ikke så meget med arkitektur at gøre som med økonomi. Hvis skolen skulle se sådan ud, skulle den helst også have været billigere, men det var der ikke meget, der tydede på i overslagene (IV.63). Sagen måtte diskuteres flere gange i løbet af efteråret, ikke mindst på møder mellem de konservative og den "oprørske" venstremand.

Kort efter sommerferien 1969 lå der prognoser for indskrivningen i de eksisterende skoler året efter. Den så helt gal ud på Paltholmskolen. Der ville blive behov for yderligere 8 normalklasseværelser og 2 børnehaveklaser. Dette emne havde ligesom Stavnsholt skolen heller ikke været med i aftalerne på Køgemødet trekvart år tidligere, så Vitting Andersen havde her mulighed for at markere standpunkter. Han vidste lige så vel som resten af kommunalbestyrelsen, at der nu kun var trekvart år til kommunalvalget.

På mødet i september blev der ikke truffet endelig afgørelse. I november trådte Vitting Andersen så frem med krav om, at problemet skulle løses hurtigt ved en beslutning i kommunalbestyrelsens decembermøde. Mogens Bechgaard syntes, at den udvidelse af rådhusets lokaler, som var sat iværk, kunne tildeles skolen i stedet, mens den socialdemokratiske Villy Hansen mente det fornuftigst at udsætte løsningen til forårets realisering af det kommunale anlægsbudget. De konservative på deres side benyttede lejligheden til at sige tak for sidst til borgerlisten. Svenn Schmidt var hurtig til at kundgøre Bechgaards forræderi ved at løbe fra Køgeaftalen vedr. administrationslokaler til rådhuset. På den baggrund var sagen tilstrækkelig indfedtet i almindelig uenighed til, at Vitting Andersen med sindsro kunne markere sig også i denne sag.

I december blev det besluttet at løse Paltholmskolens problemer på den måde, at der skulle oprettes barakker til dækning af behovet, indtil Stavnsholtskolens opførelse var så langt fremme, at behovet på Paltholmskolen automatisk ville falde. Sagen var imidlertid langt fra slut hermed. Tvært imod var der lagt op til en gyser, som kunne iagttages i og uden for kommunalbestyrelsesmøderne hele foråret. Mogens Bechgaard var jo også privat tømmerhandler og byggematador, så da han fik entreprisen på barakbyggeriet og da der hurtigt kom lidt klager vedr. byggesjusk, var de konservative ikke sene til at beskyldte Bechgaard for at have tilegnet sig "millioner" på borgernes og deres børns bekostning. Sagen blev naturligvis udnyttet til det yderste i valgkampen af de konservative og borgerlisten (IV.64).

Vitting Andersen besluttede i denne sag også at distancere sig fra de konservative. Der var for alvor skred i det klassiske kommunalbestyrelsesflertal.

Vitting Andersen og Bechgaard gør fælles sag!

I november 1969 gik Vitting Andersen til pressen og udtalte sin skepsis vedr. eventuelle udsigter til Farum private Realskoles nedlæggelse. Han kunne ikke se, hvorfor skolen, som havde været udemærket til hans egne børn, ikke skulle have lov at fortsætte. Det var jo ikke alle børn, som passede ind i de store skoler som kommunale skoler, var blevet til. Byplanmæssigt var der jo ikke noget forestående i det område skolen lå på, så den kunne vel køre videre i fred og ro (IV.65).

Det var noget af en bombe sådan at lade springe. Det samlede borgerlige flertal i kommunalbestyrelsen var ikke med på den endelige sandske plan! Rudolf Sand viste nu sin professionelle sikkerhed. Da skolekredsen for Farum private Realskole mødtes midt i december 1969, blev mødet langt, men tydeligvis med bestyrelsesformanden i den velforberejdede saglige rolle, som kunne stå debatdistancen og tilsvarende med bl.a. Mogens Bechgaard i rollen som den følelsesladede, men lidt usammenhængende provokatør.

Skolebestyrer Ljungberg, lærergrupperepræsentant Ankersen og bestyrelsesmedlem, udpeget af forældrene, Peter Utzon kunne alle deltage i det lange mødes kontante omvendelse af skeptikere blandt forældrene. Rudolf Sand tog sig personligt af Mogens Bechgaard.

Bechgaard stillede skarpe spørgsmål om Marie Kruses Skoles økonomi og var fræk nok til at spørge direkte, om privatskolen i Farum skulle nedlægges for, at dennes egenkapital kunne financiere Marie Kruses Skoles byggeprogram. Dette tilbagemviste Rudolf Sand ved ganske roligt i runde tal at angive byggeriets kostpris holdt overfor de midler, Marie Kruses Skole rådede over. Da Rudolf Sand desuden gjorde opmærksom på, at det var en betingelse for sammenlægning fra privatskolens side, at aktiver og passiver lagdes sammen således, at privatskolens aktiver kommer denne skoles elever til gode gennem nedbringelse af skolepengene, så var Bechgaard sat skak mat. Rudolf Sand kunne dog ikke undlade at gøre forsamlingen opmærksom på, at det jo var Bechgaard selv, som tilbage i 1964 fremsatte den tanke, at det mest rationelle ville være at sammenlægge de to skoler (IV.66).

Her var ikke så meget tale om at træde på en, der allerede lå ned, men snarere en medriven af den stemning ved debats højdepunkt - duellen mellem Sand og Bechgaard - som lignede jægerens situation, når vildtet tildeles et overflødigt ekstra skud.

Forsamlingen endte med at stemme klart for sammenlægning. Bestyrelsen mødtes straks efter og udformede skolens krav for sammenlægning, og med disse i tasken kunne Rudolf Sand gå til bestyrelsesmøde den 17. december 1969 i Marie Kruses Skoles bestyrelse.

Sammenlægningsbetingelser

Betingelserne fra Farum private Realskole var ret enkle. Privatskolen skulle ikke opløses, før undervisning kunne finde sted i de nye bygninger, og indtil da skulle undervisningen finde sted i de eksisterende bygninger. Desuden skulle både lærere og elever fra privatskolen kunne overføres i den nye skole på lige fod med Marie Kruses egne. Endelig skulle skolernes aktiver og passiver sammenlægges, så de også kom privatskolens nuværende elever til gode (IV.67).

Disse krav kunne Marie Kruses Skoles bestyrelse gå ind for uden problemer. Man var endda så positive, at man foreslog snarlige møder på både bestyrelses- og lærerplan mellem skolerne.

Stemningen var overmåde positiv, næsten fornøjet. Rudolf Sands oplysning om at byggeriet nu måtte anslåes at komme til at koste 28,5 millioner kroner, altså 4,5 mere, end bestyrelsen

havde stillet som krav et halvt år tidligere, kunne ikke bringe skår i glæden. Lidt højere vurdering af salgsprisen for den gamle ejendom på Frederiksberg kunne sikkert klare bestyrelsens behov for at skaffe godt 700.000 kr. mere til sin sjettedel af byggeomkostningerne (IV.68).

Glæden skulle ikke spoles. Rudolf Sand var utroligt tæt ved sit mål. Nu skulle man blot afvente det endelige klarsignal fra ministeriet.

Noget ensomt ses Marie Kruses Skoles bygninger i Farum her i midten af 1970'erne, med fjernvarmeværket til venstre. Med udbygningen af Farum øst »flyttedes« skolen til omgivelser af mere bymæssige karakter. (Niels Vang Larsen).

Signalet kommer, byggeriet startes, men et spøgelse er også med endnu!

I begyndelsen af marts 1970 kom det længe, længe ventede igangsætningssignal fra undervisningsministeriet.

Pressemødet holdtes naturligvis på landsretssagfører Rudolf Sands kontor i Nørre Søgade. Foruden rektor Johan Clausen og skolebestyrer Ole Ljungberg var der inviteret repræsentanter for venstres og konservatives kommunalbestyrelsesgruppe i Farum! Der var noget symbolsk i, at Vitting Andersen ikke kunne komme (IV.69). Men var det mon klogt, at borgerlisten og socialdemokratiet slet ikke var inviteret?

Måske kunne man allerede have fået bange anelser ved kommunalbestyrelsens traditionelle krydsildsmøde i januar. Her havde viceborgmester Vitting Andersen vakt en del opsigt ved at udtale sin undren over, at Marie Kruses Skole ikke var begyndt at bygge endnu! Hvis der var økonomiske problemer, måtte de frem i lyset, for nu havde kommunen virkelig gjort alt, hvad den kunne og lidt til. Bechgaard havde - naturligvis - hurtigt tilføjet et "hvad sagde jeg". Sagen døde hurtigt ud, for der var jo tale om show. De to politikere vidste begge, at skolen ventede på klarsignalet fra ministeriet, men det kunne ses som et signal om, at Vitting Andersen nu ville markere en åbning overfor kommunalbestyrelsens mindretalsgruppe, hvor lille åbningen end var (IV.70).

Rudolf Sand meddelte på pressemødet første lørdag i marts, at staten ville støtte skolebyggeriet med 50% over finansårene 1969/1970, 1970/1971 samt 1971/1972 og skolen var selv i stand til at rejse de påkrævede 4,7 millioner kroner som loven krævede.

Fredag den 15. maj 1970 blev de første spadestik sat i jorden.

Byggeriet af Marie Kruses Skole i Farum var nu endelig kommet i gang. Nu kunne det vist kun gå fremad mod mål; det urolige Farum havde imidlertid ladet spøgelse følge med. Nu hed borgmesteren Haakon Vitting Andersen!

Rudolf Sands grundlag i kommunalbestyrelsen væk!

Valget til kommunalbestyrelsen i marts 1970 blev endnu mere end valget i 1966 en gyser i Farum. Kommunalbestyrelsen havde besluttet at lade sig udvide fra 9 til 11 medlemmer i lyset af den kraftige befolkningstilvækst.

I den nye kommunalbestyrelse, som tiltrådte 1. april, var de fleste roller byttet om. De konservative havde egentlig et uforandret styrkeforhold. De fik ikke mindre end 5 mandater med Svenn Schmidt i spidsen, iøvrigt som den eneste af de konservative med kommunalbestyrelseserfaring. En af de valgte, Eva Theil, måtte imidlertid allerede samme år udtræde af kommunalbestyrelsen, hvorefter Erik Bauer, den erfarne og kendte formand fra skolekommissionen indtrådte i hendes sted.

For Haakon Vitting Andersen og venstre havde valget ikke kunnet ændre status. Han blev fortsat ene om at repræsentere venstre. Mellem borgerlisten og socialdemokratiet var rollerne virkelig byttet om. Socialdemokratiet havde haft et vældig godt valg, og Villy Hansen, som havde været alene i den gamle valgperiode, fik nu to partikolleger med i kommunalbestyrelsen, hvorimod Mogens Bechgaard og Per Sunekær blev ene om at repræsentere borgerlisten.

Måske havde det kostet dyrt for Mogens Bechgaard og Haakon Vitting Andersen at gøre så stor indsats for at blive hørt med overraskende synspunkter og udtalelser i året op til valget. Men det skulle vise sig, at det var en pris, de kun kom til at betale mandatmæssigt, for de forstod nu at finde sammen med socialdemokratiet i en konstitueringsaftale.

Konstitueringsaftalen gjorde Vitting Andersen til borgmester og et triumvirat af Vitting Andersen, Villy Hansen og Bechgaard skulle stå for ledelsen af kommunen de næste fire år. I deres kamp for at holde sammen - og det var til tider en kamp - var det nødvendigt at markere distance til oppositionen, så de konservative fik mindre indflydelse end nogensinde.

Dermed havde landsretssagfører Rudolf Sand også mistet et "flertal". Med Vitting Andersens tilkendegivelser siden efteråret

1969 var det måske forsvundet under alle omstændigheder, men efter kommunalvalget i marts 1970 var den sandske plans flertalsgrundlag i kommunalbestyrelsen væk.

Der udfordres til en sidste kamp af borgmesteren!

Byggeriet skred frem planmæssigt. Der var endda rigtig god fart på, så den 1. september 1970 kunne der tages fat på byggeriet over jorden. Dette skulle naturligvis gøres med en festlighed, hvor der skulle indmures grundstensdokument.

Der blev sagt mange pæne ord. Landsretssagfører Rudolf Sand og advokat William Bentzen var i strålende humør og fik alle tistedeværende til at more sig, da de fortalte om byggeriprojektet som en graviditet, der havde taget ni år i stedet for ni måneder, og om at de gladeste studenterminder nu engang var pigerne fra Marie Kruses Skole.

Johan Clausen og Ole Ljungberg sagde pæne og håbefulde ting; det havde de nu et helt års træning. Alt var idyl.

Rudolf Sand lagde op til oprigtig fredsslutning, da han takkede forhenværende borgmester Svenn Schmidt og nuværende borgmester Haakon Vitting Andersen for "helhjertet indsats".

Haakon Vitting Andersen supplerede med tak til de tidligere borgmestre, nemlig Johannes Jespersen, som var død i 1966, Tage Møller og Mogens Bechgaard, som alle havde beskæftiget sig meget med sagen i deres borgmesterperioder.

Og så tilføjede Vitting Andersen, at *"der også kommer en positiv løsning på de problemer, som endnu skal klares!"* (IV.71).

Selvfølgelig var der en række småting, som skulle ordnes m.h.t. forberedelsen af det fremtidige virke i Farum, men både Rudolf Sand og de kommunalpolitikere, som var til stede, vidste godt, hvad det var, borgmesteren egentlig talte om.

En uge efter grundstensfestlighederne modtog alle hjem med skolesøgende børn i Farum en lille pjese fra Marie Kruses Skole, hvori det bl.a. hed, at *"der ydes kommunalt tilskud til nedsættelse af skolepenge for eleverne fra Farum kommune"* (IV.72).

Haakon Vitting Andersen lagde fra 1968 stadig større afstand til de konservative. I 1970 kunne han krone sin politiske kurs med borgmesterposten. (Niels Vang Larsen).

Frederiksborg Amts Avis kunne prompte afsløre borgmesterens reaktion på dette (IV.73):

"Borgmester H. Vitting Anderen siger, at spørgsmålet om driftstilskud til hovedskolen endnu er uafklaret. At der gives tilskud til gymnasiet er givet, men det andet er ikke afklaret. Borgmester Vitting Andersen tilføjer, at der sandsynligvis allerede fra næste skoleår vil være så mange klasselokaler, at klassekvotienten kan nedsættes, så de bliver rimelige, fordi 1. etape af Stavsholtskolen er færdig til brug. I hvert fald skal skolefaciliteter, som tilbydes borgerne i kommunens skoler, ikke være ringere end den private skoles, og det må blive i overensstemmelse med denne målsætning, at tilskud til den private skole skal drøftes, slutter borgmesteren. Budgetforslaget for det kommende år er ikke offentliggjort, men det forlyder, at der ikke i det er indregnet noget tilskud til Marie Kruses Skole."

Sløret var faldet og handsken var kastet! Foreløbig havde Farum kommune egentlig masser af tid. Der var trods alt tale om relativt små midler, som ville kunne skaffes ved ekstraordinære bevillinger.

Muligvis ønskede flertalsgruppen i kommunalbestyrelsen egentlig at se tiden an; det kunne jo være, at Marie Kruses Skole kunne etablere et driftsbudget, som kunne hænge sammen uden tilskud til hovedskoledelen fra Farum kommune.

Marie Kruses Skoles bestyrelse har umiddelbart ikke lyst til kamp!

Den 6. oktober 1970, altså godt tre uger efter Vitting Andersens udfordring, afholdtes almindeligt bestyrelsesmøde for Marie Kruses Skole.

Der skulle foruden byggeriet diskuteres fastsættelse af skolepenge. Nogen afklaring kunne ikke komme, idet man ikke kendte udfaldet i Farum kommune vedr. det kommunale skolepengetilskud. Man var dog forberedt på at skulle tænke mange ting igennem for at kunne nå ned på et skolepenge-niveau, som kunne accepteres af forældrene. Bl.a. havde rektor Clausen allerede forberedt sine lærere på, at traditionen fra Laura Jensens tid for, at børn af skolens lærere kunne gå vederlagsfrit på skolen, nok måtte ophøre! (IV.74).

Rudolf Sand redegjorde for den historiske og aktuelle situation vedr. Farum kommunes holdning til skolepengetilskud.

Måske virkede Sand for krigslysten, eller måske virkede situationen bare for absurd. Bestyrelsen ville i hvert tilfælde ikke bare rykke i felten. Man besluttede at lade Sand samle skolens bevismateriale om kommunens tidligere tilsagn, men herudover ville man indhente undervisningsministeriets vurdering af materialet.

Vigtigere var det, at bestyrelsen besluttede at forberede sig på en fornyet forhandling med Farum kommune. Dels ville man indsamle oplysninger om, hvordan forholdet om kommunale tilskud fungerede i Søllerød kommune. Dels ville man rette henvendelser til Kildegårds og Vestfyns gymnasier for at høre, hvordan tilskudsordningerne der virkede. Endelig ville man have udarbejdet driftsbudget for Marie Kruses Skole efter dennes udflytning. Det skulle være et budget, som var sammenligneligt med det, Farum kommune havde lavet for den nye Stavns Holt skole. Da dette var lavet ud fra en benyttelsesgrad, som tog hensyn til at denne skole ikke ville være helt fyldt op med elever de første år, så skulle der tillige laves driftsbudgetter, så man kunne sammenligne de to skoler med fuld belægning.

Desuden ville man rette henvendelse til Farum kommunes forvaltning ved kontorchef Viggo Larsen i borgmesterkontoret for at bede ham forsøge udregne skolepenge for Stavns Holt skolen.

Den samlede bestyrelse ville gøre meget for at undgå ballade; i den givne situation kunne indsamlingen af yderligere materiale ikke skade. Hvis der skulle et endeligt slag til, var det godt at få samlet ammunitionen.

Forpostfægtninger

Mens Rudolf Sand begyndte at udføre det "kontorarbejde" som bestyrelsesmødet havde besluttet, var rektor Johannes Clausen sammen med sin kollega, gode ven og formand for foreningen af private gymnasier, rektor Vagn Haarsted til et par møder i december 1970 og januar 1971. Møderne fandt sted på kommunekontoret eller rådhuset, som man nu sagde, i Farum.

Møderne med borgmester Vitting Andersen og folk fra administrationen var resultatløse; hvis man skal finde et resultat, så var det først og fremmest, at Clausen og Haarsted

Mogens Bechgaard havde allerede i 1964 underskrevet det afgørende dokument i hele sagen vedr. Marie Kruses Skole. (Niels Vang Larsen).

blev bestyret i Rudolf Sands opfattelse. Kommunen syntes urokkelig og forekom ikke at ville give ren besked (IV.75).

Marie Kruses Skole ville gerne have ren besked, men kommunens politikere var ikke begejstret for at skulle melde rent ud. Det hang delvist sammen med, at borgmester Vitting Andersen ikke endnu havde helt afstemte synspunkter inden for koalitionen bag ham i kommunalbestyrelsen.

Som vanligt skulle der et pres fra de konservative til at skubbe flertalskoalitionen af venstre, borgerlisten og socialdemokratiet tættere sammen.

I begyndelsen af januar 1971 var forældre- og lærerforeningen på Paltholmskolen på banen. Formanden var nu den konservative Regnar Møller, som gjorde opmærksom på, at mange forældre var i tvivl, om deres børn ville fortsætte på Paltholmskolen, eller om de ville søge over på Marie Kruses Skole, fordi forældrene var i tvivl om kommunalt tilskud til skolepengebetaling (IV.76).

Da den samme forening sammen med skolekommissionen, ved dennes konservative formand Erik Bauer, også tog fat på en ny sag vedr. pavillontilbygningen til Paltholmskolen, som de ønskede efterset, fordi de mente, borgmesteren dækkede over det byggesjusk, tømmerhandler Mogens Bechgaard skulle have leveret, så rykkede flertalsgruppen tydeligt tættere sammen.

Som det var skik og brug, skulle der i slutningen af januar være krydsildsmøde med kommunalbestyrelsen overfor borgerne. På mødet henvendte borgmesteren sig direkte til forældre, som ønskede at sætte deres børn i Marie Kruses Skole, idet han sagde, at de ikke skal vente de store tilskud. Dette blev støttet i udtalelser fra både Per Sunekær, Mogens Bechgaard og Villy Hansen. Mogens Bechgaard tilføjede endda, at ingen forældre i Farum skulle tro, at skolen eller dens advokat havde fået nogen tilkendegivelse fra kommunen, som kunne give forældrene forventninger.

Mogens Bechgaard var ved at komme i krigshumør! Den 29. januar 1971 drøftede borgmesteren og Per Sunekær emnet med undervisningsministeriets embedsmænd, og ministeriet gav ikke udtryk for, at de mente, at kommunen havde låst sig fast på noget støttebeløb eller lignende. Dette fremlagdes dagen efter i kommunens kulturelle udvalg, som tog det til almindelig ef-

terretning. Sagen skulle nu forhandles frit i udvalget og en indstilling laves til kommunalbestyrelsens møde i marts 1971 (IV.77).

Klar til kamp!

Den 16. februar var der atter bestyrelsesmøde hos landsretssagfører Rudolf Sand. På baggrund af de nedslående meldinger om Farum kommunes vilje til at give tilskud til hovedskoleafdelingens elever med bopæl i Farum, var man nu rede til at lytte til Sand.

En opgørelse viste, at af anslåede ca. 600 elever, som fra august 1971 kunne forventes at skulle gå på skolen i Faum det første skoleår, dvs. fra 1. klasse til og med 1. gymnasieklasse, ville ca. 125 komme fra Farum. Det var altså med et tilskud på 40-50 % til disse 125 elevers skolepenge et anseligt beløb, som var blevet stridens kerne.

Rudolf Sand fik herefter mandat til at gå i klinch med Farum kommune; først skulle han skrive til kommunen, og hvis det ikke hjalp, kunne han søge aførelse ved domstol. Foreløbig skulle pressen så vidt muligt ikke indblandes (IV.78).

Træfning

Et par uger senere mødtes rektor Clausen, lektor Børch og rektor Haarsted med Farum kommunes kulturudvalg. Udvalget lyttede pænt, hvorefter flertallet fra borgerlisten og socialdemokratiet vedtog en indstilling til kommunalbestyrelsen om ikke at yde noget tilskud til Marie Kruses Skoles hovedskoleafdeling. Rudolf Sand modtog denne besked og formodede herefter, at kommunalbestyrelsen ville følge indstillingen, men desuden at kommunen heller ikke kunne forventes at ville yde noget lån eller stille nogen garanti for lån til Marie Kruses Skole. Dette sidste var alvorligt, idet byggeriet tegnede lidt dyrere end antaget. Der måtte derfor besparelser til på op til en halv million kroner.

Der kom et mindre sammenstød i bestyrelsen mellem Sand og Clausen på bestyrelsens møde den 16. marts, hvor besparelserne drøftedes. Sand stod fast på nødvendigheden af besparelserne, og Clausen mente, at Sand måtte være "blind", når han ikke kunne se det helt nødvendige i pæne grønne udenomsanlæg, samtaleanlæg o.l. til en samlet værdi af 1/2 million kroner. En del besparelser blev vedtaget, men stemningen kunne bruges til at vende skytset mod den loftebrydende og nærige kommune!

Det gjorde man. Det besluttedes, at landsretssagfører Sand kunne udtage stævning om nødvendigt (IV.79).

Farums kommunalbestyrelse fulgte som ventet indstillingen fra kulturelt udvalg. Erik Bauer førte talen for de fem konservative. Han fastholdt, at det var et løfte om tilskud, som havde fået skolen til at flytte til Farum.

De konservative var forberedt på flertalsgruppens holdning, så Erik Bauer foreslog som løsning, at kommunalbestyrelsen vedtog at optage forhandling med Marie Kruses Skole med henblik på at nå et kompromis.

Bechgaard vil have konfrontation med Sand!

Flertalsgruppen havde imidlertid truffet sin beslutning. Egentlige nye argumenter kom ikke frem. Villy Hansen sagde som leder af socialdemokratiet, at hans gruppe hele tiden havde været imod støtte til hovedskolen. Støtte fra Farum kommune var givet som grund til 2,6 millioner kroner og delvist idrætsanlægget, som de kunne bruge. Det sidste kostede ikke mindre end 1,1 millioner kroner. Hvis skolen nu fik 100 % støtte til gymnasieeleverne fra Farum, så kunne kravet om støtte til hovedskolen forekomme ham at virke som et udslag af utaknemmelighed.

Mogens Bechgaard benyttede lejligheden til at være endnu mere skarp. Det lå i luften, at lejligheden nu var der for at køre et sidste voldsomt angreb frem rettet direkte mod Rudolf Sand. Bechgaard sagde, at *"det er meget beklageligt, når det har været sådan, at jægeren Rudolf Sand går rundt og skyder kommunalbestyrelsesmedlemmer enkeltvis. Men det er lykkedes ham i årevis og det har bl.a. påført kommunens borgere adskillige udgifter til den skole. At der nu kommer trusler om sagsanlæg oveni er ganske uheldigt"* (IV.80).

Sagsanlæg mod Farum kommune

Landsretssagfører Rudolf Sand var nu indstillet på at føre kampen til ende. Han følte sig formodentlig meget sikker i "sin" sag, men hertil kom rimeligvis en overvejelse vedr. den samlede situation.

Løbet var på mange måder kørt. Der syntes ikke at være noget at miste for Marie Kruses Skole. Hvis man tabte sagen mod

Farum kommune, måtte man jo alligevel ud og finde andre muligheder for driftsindtægter.

For Rudolf Sand personligt og som sagfører måtte løbet også være kørt i forholdet til Farum kommune. Hans tid som kommunens sagfører var slut, og hans personlige indflydelse var væk, i og med at det borgerlige flertal med de konservative var væk.

Trods professionalisme måtte der vel også være en grænse for, hvad han kunne eller ville finde sig i! Mogens Bechgaard havde jo været temmelig nærgående.

Umiddelbart efter kommunalbestyrelsens beslutning blev Rudolf Sands sagsanlæg på skolens vegne kendt. Det blev naturligvis begrundet i løftebrud (IV.81).

Vi er da ikke nervøse!

Borgmester Vitting Andersen kundgjorde herefter, at man ikke var nervøse i kommunen. Undervisningsministeriet havde allerede i K. B. Andersens tid godkendt, at kommunen ikke ville være bundet af et tidligere udsagn om støtte. Det virkede jo, som om kommunen havde sit på det tørre med selve ministeriet bag sig (IV.82). Desuden havde Farum kommune spurgt "selve" højesteretssagfører Jon Palle Buhl, om han ville føre kommunens sag, og det havde han indvilget i.

Nej! Farum kommune var velforberedt!

Småchikaneren i ventetiden

Mogens Bechgaard var hurtig på aftrækkeren. Så længe sagen kørte, behøvede kommunen vel egentlig slet ikke give noget tilskud, altså heller ikke til gymnasiet, og sagen kunne jo tage lang tid, ja flere år! Og Vitting Andersen så på Bechgaards forslag med stor sympati! (IV.83). Foreløbig ville man dog lige se tiden an.

Farum private Realskoles bygning var nu til salg. En ganske kort overgang forbeholdt Marie Kruses Skole sig muligheden for at kunne benytte denne bygning, hvis nybyggeriet ikke var klar til skoleårets begyndelse i august 1971, men byggeriet gik formidabelt hurtigt, så den gamle bygning blev sat til salg. Farum kommune viste interesse, men det gjorde også Søllerød Lilleskole, og Rudolf Sand måtte meddele kommunen at den "desværre kom for sent" (IV.84).

Farum kommune må trække sig fra slagmarken

Grundlovsdag meddelte borgmester Vitting Andersen kommunalbestyrelsen, at den p.gr. af Marie Kruses Skoles sag måtte være indstillet på et ekstraordinært møde i juni, trods sommerferien!

Vitting Andersen havde fået oplysninger, som satte sagen i et nyt lys for kommunen, som man udtrykker det, når der er alvorlige nyheder, som man ligesom ikke rigtig kan få over sine læber og i hvertfald ikke på papir!

Mogens Bechgaard syntes at det var noget pjat. *"Hvis Rudolf Sand har så travlt, at han ikke kan vente på, at sagen går sin ordinære gang, kan han jo blot gøre stævningen effektiv"* (IV.85).

Men det var ikke, hvad det handlede om. Borgmesteren havde allerede talt med højesteretssagfører Buhl og havde fået en kort orientering, om hvad kommunen kunne vente, ville blive konklusionen i hans skriftlige responsum. Det ville blive afleveret en af dagene.

En uge senere var flere af hovedpersonerne samlet i forbindelse med Farum private Realskoles nedlæggelse eller "transplantation", som skolebestyrer Ole Ljungberg kaldte det. Borgmester Vitting Andersen udtrykte de bedste ønsker og var overbevist om, at eventuelle vanskeligheder ville blive overvundet i samarbejdet med Marie Kruses Skole.

Farum kommune chanceløs i en sag mod Marie Kruses Skole!

Med morgenposten den 14. juni 1971 kom højesteretssagfører Jon Palle Buhls responsum. Hele 11 sider langt var det. Borgmesteren har nok set lidt på den første side og skyndt sig om til bageste og læst hovedkonklusionen. Jura er og bliver jura (IV.86):

"Min (Jon Palle Buhls) konklusion er herefter, at der foreligger et for Farum kommune bindende tilsagn om ydelse af tilskud til driften af Marie Kruses Skole, for så vidt angår elever i hovedskolen og realafdelingen hjemmehørende i Farum kommune, at dette tilsagn ikke gyldigt kan tilbagekaldes, men derimod for at være bindende forudsætter tilsynsrådets godkendelse, som kommunalbestyrelsen må være forpligtet til

at søge indhentet. Tilsynsrådet vil kunne betinge godkendelsen af ændringer i aftalen, herunder med hensyn til dennes tidsmæssige udstrækning. Endelig finder jeg ikke, at der foreligger sådanne ændrede forhold, at jeg med tilstrækkelig sikkerhed tør anse kommunen frigjort ud fra reglerne om bristede forudsætninger".

Det lød jo ikke så godt for den nye flertalsgruppe af venstreborgmester, socialdemokrater og borgerliste. Den 2. juli 1971 holdtes møde på kommunekontoret. En sejrssikker landsretssagfører Rudolf Sand mødte op sammen med rektor Johan Clausen til møde med Vitting Andersen, Svenn Schmidt, Sunekær og Villy Hansen.

Landsretssagføreren mener at kunne diktere fredsbetingelser!

Svenn Schmidt skrev referat til sine konservative gruppefæller i kommunalbestyrelsen. Af dette referat fremgår det, at Rudolf Sand gerne så de slagne aflevere fanerne (IV.87):

"Rudolf Sand anførte, at man jo havde et klart tilsagn om et tilskud mellem 40 og 50 %, og fik man 40 ville man sige tak, fik man 45 ville man sige mange tak - til 50% ville man sige 1000 tak - fyldestgørende måtte man føle sig fra 40% og opefter...Hvis kommunens svar måtte blive under 40% ville refleksen fra Marie Kruses Skole blive en retssag som bebudet."

Få dage efter var der ekstraordinært kommunalbestyrelsesmøde. Borgmesteren meddelte, at såvel indenrigsministeriet som højesteretssagfører Buhl havde udtrykt deres betænkelighed ved sagen om tilskud til Marie Kruses Skole. Farum kommune ville formodentlig tabe! (IV.88).

Der var intet at gøre. Bechgaard ærgrede sig nok, men allerede få dage efter mødtes Vitting Andersen og Sand til en forhandling. Man nåede ikke med det samme frem til en aftale. Først da forhandlingsdelegationerne udvidedes, kom der skub i sagen. Der var trods alt sket for store skader i forholdet mellem landsretssagføreren person og de ledende politikere fra denne generation.

Mogens Bechgaard må lade sig stege i eget fedt!

Bechgaard havde grund til at ærgre sig særlig meget.

Det var fremgået klart af højesteretssagfører Buhls juridiske responsum til kommunen, at fundamentet i Marie Kruses Skoles retskrav på tilskud til hovedskolen var kommunens erklæring fra foråret 1964. Det var den erklæring, som kommunalbestyrelsen var blevet bedt om af Rudolf Sand, fordi de eventuelt kunne fremskynde sagen i ministeriet, hvis Marie Kruses Skole kunne opvise tilsagn, som dokumenterede skolens driftsduelighed efter udflytning.

Erklæringen var blevet afsendt 13. februar 1964 med daværende borgmester Mogens Bechgaards underskrift! I erklæringen hed det bl.a. (IV.89):

"Til fastsættelse af den ydelse, som kommunen skal erlægge for undervisning af elever fra 1. klasse til og med 3. real med bopæl i Farum kommune, skal man herved meddele, at kommunalbestyrelsen er sindet, at erlægge et vederlag svarende til ca. 40-50 % af skolens nettoudgift pr. elev ved fuld belægning, idet beløbet dog ikke kan overstige vederlaget, som forældrene skal betale i skolepenge...

Man skal samtidig give udtryk for et stærkt ønske om, at skolen udflyttes til Farum kommune..."

Det var netop disse formuleringer, som højesteretssagfører Buhl fremholdt i sit responsum. "I ordene 'kommunalbestyrelsen er sindet at erlægge et vederlag' ligger en definitiv erklæring...Også i indledningsordene: 'Den ydelse, som kommunen skal erlægge' er indeholdt et klart udtryk for, at tilskuddet påtages som en pligt". Mogens Bechgaard blev sikkert velkendt rød i hovedet ved gennemlæsning af dette!

I begyndelsen af august behandlede kulturelt udvalg forhandlingsoplægget, og trods en enkelt socialdemokratisk modstander i udvalget blev det vedtaget at sende det videre med anbefaling til kommunalbestyrelsen. På det lukkede møde i begyndelsen af september 1971 vedtog kommunalbestyrelsen så at yde 40% tilskud for foreløbig 2 år. Vitting Andersen var imidlertid hurtig og tilføjede, at der ikke hermed var tale om, at tilskudet derefter skulle falde bort, men genforhandles! (IV.90).

Sejren er i hus, men...

For Rudolf Sand var sejren hjemme også i sidste runde. Marie Kruses Skole var flyttet ud til Farum. Farum private Realskole var lagt ind under Marie Kruses Skole, og Farum kommune

ydede tilskud til hele gildet! Grunden var endda en foræring til nogle millioner kroner.

Men sikke en slagmark der var efterladt! Kort inden Marie Kruses Skole skulle starte med undervisningen for klasserne til om med realklasserne efter sommerferien 1971 var rektor Johan Clausen forsigtig. Han meddelte pressen, at der ikke ville blive holdt egentlig indvielse, før hele skolen toges i anvendelse et år senere! (IV.91).

Der skulle klinkes nogle skår. Skolens almindelige liv med undervisning og samkvem med omgivelserne fik den opgave!

Klar i Farum!

I eftersommeren 1972 var også gymnasieafdelingen på plads i Farum. Frederiksberg var forladt.

Den personkreds, som havde været så stærkt involveret i forhandlingerne gled nu i baggrunden. Hverken Mogens Bechgaard, Haakon Vitting Andersen, Svenn Schmidt eller Villy Hansen fik ret meget yderligere med sagen at gøre. Derimod fik Erik Bauer og Per Sunekær æren at være Farum kommunes første bestyrelsesrepræsentanter i Marie Kruses Skole.

Johan Clausen fulgte med til Farum og trak sig tilbage efter et skoleår der. Herefter blev det Aage Børchs tur til at indtage rektorstolen. Det havde ligget i luften i flere år, mens han stille og roligt blev lærernes repræsentant i forskellige sammenhænge og stadig mere involveret i den daglige administration.

Rudolf Sand var jo allerede trådt tilbage fra formandsposten, og det blev nu et farvel til alle tre hovedingredienser i udflytnings-sagen, nemlig den private realskole, Marie Kruses Skole og Farum kommune. Rudolf Sand var sagføreren, som havde ført en sag til ende, eller var han mon jægeren, som nu havde både nedlagt og ophængt sit trofæ? For Farum og for Marie Kruses Skole kunne den "post sandske" periode nu begynde.

Bag personerne var udvikling gennemgået

Tilbageslag, håb, skuffelser, muligheder, realpolitik var ingredienser i den langtrukne sag. Til tider var sagen en helt lille kamp og en række personer havde sat sagen på deres dagsorden.

Farum kommune havde forandret sig i perioden. Indbyggertallet var fra 1960 til 1970 næsten fordoblet fra ca. 5.000 til ca. 10.000. En kolossal udbygning var sat igang. Marie Kruses Skole havde også ændret sig i årtiet. Skolen var nu en blandet skole for både piger og drenge. Forældre var repræsenteret i bestyrelsen og havde en formel indflydelse.

Direkte sammenhæng var der ikke i mekanisk forstand, men 1960'ernes forhandlinger med Farum kommune havde stillet udviklingskrav til Marie Kruses Skole. Skolen blev tvunget til demokratisering i nye vedtægter hvilket var en forudsætning for statstilskudsberettigelse, og som igen var en forudsætning for overlevelse. På samme måde var optagelsen af drenge i skolen en nødløsning på et tidspunkt, hvor udflytning var blevet uskudt. På den anden side var tilbudet om et gymnasium vigtig for Farum kommunes politiske kræfter, for det var gymnasieundervisning som var et krav for at kunne være med som "moderne" kommune. Da Farum var og blev for lille et område til at kunne få eget offentligt gymnasium, så blev Marie Kruses Skole en chance. Men ved at tage imod denne måtte man også tage resten med, dvs. at det var en privat skoleinstitution med et noget konservativt præg i sine traditioner og i sin pædagogiske tanke om undervisning af eleverne på skolen fra 1. klasse til 3. gymnasieklasse, forblev skolen noget andet end det offentlige undervisningssystem. Dermed blev Farum også noget andet, et område på kanten til Nordsjælland med privat organiseret undervisning som alternativ eller supplement til det offentlige system. Ved at have dette tilbud på gymnasieniveau, blev Farum desuden noget særligt i miles omkreds.

På godt og ondt måtte både den lange forhandlingsperiode og tiden siden udflytningen blive en tid, hvor kommunen og skolen påvirkede hinandens udvikling.

Marie Kruses Skole i Farum fotograferet en efterårsdag i 1992 (Esben Rimfaxe)

KAPITEL 5

FÅR FARUM MKS ELLER FÅR MKS FARUM ?

Med udflytningen bag sig

Perioden siden 1971/1972 har været tilvænnings tid for Marie Kruses Skole. I en periode på mere end 15 år efter udflytningen fra Frederiksberg havde man i spidsen mænd med rødder i udflytningssagen. .

Det var rektor Børch, som kunne knytte både til det praktiske arbejde i forbindelse med udflytningen og til moderniseringen af skolen, og det var advokat Bentzen, som videreførte den sandske bestyrelsesform om end i fredstidsstemning. Der skulle ikke ændres på en gang, men administreres.

Begge havde deltaget i udflytningsfasen, men fik deres egentlige virke i forhold til skolen efter udflytningen. For dem begge var det givet, at skolen måtte blive en anden, når den først var etableret i de nye omgivelser. Ikke mindst for Aage Børch har sådanne tanker været helt tæt forbundet med andre tanker, nemlig ideen om at kunne værne om traditioner, stil og image, som altsammen kunne sikre "den gamle dames" beståen, en slags overflytning af skoleånden fra Frederiksberg til Farum, trods al modernisering.

Man er hvad man består af!

Marie Kruses Skole må nødvendigvis være påvirket af det råstof af børn og unge, som puttes ind i skolen. Andre forhold spiller naturligvis også ind, men ser man på lærergruppen, så kan vi ikke komme bort fra, at de både i Frederiksborgtiden og i Farumtiden ofte har haft deres baggrund og deres bopæl helt andre steder. Der er for ingen af perioderne en fast linie i det forhold, som kan forklare noget.

Det forholder sig helt anderledes med eleverne. Skolen må til enhver tid indstille sin virksomhed pædagogisk og ambitionsmæssigt efter, hvad man har af elevmateriale. I dette kapitel vil vi derfor se lidt nærmere på udviklingen af elevgrundlaget. I lyset af denne udvikling vil det være muligt at se på nogle mere konkluderende aspekter vedr. den store udflytningssag.

Hvor kommer eleverne fra?

Marie Kruses Skole har i mange år ført elevregistre og elevkartoteker. Under forudsætning af, at disse registre m.m. er komplette, skulle det være muligt ved simpel optælling at bestemme, hvor skolens elever er hjemmehørende på et givet tidspunkt i deres skolegang. Vi har forsøgt sådan en optælling og resultatet bringes nedenfor (V.1).

MARIE KRUSES SKOLE (procent):	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Køge	-	0,1	-	-	-	-
Greve	-	0,4	-	-	-	-
St.Magleby	-	-	0,2	-	-	-
Dragør	-	0,3	0,2	-	-	-
Ishøj	-	0,1	0,2	-	-	-
Sengeløse	-	0,1	-	-	-	-
Tåstrup	-	0,2	-	-	-	-
Brønbyerne	0,5	0,8	1,0	-	-	-
Tårnby	0,5	1,3	1,7	-	-	-
Kastrup	-	-	0,2	-	-	-
Hvidovre	1,5	2,4	1,5	-	-	-
Glostrup	0,9	0,7	1,2	0,2	-	0,2
Rødovre	2,2	3,2	5,2	-	0,1	-
Frederiksb.	48,9	38,6	36,3	1,5	0,1	0,2
København	40,0	38,9	43,0	0,7	0,7	0,8
Gladsaxe	0,3	0,4	1,4	0,8	0,1	0,2
Gentofte	1,6	2,3	2,6	0,4	1,0	0,6
Herlev	1,0	0,6	0,5	0,2	0,1	0,8
Ballerup	0,1	0,0	1,0	1,5	0,5	2,0
Søllerød	0,4	0,6	1,2	2,0	0,6	0,8
Lyngby-T.	1,8	1,2	0,2	0,3	0,4	0,6
Værløse	-	-	-	10,0	3,6	3,2
Farum	-	-	-	65,0	70,0	64,0
Birkerød	-	-	0,7	14,0	16,5	21,0
Allerød	-	-	1,6	2,0	2,6	3,0
Stenløse	-	-	-	-	0,1	-
Ølstykke	-	-	-	0,1	0,1	-
Slangør	-	-	-	0,2	0,2	0,6
Hillrød	-	0,1	-	0,1	0,4	1,0
Fredensb.-H.	-	-	0,5	0,2	0,3	0,4
Hørshom	0,3	0,4	-	0,7	1,0	0,4
Karlebo	-	-	-	-	0,1	0,4
Jægerspris	-	-	0,2	-	-	-
Græsted-G.	-	-	-	0,2	-	0,2
Helsingør	-	0,8	-	-	0,1	0,2

I videst muligt omfang er eleverne placeret geografisk efter deres bopæladdresses nuværende placering i primærkommunal forstand.

Afhængighed af få kommuner!

Det mest slående er erkendelsen af, at Marie Kruses Skole ikke var en Frederiksbergsk skole før udflytningen! Skolen havde sin adresse på Frederiksberg, men den kommune stod dog kun for næstflest af skolens børn. Næsten halvdelen af alle børnene i 1960, altså inden man offentligt havde planer om udflytning, kom faktisk fra Københavns kommune.

Trods dette følte skolen sig Frederiksbergsk, og det er naturligvis baggrunden for, at det var hos denne kommune, man søgte hjælp. At skolen "kun" havde ca. 40% af eleverne fra Frederiksberg, bidrager imidlertid også til en forståelse for, at kommunalpolitikere på Frederiksberg ikke kunne eller ville finde Jean d'Arcs kræfter frem i en kamp for skolens forbliven på Frederiksberg.

Fra en dualisme med næsten lige elevmæssig afhængighed i forholdet til Frederiksberg og Københavns kommuner før udflytningen, har Marie Kruses Skole udviklet en skæv dualisme i forholdet til Farum og Birkerød kommuner efter udflytningen. Farum leverer 2 ud af 3 elever, og i 1985 er det næsten hver fjerde elev, der er fra Birkerød.

Mere Farumsk end nogensinde Frederiksbergsk!

På en måde kan vi altså hævde, at Marie Kruses Skole i 1985 er blevet mere Farumsk end den nogensinde var Frederiksbergsk.

Til de pudsige iagttagelser hører naturligvis, at Værløse kommune, som læseren måske husker, var meget lidt interesseret i at benytte Marie Kruses Skole, da de blev spurgt i marts 1962, faktisk var storleverandør i mange år, indtil gymnasiesituationen i deres eget område bedredes.

Udvikling af kommunerne gik hurtigere, end gymnasiebyggeriet kunne følge med, og det forklarer både Værløses og f.eks. Stenløses flittige benyttelse af Marie Kruses Skole i 1970'erne. Manglende udbygning af Birkerød Statsskole bidrager på samme måde til forståelse af Birkerød kommunes elevandel på Marie Kruses Skole.

Bredde i elevgrundlagets geografi er en gammel tradition

Både på Frederiksberg og i Farum har Marie Kruses Skole haft en evne til at tiltrække elever fra et ret stort geografisk område.

I ældre tid var der nok en tendens til, at de kommuner, eleverne kom fra, kunne føle sig tiltrukket af Marie Kruses Skoles gamle konservative image, mens hovedforklaringen i nyere tid først og fremmest skal søges i kombinationen af bedre samfærdigheds-muligheder, og særligt gymnasieskolernes forskellige satsninger på specialer og linier.

Alligevel imponeres man måske lidt af, at skolen på Frederiksberg kunne få elever fra perifere områder som Hørsholm og Helsingør (på Kystbanen) i den ene ende og Greve og Køge i den anden. Med adresse i Farum har skolen på samme måde været i stand til at få elever så langt væk fra som Glostrup i den ene ende og Græsted i den anden.

Er elevmæssig spredning så noget særligt?

For at besvare dette spørgsmål kan vi se på kommende gymnasieelevers ønsker. I Frederiksborg Amt skulle der i foråret 1984 tages bestik af følgende ønsker fra kommende gymnasieelever, såvel egnede, måske egnede som ikke egnede (V.2).

GYMNASIESØGNING I FREDERIKSBORG AMT 1985 (de faktiske tal):

	ALL	BIR	MKS	FRS	FRV	HEL	ESP	HGR	FRB	RUN	STE	NSG	DFG
Allerød	145	-	2	1	-	-	-	-	13	2	-	-	1
Birkerød	10	83	12	-	-	-	-	-	6	-	-	-	3
Farum	12	11	100	-	-	-	-	-	2	-	39	-	3
Fredensborg-H.	-	1	-	-	-	-	54	10	28	4	-	5	2
Frederiksund	-	-	-	91	-	-	-	-	1	-	6	-	-
Frederiksværk	-	-	-	3	64	-	-	-	-	-	-	-	-
Græsted-Gille.	-	-	-	-	-	34	-	2	18	1	-	-	1
Helsingør	-	-	-	-	3	-	-	93	5	-	-	-	-
Helsingør	-	-	-	-	-	1	91	149	1	1	-	2	1
Hillerød	7	3	-	-	2	4	2	2	201	-	-	-	-
Hundested	-	-	-	-	46	-	-	-	-	-	-	-	-
Hørsholm	-	1	-	-	-	1	4	-	2	160	-	30	-
Jægerspris	-	-	-	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Karlebo	2	-	-	-	-	-	23	4	2	76	-	9	-
Skibby	-	-	-	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Skævinge	-	-	-	-	15	1	-	-	-	-	-	-	-
Slangerup	7	-	-	15	-	-	-	-	2	-	3	-	1
Stenløse	-	-	1	2	-	-	-	-	-	1	90	-	-
Ølstykke	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	49	-	-

* ALL = Allerød Gymnasium   HGR = Helsingør Gymnasium
 BIR = Birkerød Gymnasium   FRB = Frederiksborg Gymnasium
 MKS = Marie Kruses Skole   RUN = Rungsted Gymnasium
 FRS = Frederiksund Gymnasium   STE = Stenløse Gymnasium
 FRV = Frederiksværk Gymnasium   NSG = Nordsjællands Gymnasium
 HEL = Helsingør Gymnasium   DFG = Det Frie Gymnasium
 ESP = Espergærde Gymnasium

Ovenstående oversigt kunne desuden suppleres med de få, som søgte ud af Frederiksborg Amt og de som, hovedsagelig fra Københavns Amt, søgte ind på de Nordsjællandske gymnasier.

Hovedpointen er naturligvis, at en relativt stor del af de gymnasiesøgende elever fra Farum søger f.eks. Stenløse Gymnasium. Mere end en trediedel af de gymnasiesøgende fra Farum søger et andet gymnasium end Marie Kruses Skole. Det skal sættes i relation til, at ca. to trediedele af Marie Kruses Skoles elever i 1985 var fra Farum. Det er jo det samme, som at en trediedel ikke er fra Farum. I den forstand kan man sige, at Farum og Marie Kruses Skole har bundet sig sammen med 2/3 indskud hver vej.

Afstande, linier og omtale spiller ind ved gymnasievalg

Som det fremgår af ovenstående oversigt, så er der ingen gymnasier eller kommuner, som kan præstere fuldstændig enhed. Der er mange forhold, som spiller ind på en elevs valg af gymnasium. Særligt i nyeste tid har det været væsentligt hvilke linier det enkelte gymnasium har kunnet tilbyde. Afstanden mellem bopæl og gymnasium spiller formodentlig samme rolle i dag som tidligere, men her skal man huske på udviklingen af det offentlige transportsystem, for det er formodentlig ikke den fysiske afstand så meget som den transporttidsmæssige afstand, som her har betydning.

Ved siden af disse faktorer kommer man formodentlig ikke bort fra, at det spiller en vis rolle for den kommende gymnasieelev eller elevens forældre, hvad man har hørt om gymnasiernes. Snakken går og rygter spredes fra mund til mund. Denne popularitetstest er desværre ikke målelig i umiddelbar instans af den ganske naturlige årsag, at sådanne samtaler mellem forældre eller mellem elever ikke lader sig dokumentere. Alligevel kan vi vove nogle indirekte aflæsninger vedr. gymnasiernes popularitet gennem at se på de faktiske valg ovenfor.

Birkerød og Stenløse spiller en væsentlig rolle

Ser vi på Farums elevandele og på Marie Kruses Skoles elevsammensætning nok engang, så kan det bemærkes, at Birkerød Gymnasium ikke har været i stand til at holde på Birkerød kommunes gymnasieelever. Mange søger herfra til Marie Kruses Skole. Til gengæld er der ingen tvivl om at det

nye Stenløse Gymnasium fra 1980'erne har virket som en magnet for bl.a. Farums gymnasieelever. Det kan der sikkert være mange forklaringer på, men netop de nævnte forhold omkring gymnasierne i Birkerød og Stenløse er eksempler på, at også andet end mulige linievalg og afstande mellem hjem og gymnasium med stor sandsynlighed spiller ind. For Birkerøds vedkommende har uro omkring skolen haft en rolle og for Stenløses vedkommende kan ikke ses helt bort fra en meget omfattende markedsføring af gymnasiet i omegnskommunerne.

Tilbage er det forhold, at Marie Kruses Skole har bevaret sin gamle evne til at have et meget bredt elevopland, om end skolen mere en nogensinde er blevet afhængig af den kommune, skolen bor i.

Marie Kruses Skole eller "Farum Gymnasium"?

Hvis Marie Kruses Skole er blevet mere eller mindre identisk med det, man kunne forestille sig var et "Farum Gymnasium", kunne det forventes, at det kunne ses i sammensætningen af elevmassen på Marie Kruses Skole. Denne elevmasse skulle tydeligt afspejle Farum kommune.

Farum kommune har imidlertid selv udviklet sig væsentligt i samme periode, så det vil altså være meningsløst blot at sammenligne Marie Kruses Skole med en skole i Farum ved udflytningstidspunktet.

Vi er nødt til at se sammenligningen over en længere periode.

Nedenfor har vi forsøgt at inddele Marie Kruses Skole og Paltholmskolens elever efter forældrenes erhvervs mæssige tilhørsforhold.

Igen er dette gjort på baggrund af de bevarede komplette elevkartoteker fra skolerne og oplyses i procent (V.3):

flere medlemmer af dette samfundslag vil søge til Farum og til Marie Kruses Skole.

Modsat vil denne tiltrækning påvirke skolens indre liv, formodentlig ubevidst, til at tænke i pædagogiske baner, som er egnede for elevbaglandets samfundslag.

Og sådan kan det fortsætte.

På den måde bliver Marie Kruses Skole som mange andre gymnasier fanget i en social fælde. Jo mere denne føles som spændetrøje for ærlig undervisning og lærergerning, desto mere vil skolen føle sig tvunget til at eksperimentere og ekspandere sig væk fra fælden. Fra slutningen af 1980'erne er det på den baggrund interessant at se, hvordan Marie Kruses Skole i meget stor stil både "markedsfører" sig i lokalområdet som aldrig før og dels internt har arbejdet med frigjort eksperimenterende og opdagende undervisningsformer (V.4).

Hermed synes Marie Kruses Skole for alvor at bevise, at der er tale om en helt anden skole end bare 30 år tidligere. Omkring 1960 var det nød, som tvang skolen til at finde en løsning på det faldende elevtal. Som læseren nok husker, ville rektor Clausen og hans lærere helst ikke have forandret noget som helst. Efter at være etableret i Farum er situationen en helt anden. Marie Kruses Skole går selv aktivt ind i forandrings- og udviklingsprocesser, hvilket netop er et af hovedkendetegnene ved en moderne forstadskommune, hvor "alt kan ændres...og blir' det!"

Tilpasning og privatskoleimage

Paltholmskolens forældrereds afspejler Farums udvikling. Selv når der tages højde for etableringen af de øvrige kommunale skoler og opdelingen af kommunen i skoledistrikter, kan der i Paltholmskolen ses nogle udviklingslinier, som i et væsentligt omfang er overensstemmende med hele kommunens udvikling.

Den tydeligste udvikling er vejen væk fra store andele af håndværkere, hvad enten de er selvstændige eller ansatte. Denne udvikling er kraftig, efter at Marie Kruses Skole er kommet til Farum. Ud over dette ses væsentligst at Farums sammensætning bliver bredere end tidligere. Det er manglen på denne bredde, som er slående for Marie Kruses Skole. Den private skole har både i Frederiksbergtiden og i Farum en markeret tendens til at have sine elever fra bedrestillede hjem og sandsynligvis forældre med en god uddannelsesmæssig balast. Måske er Marie Kruses Skole endda i stand til at tiltrække netop de samme forældrekrede i Farum til både gymnasieafdeling som hovedskoleafdelingen. Noget kunne tyde på det, idet en meget stor procentdel af de elever fra Farum, som ønsker optagelse på Marie Kruses Skoles gymnasium allerede er "krusebørn".

Selektiv tilpasning!

Andelen af "fruer" som forældrebagland for pigerne på Marie Kruses Skole på Frederiksberg var ret stort, men har ikke været så mærkbart i nyere tid. På Paltholmskolen er der ikke i nyere tid tale om "fruer", men om brudte hjem i ikke mindre end hvert fjerde skoleelevs bagland! I det forhold er Marie Kruses Skole slet ikke kommet til at ligne Farum.

Marie Kruses Skole har fortsat mest appeal til traditionen og de grupper, som falder udenfor eller socialøkonomisk under dette niveau, har efter alt at dømme ikke store chancer for at nå ind på Marie Kruses Skole. De har formodentlig ikke store chancer for at nå gymnasial uddannelse overhovedet, men i Farums tilfælde er der altså tale om, at Marie Kruses Skole ubevidst kommer til at tilpasse sin virksomhed til bestemte samfundslag i Farum.

Den ubevidst konservative privatskole garanti!

Den selektive tilpasning til Farum er selvforstærkende. Jo mere Marie Kruses Skole tiltrækker nogle samfundslags børn, dest

PALTHOLMSKOLEN:

	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Direktører/chefer	7,1	4,9	6,4	4,4	0,8	0,4
Mestre/selvstændige	36,3	24,6	23,6	17,2	5,6	1,7
Funktionærer/fuldmægtige	10,1	10,4	5,9	5,6	19,3	8,9
Officerer	3,6	9,3	7,9	4,8	0,7	0,4
Advokat/revisor/arkitekt	2,4	1,6	2,9	3,6	1,1	0,6
Læge/tandlæge/dyrlæge	0,6	0,0	1,9	1,6	1,1	0,6
Jordbrugere	7,1	5,5	4,0	1,2	0,0	0,0
Videreg. udd. lønmodt.	6,5	13,6	10,3	10,0	4,5	2,9
Håndværkere/faglærte	8,9	9,8	10,8	21,3	5,7	1,9
Ufaglærte	10,7	10,9	14,8	12,0	10,7	5,8
Kunstnere	0,6	1,1	0,0	0,0	0,1	0,4
"Fruer"/enlige mødre	5,4	6,6	10,8	17,7	24,3	24,0
ANDRE (og uidentif.)	0,6	1,6	0,5	0,4	26,1	51,6

MARIE KRUSES SKOLE:

	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Direktører/chefer	14,7	10,3	11,1	23,1	22,3	22,8
Mestre/selvstændige	19,9	26,0	19,9	8,0	8,2	8,0
Funktionærer/fuldmægtige	22,1	24,6	25,0	19,0	18,6	15,6
Officerer	1,0	0,9	1,2	4,4	3,7	1,6
Advokat/revisor/arkitekt	5,2	5,9	4,8	4,8	6,2	4,4
Læge/tandlæge/dyrlæge	8,4	7,2	5,7	4,6	6,8	10,4
Jordbrugere	0,4	0,0	0,0	1,3	0,4	0,4
Videreg. udd. lønmodt.	14,9	10,5	12,0	26,5	30,1	27,6
Håndværkere/faglærte	1,6	3,5	4,9	1,5	2,9	1,6
Ufaglærte	0,5	1,0	1,2	0,8	0,8	1,6
Kunstnere	2,7	2,1	1,7	0,4	0,4	0,8
"Fruer"/enlige mødre	5,9	5,5	6,7	2,7	1,4	1,2
ANDRE (og uident.)	2,7	2,5	5,8	2,9	2,3	4,0

Som vores første observation i disse tal kan det fremføres, at den ret store gruppe af uidentificerede under Paltholmskolen i 1980 og 1985 dækker over to forhold. For det første er ca. 2/3 af de forældre, hvis erhvervsmæssige tilhørsforhold ikke nøjere har kunnet fastslås i elevkartotekernes oplysninger, indvandrere. Der er blandt indvandrene langt overvejende tale om tyrkere med relativ lav social status i lokalsamfundet. Det andet vigtige forhold blandt den uidentificerede gruppe på Paltholmskolen vedr. det, at skolen selv har gjort mindre ud af at presse forældrene til at være så uddybende som tidligere ved indhentning af forældreoplysninger. Dette skulle være, fordi "man ikke har villet tvinge folk til at skulle skrive, at de var arbejdsløse", som det er udtrykt i forbindelse med vores undersøgelse.

AFSLUTNING

Marie Kruses Skole som bidrag til forstadsdannelse

Hvis vi skal forsøge at placere hele udflytningssagen i en større historisk sammenhæng, må vi nødvendigvis tage udgangspunkt i den dialektik, de modsætninger, som fandtes mellem Marie Kruses Skole og Farum kommune.

I sidste kapitel fik vi bekræftet en antagelse om, at den private skoleinstitution endnu efter sin udflytning til Farum havde bevaret nogle væsentlige karakteristika, som primært styrkede skolens lidt elitære præg. Lad os vove det ene øje og gætte på, at det var dette forhold som primært konservative kredse i Farum allerede ved 1960'ernes begyndelse indså og satsede på, at der i dette forhold lå fremtidige konservative garantier.

Hvis dette var tilfældet er det ydermere klart, hvorfor de konservative kredse i Farum kæmpede så indædt for at få netop Marie Kruses Skole til Farum og måske ikke uden en vis tilfredshed tog imod budskabet om, at der formodentlig ikke kunne forventes offentligt gymnasiebyggeri i Farum i mange år. Et offentligt gymnasium ville i mindre grad tilbyde konservative garantier, som kunne sikre tilflytning til kommunen af konservative vælgere.

Dermed fremstår en linie i udflytningssagen, som kan forklare en del. Det Jespersenske Farum var konservativt og ville gennem f.eks. Marie Kruses Skoles placering i Farum sikre sig overlevelse som konservativ kommune, selv i en tid hvor det stod klart, at Farum nødvendigvis måtte gennemgå en udvikling.

Socialdemokratiets årti, men ikke i Farum!

Der var bare det ved de konservative kredsers plan i Farum, at man ville gennemføre planen på et tidspunkt, hvor socialdemokratiske vinde gennemsyrede det meste af landet. I disse vinde styrkedes krav om offentlig og almen serviceudvikling, som finansieredes gennem skatterne.

I Farum opstod også sammenstødet mellem de to tankegange, men naturligvis i en lokalt tillempet form. På den ene side kan man sige, at 1960'erne blev en lang gradvis opløsning af de

forhold, som havde holdt den konservative dominans samlet. Man havde fra konservativ side svært ved at holde fast i to kommunale valgperioders enlige venstremandater. Først var det Ejnar Frandsen, og efter 1966 blev det Haakon Vitting Andersen. På den anden side var Farum med sine relativt store befolkningsindslag af små selvstændige virksomheder og funktionærer endnu i 1960'erne ikke i en position, hvor der var basis for at socialdemokraterne kunne samle al opposition. I 1960'erne var der således heller ikke nogen egentlig organisering af politiske sympatisører til venstre for socialdemokraterne i Farum. Der var tvært imod plads til en borgerliste, som med Mogens Bechgaard i spidsen forstod at lave delvis populistisk borgerlig opposition mod de traditionelle borgerlige politiske grupperinger.

Marie Kruses Skoles egen indsats...og skæbnevalg

Der var i 1960 ikke plads for Marie Kruses Skole på Frederiksberg Alle længere. Det indså rektor Johan Clausen. Han anviste i diskussion med sin bestyrelse meget hurtigt den løsning, at man måtte flytte efter eleverne.

Han forestillede sig længe, at det ydre Frederiksberg eller måske en nærvedliggende nabokommune kunne være det rigtige fremtidige valg af adresse. Hvorfor mon det ikke kunne gå? For en anden privat skole, nemlig Johannesskolen lykkedes netop dette, omend 10 år senere.

For det første er det ikke uvæsentligt, at der var den tidsmæssige forskel. I 1970'erne var elevprognoserne noget, som politikerne på Frederiksberg begyndte at se alvorligt på. Det havde man ikke gjort i 1960'erne, for da var tendenserne ikke slået alment igennem. Tvært imod opvejedes den tendens af, at aldrig havde så mange unge søgt længere skolegang før, hvad enten det var en realeksamen eller en studentereksamen, som var målet.

For det andet var det betydningsfuldt, at Marie Kruses Skole skulle finde den rette "partner". Det skulle være en kommune, hvor respekten for skolens traditioner bl.a. m.h.t. skolegang fra 1. klasse til studentereksamen kunne slå sikkert igennem. Det krævede netop en fremtidig hjemkommune, som ville satse på konservative ideer.

Netop den nævnte Johannesskolen blev et eksempel på Frederiksberg kommunes vilje til at satse på konservative garantier,

da den skole i begyndelsen af 1980'erne flyttede fra det indre til det ydre Frederiksberg. Kildegårdsens gymnasium i Gentofte er det tredje eksempel på dette forhold, som jeg har kunnet finde. Marie Kruses Skoles situation blev derfor fuldt og helt forstået af landsretssagfører Rudolf Sand i 1960. Han kendte Farum kommune og bl.a. Johannes Jespersens lyst til at skaffe betryggende konservative garantier, da han begyndte at arbejde med skolens problemstilling.

Var der andre realistiske muligheder?

Marie Kruses Skole kunne måske også have valgt en anden omegnskommune, hvor der var efterspørgsel på formelle konservative garantier, men det forekommer udelukket, at skolen var blevet på Frederiksberg.

Der var seriøse frierier fra staten vedr. muligheden af at lade Marie Kruses Skole slå sammen med Schneekloth Gymnasium, men denne skole var netop blevet statens. Dermed var det for Marie Kruses Skole en farlig parner uanset hvor reelle hensigter, der måtte have været. Det lå hele tiden i luften, at den private status var en hjørnesten for skolens beståen, som den institution, man kendte.

Bevarelsen af traditionsrige strukturer på en skole kunne på den måde sættes i forbindelse med ønsker om stabil og kontrolleret for-stadsudvikling et andet sted.

Forstadsgymnasium!

Det lykkedes at få det, jeg tidligere kaldte den sandske kabale, til at gå op. Farum fik et gymnasium, den gamle realskole sikrede Marie Kruses Skole et elevgrundlag fra starten, og Marie Kruses Skole blev dermed reddet.

Farum fik dermed endnu et vigtigt element til den mosaik, som funderer servicesektoren i en forstadskommune. Dermed skabtes et af flere foretagender, som kunne rumme kulturelle tilbud for lokalområdet på linie med bibliotek, museum, aftenskoler osv.

Man kan med rimelighed spørge, om Marie Kruses Skole dermed blev et forstadsgymnasium "som alle de andre". I forrige kapitel løftede vi sløret lidt for skolens substans af elever. Vi så, at skolen både er kommet til at ligne det lokalsamfund, man er flyttet "ud til" og samtidig er kommet til

at ligne visse dele af dette lokalsamfund mere end andre dele. I den forstand kan vi besvare spørgsmålet både be- og afkræftende. Marie Kruses Skole er blevet forstadsgymnasium i Farum og udvikler sig nu indenfor den ramme.

Marie Kruses elevgrundlag fra Farum er meget dominerende, men vi så også at f.eks. Birkerød kunne spille en væsentlig rolle. På den måde er skolen både afhængig af Farum og på en måde større end Farum. Måske er det den virkelige rolle for et forstadsgymnasium eller bare gymnasium idag, nemlig at kunne virke som en af flere udviklingsdynamoer.

Noter

Kapitel 1. Den uundgæelige flytning.

- (I.1) Oplysningerne er indhentet i forsommeren 1993 gennem Direktoratet for gymnasieskolerne, Frederiksborg Amt og en række af de enkelte institutioner.
- (I.2) Se "Statistisk Årbog" for de respektive år. "Trap Danmark", 5.udg. er benyttet til at bestemme fordeling af befolkningstal efter de ved kommunalreformen i 1970 indførte administrative inddelinger.
- (I.3) Se under I.2.
- (I.4) Der henvises til den formfuldendte påbegyndelse af protokollen for forhandlingskomiteen (A 30/lb.499). Meget hurtigt forandres protokollens stil. Indskud bliver mere reglen end undtagelsen og på en eller anden måde gives man som læser nu det indtryk, at protokollen kan være ført næsten samtidig med de begivenheder, den skulle dokumentere.
- (I.5) Se bestyrelsen for Marie Kruses Skoles forhandlingsprotokol (A 30/lb.496).
- (I.6) Se op.cit. I.5, idet der henvises til skriftens særdeles flydende form ved referatet for netop dette møde.
- (I.7) Se op.cit. I.4 og I.5.
- (I.8) Se op.cit. I.4. Ragna Brøndum var fra starten meddeler mellem bestyrelse og komite.
- (I.9) Se op.cit. I.5.
- (I.10) Se op.cit. I.4. Kun i begrænset omfang beskæftigede selve bestyrelsen sig med alternativer til at blive på Frederiksberg i denne tidlige fase.
- (I.11) Se "Ekstrabladet" 25.05.1957.
- (I.12) Se Henrik Zip Sane;"Kommunalhistorisk oversigt for Farum 1842-1992", Farum 1992.
- (I.13) Se Karl Larsens udgivne manuskript "Notat om Farum Kommunes Historie", Farum 1947, bind 3 i afsnittet om Slangerupbanen. Karl Larsen var tidligere sogneråds-politiker og bestyrelsesmedlem for banen.
- (I.14) Se op.cit. I.12.

- (I.15) Se jubilæumsartikler i "Folkebladet" 20.02.1958, "Frederiksborg Amts Avis" 11.03.1958 samt i "Nordsjællands Social-Demokrat" 17.02.1958.
- (I.16) Se skoleloven af 1958.

Kapitel 2. Interesser, roller og politik.

- (II.1) Det fremår med al ønskelig tydelighed af samtalerne med Jens Garsdal 06.05.1993 og Jørgen Jark 26.04.1993, samt fra de mere frie og uforberedte drøftelser med Haakon Vitting Andersen og Villy Hansen i efteråret 1992.
- (II.2) Se brevene fra næsten hele Johan Clausens embedsperiode i hans personarkiv (A 1241/lb.3).
- (II.3) Se Marie Kruses Skoles oprindelige vedtægter og fundats. Er bl.a. indskrevet i skolens ældste forhandlingsprotokol, se op.cit. I.5.
- (II.4) Se konceptet i skolens arkiv (A 30/lb.365).
- (II.5) Se op.cit. I.5.
- (II.6) Se notat i skolens arkiv (A 30/lb.498). Dets placering uden tilknytning til forhandlingskomiteens protokol eller dennes bilag, underbygger i øvrigt formodningen om, at denne komite reelt døde ud i løbet af foråret 1962, altså da Farum reelt var valgt.
- (II.7) Se op.cit. I.5.
- (II.8) Se brevet i skolens arkiv (A 30/lb.366). I løbet af arbejdet med nærværende bog er dette brev i øvrigt bemærkelsesværdigt derved, at det forekommer bevaret hos utrolig mange tidligere elever og forældre fra skolens dage på Frederiksberg. Brevet har tydeligvis fået næsten mytisk betydning som det officielle startskud. Ganske mange eksemplarer er således blevet tilbudt fremsendt til forfatteren.
- (II.9) Se op.cit. I.5.
- (II.10) Se "kartotekerne" i form af klasseprotokoller, dvs. klassefortegnelser (A 30/lb.35-50 og lb.488-491).
- (II.11) Det kan nogenlunde fastslås ved sammenligning mellem de under II.10 nævnte klasseprotokoller og så indskrivningsprotokollen (A 30/lb.24) og bevarede elevflyttemeddelelser (A 30/lb.51,56 og 492).
- (II.12) Se op.cit. I.5.

- (II.13) Se op.cit. I.5.
- (II.14) Se op.cit. I.5.
- (II.15) Se op.cit. I.5.
- (II.16) Samtale med Aage Nørfeldt 09.08.1993, samt forhandlingskomiteens protokol for drøftelserne med Frederiksberg kommune til og med foråret 1962, se op.cit. I.4.
- (II.17) Se op.cit.I.5.
- (II.18) Se både Farum kommunalbestyrelse (A 1000 Æ 19580000/lb.1) og skoleudvalget (A 1000 Æ 19580000/lb.80).
- (II.19) Se H.Zip Sane; op.cit. I.12 og sammes;"Farum Kommune gennem 150 år", 'Majtræet' særnummer Farum september 1992.
- (II.20) Se "Kristelig Dagblad" 17.05.1957 som bragte meget stort interview med J.P.Juhler.
- (II.21) Brevet kendes i dag alene fra Marie Kruses Skoles arkiv! Se (A 30/lb.498), en pakke som oprindeligt fandtes som bilag til skolens ældste forhandlingsprotokol. Brevkopiens kommunale journalstempling fra Farum kommune vidner dog om, at skolen har fået sin kopi af skolekommissionsformandens brev fra kommunens originaleksemplar. På dette tidspunkt var der altså tætte udvekslingsforbindelser mellem den kommunale administration i Farum og sagførerkontoret.
- (II.22) Se de fyldige referater i "Frederiksborg Amts Avis" 08.01.1967 og 30.09.1967 samt "Folkebladet" 30.11.1967.
- (II.23) Se mødereferaterne fra nævnte forårsmøde mellem skoleledelserne, den fælles formand og Farum kommune ved borgmesteren m.fl. (A 30/lb.500).
- (II.24) Se brevet i Ole Ljungbergs personarkiv (A 1400/lb.1).

Kapitel 3. En sagfører og to bestyrelsesformænd.

- (III.1) Der henvises til undersøgelser vedr. stationsbytidens Farum, som er foregået ved Farums Arkiver & Museer siden 1989 under arbejdstitlen "Da etatsråden tog på landet - Farum stationsby ca. 1900-1930". Af disse undersøgelser fremgår det, at overretssagfører Rudolf Sand spillede en væsentlig rolle i lokalsamfundets omformning. Stilen mindede meget om den læseren i nærværende bog introduceres til hos sønnen.
- (III.2) Se Carl Otto Riecks portrætartikel i "Politiken" 15.08.1980.

- (III.3) Se "Ekstrabladet" 16.01.1984.
- (III.4) Der henvises til overretssagfører Rudolf Sands levnedsskildring i Ordenskapitlet samt borgmester Johannes Jespersens såkaldte 'borgmesterbreve' i Farum kommunes arkiv.
- (III.5) Samtale med Peter Madsen i foråret 1993. P.Madsen var i 1970'ernes begyndelse ansat hos tømrerhandler Mogens Bechgaard i Farum.
- (III.6) Det fremgår af referaterne omkring 1969, da landsretssagføreren skulle til at beskæftige sig med selve byggeriet, i Marie Kruses Skoles forhandlingsprotokol, se op.cit. I.5.
- (III.7) Se Ole Schierbaks store artikel i "Politiken" 06.11.1977.
- (III.8) Se op.cit. I.5.
- (III.9) Se "Frederiksborg Amts Avis" 10.01.1965 og 26.02.1965. Sagen nåede i denne omgang også et højdepunkt i skarp formulering andre steder, se "Berlingske Aftenavis" 11.01.1965.

Kapitel 4. Forhandlingens faser.

- (IV.1) Se "Aktuelt" 04.03.1962.
- (IV.2) Se "Frederiksborg Amts Avis" 03.03.1962.
- (IV.3) Se H.Zip Sane; op.cit. I.12 og diverse afstemninger i kommunalbestyrelsen (A 1000 Æ 19580000/lb.1-2).
- (IV.4) Se kopi af brevet i skolens arkiv, op.cit. II.21.
- (IV.5) Se f.eks. "Berlingske Aftenavis" 03.03.1962 og 17.03.1962.
- (IV.6) Se op.cit. IV.5 samt "Berlingske Aftenavis" 10.04.1962 og "Frederiksborg Amts Avis" 28.03.1962.
- (IV.7) Se "Berlingske Aftenavis" 10.05.1962 og "Frederiksborg Amts Avis" 09.05.1962.
- (IV.8) Se op.cit. I.4.
- (IV.9) Se "Frederiksborg Amts Avis" 09.06.1963.
- (IV.10) Se "Berlingske Aftenavis" 19.03.1962.
- (IV.11) Se kopi af brevet i skolens arkiv, op.cit. II.21.

- (IV.12) Se kopier, op.cit. II.21.
- (IV.13) Se "Berlingske Aftenavis" 10.10.1962.
- (IV.14) Se op.cit. IV.13 og kommunalbestyrelsens forhandlinger (A 1000 Æ 19580000/lb.1).
- (IV.15) Se "Aktuelt" 23.12.1962. Se tillige tilsvarende 'store ord' i f.eks. "Berlingske Aftenavis" 23.12.1962 og "B.T." 22.12.1962. Glæden i Farums kommunalbestyrelse blev tilkendegivet af borgmester Tage Møller i "Berlingske Aftenavis" 22.12.1962.
- (IV.16) Se reportagerne fra festlighederne på Solvangskolen i "Frederiksborg Amts Avis" 15.12.1963 og "Folkebladet" 12.12.1963. Stemningen i artiklerne her afslører en helt anden frisk, men også usikker stemning end den man finder i de ellers tilsvarende festartikler få måneder tidligere, da man på den udbyggede Paltholmskole lod næsten den samme kreds af mennesker fejre afslutningen på dén skoles store udbygningssag. Se f.eks. "Frederiksborg Amts Avis" 22.08.1963.
- (IV.17) Se "Folkebladet" 03.01.1964 og formeddelelsen i "Frederiksborg Amts Avis" 31.12.1963.
- (IV.18) Se debatgengivelsen i "Folkebladet" 20.02.1964 og "Berlingske Aftenavis" 12.02.1964. Se desuden forhandlingerne i kommunalbestyrelsen, økonomiudvalg og skoleudvalg (A 1000 Æ 19580000/lb.2,17 og 80) samt notater i udvalgssagen. Disse akter er senere henlagt i kommunens kulturelle forvaltnings sag om emnet, men har oprindeligt været sagsført i borgmesterkontoret, se (A 1000 Æ 19582000/lb.136). Denne afstemning i sagen i foråret 1964 er i arkivmæssig forstand hele sagens startskud i forvaltningen i Farum kommune.
- (IV.19) Se "Frederiksborg Amts Avis" 30.06.1965.
- (IV.20) Se "Politiken" 08.02.1964.
- (IV.21) Se op.cit. IV.20.
- (IV.22) Se op.cit. I.5.
- (IV.23) Se "Frederiksborg Amts Avis" 20.03.1965.
- (IV.24) Se skolekommissionens egne kalkulationer (A 11/lb.42) og kommissionens forhandlinger (A 11/lb.22).
- (IV.25) Se "Berlingske Tidende" 15.04.1965.
- (IV.26) Se "Frederiksborg Amts Avis" 22.04.1965 samt akter i forvaltningens arkiver (A 1000 Æ 19581100/lb.156).

- (IV.27) Se op.cit. I.5.
- (IV.28) Se op.cit. I.5.
- (IV.29) Se kopi af brevet i skolens arkiv, op.cit. II.21 samt lærerrådsreferaterne (A 85/lb.1).
- (IV.30) Se "Frederiksborg Amts Avis" 05.04.1966 og 15.04.1966.
- (IV.31) Se "Frederiksborg Amts Avis" 09.11.1966 og 18.11.1966.
- (IV.32) Se "Berlingske Aftenavis" 27.05.1966 og "Frederiksborg Amts Avis" 28.05.1966.
- (IV.33) Se "Folkebladet" 01.12.1966.
- (IV.34) Se "Folkebladet" 12.01.1967 og "Frederiksborg Amts Avis" 13.01.1967, i hvilken sidstnævnte de forudsigelige resultat også bragtes 28.01.1967.
- (IV.35) Se "Folkebladet" 10.08.1967.
- (IV.36) Se op.cit. IV.35.
- (IV.37) Se op.cit. I.5.
- (IV.38) Se "Frederiksborg Amts Avis" 14.04.1967 og kommunalbestyrelsens forhandlinger (A 1000 Æ 19580000/lb.3).
- (IV.39) Se op.cit. I.5.
- (IV.40) Se "Folkebladet" 05.10.1967.
- (IV.41) Se "Frederiksborg Amts Avis" 17.11.1967 og 07.12.1967 samt "Politiken" 11.12.1967.
- (IV.42) Se "Folkebladet" 30.11.1967.
- (IV.43) Se "Frederiksborg Amts Avis" 07.12.1967 og kommunalbestyrelsens forhandlinger (A 1000 Æ 19580000/lb.3).
- (IV.44) Se op.cit. I.5.
- (IV.45) Se "Berlingske Tidende" 04.12.1968.
- (IV.46) Se "Frederiksborg Amts Avis" 04.02.1969.
- (IV.47) Se "Farum-Værløse Bladet" 06.03.1969.

- (IV.48) Se referater i skolekommissionens arkiv (A 11/lb.44).
- (IV.49) Se "Frederiksborg Amts Avis" 07.03.1969 samt "Farum-Værløse Bladet" 06.03.1969 og 02.04.1969.
- (IV.50) Se MKS-udvalgets forhandlinger (A 1000 Æ 19580000/lb.98) samt diverse akter i skolekommissionens arkiv (A 11/lb.44).
- (IV.51) Se op.cit. IV.50 samt forvaltningssag (A 1000 Æ 19582000/lb.136).
- (IV.52) Se "Folkebladet" 22.02.1969.
- (IV.53) Se "Folkebladet" 27.03.1969 og kommunalbestyrelsens forhandlinger (A 1000 Æ 19580000/lb.4).
- (IV.54) Se "Folkebladet" 03.07.1969 og "Frederiksborg Amts Avis" 29.06.1969 samt kommunalbestyrelsens forhandlinger, op.cit. IV.53.
- (IV.55) Se "Folkebladet" 27.03.1969.
- (IV.56) Se "Berlingske Tidende" 22.04.1969.
- (IV.57) Se op.cit. IV.54.
- (IV.58) Se op.cit. I.5.
- (IV.59) Se op.cit. I.5.
- (IV.60) Se "Frederiksborg Amts Avis" 03.06.1969 og forskellige referater og notater i realskolens arkiv (A 27/lb.34).
- (IV.61) Se op.cit. IV.60.
- (IV.62) Se "Frederiksborg Amts Avis" 25.05.1969.
- (IV.63) Se op.cit. IV.62 og uddybet kritik fra H.Vitting Andersen i "Frederiksborg Amts Avis" 11.09.1969.
- (IV.64) Se Per Sunekær i "Farum-Værløse Bladet" 21.08.1969 og "Frederiksborg Amts Avis" 14.08.1969 samt de første udfordringer fra de konservative i "Frederiksborg Amts Avis" 12.11.1969 og 22.01.1970.
- (IV.65) Se "Frederiksborg Amts Avis" 24.11.1969.
- (IV.66) Se den store mødereportage i "Folkebladet" 18.12.1969.

- (IV.67) Se op.cit. I.5 og akter i realskolearkivet (A 27/lb.33 og 34).
- (IV.68) Se op.cit. I.5.
- (IV.69) Se "Politiken" 01.03.1970 og "Farum-Værløse Bladet" 05.03.1970.
- (IV.70) Se "Frederiksborg Amts Avis" 22.01.1970.
- (IV.71) Se "Frederiksborg Amts Avis" 02.09.1970.
- (IV.72) Se "Frederiksborg Amts Avis" 09.09.1970 samt pjecen i bl.a. Farums Arkiver & Museers samling af småskrifter.
- (IV.73) Se op.cit. IV.72.
- (IV.74) Se op.cit. I.5.
- (IV.75) Se op.cit. I.5 og notater i forvaltningens arkiver (A 1000 Æ 19582000/lb.143).
- (IV.76) Se "Frederiksborg Amts Avis" 10.01.1971.
- (IV.77) Se "Frederiksborg Amts Avis" 27.01.1971 og forhandlingerne i det kulturelle udvalg (A 1000 Æ 19580000/lb.75).
- (IV.78) Se op.cit. I.5.
- (IV.79) Se op.cit. I.5.
- (IV.80) Se "Frederiksborg Amts Avis" 11.03.1971 og kommunalbestyrelsens/byrådets forhandlinger (A 1000 Æ 19580000/lb.5).
- (IV.81) Se "Berlingske Tidende" 13.03.1971.
- (IV.82) Se "Birkerød Avis" 18.03.1971 og "Frederiksborg Amts Avis" 25.03.1971.
- (IV.83) Se "Frederiksborg Amts Avis" 27.03.1971.
- (IV.84) Se "Folkebladet" 15.04.1971 og 27.05.1971 samt "Frederiksborg Amts Avis" 24.03.1971.
- (IV.85) Se "Frederiksborg Amts Avis" 09.06.1969.
- (IV.86) Se responsaet (A 1000 Æ 19582000/lb.136 og A 30/lb.498).

- (IV.87) Dette referat til den konservative inderkreds kendes kun fra kopi i Marie Kruses Skoles arkiv! Se herfor (A 30/lb.498). En egentlig tættere forbindelse mellem skolens bestyrelse og de ledende konservative politikere i Farum har dog ikke kunnet påvises.
- (IV.88) Se op.cit. IV.86.
- (IV.89) Se op.cit. IV.86.
- (IV.90) Se "Frederiksborg Amts Avis" 06.09.1971 og forhandlingerne (A 1000 Æ 19580000/lb.5.
- (IV.91) Se "Folkebladet" 12.08.1971 og "Frederiksborg Amts Avis" 29.06.1971.

Kapitel 5. Får Farum MKS eller får MKS Farum?

- (V.1) Optællingen er foretaget på baggrund af elevkartotekerne, både den ældre kartoteksstamme (A 30/lb.53-55) og den yngre, samt klasseprotokollerne (A 30/lb.35-50 og lb.488-491). Optællingerne er herefter kontrolleret ved stikprøver i indskrivningsprotokollen (A 30/lb.24). Den omfattende optælling har kun vist ubetydelige forskelle, hvis man tog hensyn til elever, som har forladt skolen inden et skoleårs afslutning.
- (V.2) Opstillingen er gjort på baggrund af Frederiksborg amts undervisnings- og kulturforvaltnings bevarede forarbejder fra planlægningen af gymnasiefordeling. Her er benyttet tilmeldingstallene pr. 27.02.1984. Kontrol ved sammenligning med de tilsvarende tal pr. 26.02.1985 viser ikke markante forskelle.
- (V.3) Se op.cit. V.1 for Marie Kruses Skole og elevkartotekskort (A 24/lb.284-305) samt elevmapperne (A 24/lb.312 og lb.2242-2767) for Paltholmskolen. Sidstnævnte er benyttet som kontrolmateriale og bestyrker gennem sine lidt tættere informationer opfattelsen af, at det i nyere tid dels har været almindeligt når forældre, som selv har regnet sig til lavere socio-økonomisk status, ikke har villet oplyse stilling og dels opfattelsen af at en meget stor procentdel af uidentificerbare sociale gruppetilhørsforhold vedrører indvandrere og her i særdeleshed tyrkisktalende. Opstillingen er for begge skoler lavet sådan, at forældres socio-økonomiske status lader dem placere efter simpel udelukkelsesmetode, således at hvis de på baggrund af deres egne oplysninger kan placeres i en gruppe er de blevet det, hvis ikke er der gået videre til næste gruppe læst oppefra.
- (V.4) Der henvises til at Marie Kruses Skole ifølge en stikprøveoptælling er omtalt 6 gange i lokalaviser for Farum og omegn i perioden 1990-1992, hver gang skolen var omtalt 1 gang i hele tiåret 1980-1989.

IKKE TRYKTE KILDER

I denne oversigt nævnes alene det kildemateriale, som er direkte inddraget i den foreliggende undersøgelse. En del arkiver er ikke almindeligt tilgængelige endnu, men har kunnet benyttes som kontrol for oplysninger, der i givet fald har kunnet tilvejebringes fra tilgængelige kilder, herunder avisartikler. Hvis intet andet er nævnt opbevares de pågældende arkivalier m.m. i Farums Arkiver & Museers samlinger.

OFFENTLIGE INSTITUTIONERS ARKIVER

Farum Kommune

- Kommunalbestyrelsens forhandlingsprotokoller, nemlig:

1959-1963 (A 1000 Æ 19580000 / lb.1)

1963-1966 (A 1000 Æ 19580000 / lb.2)

1966-1968 (A 1000 Æ 19580000 / lb.3)

1969-1970 (A 1000 Æ 19580000 / lb.4)

- Byrådets forhandlingsprotokoller, nemlig:

1970-1972 (A 1000 Æ 19580000 / lb.5)

1972-1974 (A 1000 Æ 19580000 / lb.6)

- Økonomiudvalgets forhandlingsprotokoller, nemlig:

1964-1965 (A 1000 Æ 19580000 / lb.17)

1965-1966 (A 1000 Æ 19580000 / lb.18)

1966-1967 (A 1000 Æ 19580000 / lb.19)

- Kulturelt udvalgs forhandlingsprotokoller, nemlig:

1971 (A 1000 Æ 19580000 / lb.75)

1972-1974 (A 1000 Æ 19580000 / lb.76)

- Skoleudvalgets forhandlingsprotokoller, nemlig:

1959-1964 (A 1000 Æ 19580000 / lb.80)

1964-1966 (A 1000 Æ 19580000 / lb.81)

1966-1968 (A 1000 Æ 19580000 / lb.82)

Marie Kruse Skoleudvalgets forhandlingsprotokol, nemlig:

1968-1969 (A 1000 Æ 19580000 / lb.98)

Sager fra Borgmesterkontorets sekretariats forvaltnings arkivafsnit, nemlig:

1958 (A 1000 Æ 19581100 / lb.98) vedr. kommunalvalg 04.03.1958, jnr.OD.15.1.4

1962 (A 1000 Æ 19581100 / lb.99) vedr. kommunalvalg 06.03.1962, jnr.OD.15.1.4

1966 (A 1000 Æ 19581100 / lb.100) vedr. kommunalvalg 08.03.1966, jnr.OD.15.1.4

1966 (A 1000 Æ 19581100 / lb.101) vedr. kommunalvalg 08.03.1966, jnr.OD.15.1.4

1970 (A 1000 Æ 19581100 / lb.102) vedr. kommunalvalg 03.03.1970, jnr.OD.15.1.4

1970 (A 1000 Æ 19581100 / lb.103) vedr. kommunalvalg 03.03.1970, jnr.OD.15.1.4

- 1961-1969 (A 1000 Æ 19581100 / lb.156) vedr. ejendomsadm. for Solvangskolen, jnr.OD.17.30
- 1967 (A 1000 Æ 19581100 / lb.157) vedr. ejendomsadm. for Solvangskolen, jnr.OD.17.30
- 1962-1967 (A 1000 Æ 19581100 / lb.166) vedr. køb af gården Paltholm m.m., jnr.OD.17.38
- 1939-1966 (A 1000 Æ 19581100 / lb.739) Farum Kommuneskole og Paltholmskolen, jnr.OD.53.1
- 1969-1979 (A 1000 Æ 19581100 / lb.740) vedr. ejendomsadm. for Paltholmskolen, jnr.OD.53.1.4
- 1969-1973 (A 1000 Æ 19581100 / lb.742) projektering af Stavsholtskolen, jnr.OD.53.3.4

- Sager fra Kulturel forvaltnings arkivafsnit, nemlig:

- 1964-1971 (A 1000 Æ 19582000 / lb.136) Marie Kruses Skole og Kulturelt Udvalg, jnr.OD.56.5
- 1968-1969 (A 1000 Æ 19582000 / lb.138) Marie Kruses Skoles overenskomst, jnr.OD.56.5
- 1969-1970 (A 1000 Æ 19582000 / lb.140) Marie Kruses Skoles skødeallonge, jnr.OD.56.5
- 1969 (A 1000 Æ 19582000 / lb.141) Areal til Marie Kruses Skole, jnr.OD.56.5
- 1969 (A 1000 Æ 19582000 / lb.142) Arealoverdragelse v. Niels Th.Kjølbye, jnr.OD.56.5
- 1969-1970 (A 1000 Æ 19582000 / lb.143) Tilskudsordning v. Rudolf Sand, jnr.OD.56.5

- Sager fra Teknisk forvaltnings byplanafdelings arkivafsnit, nemlig:

- 1962-1978 (A 1000 Æ 19585100 / lb.1281) Udstykningssag m.m, jnr.BP.A.25.2

- Sager fra Teknisk forvaltnings vej- og kloakafdelings arkivafsnit, nemlig:

- 1965-1977 (A 1000 Æ 19585300 / lb.105) Anlæg af motorvej, jnr.VK.A.17.4.6
- 1979 (A 1000 Æ 19585300 / lb.191) Ekspropriation til motorvejsareal, jnr.VK.A.31.2.4.2

Farum Skolekommission

- Skolekommissionens forhandlingsprotokoller, nemlig:

- 1937-1961 (A 11 / lb.21)
- 1962-1967 (A 11 / lb.22)
- 1967-1969 (A 11 / lb.23)
- 1969-1970 (A 11 / lb.24)
- 1970-1974 (A 11 / lb.25)

- Skole- og undervisningsplanmateriale, nemlig:

- 1963-1968 (A 11 / lb.32)

- Kalkulationssager vedr. elevtal, nemlig:

- 1962-1968 (A 11 / lb.42)

- Akter og betænkning vedr. Marie Kruses Skole-udvalget, nemlig:

- 1967-1969 (A 11 / lb.44)

Farum Fælleslærerråd

(Arkivet er benyttet ved genparter fundet i bl.a. skolekommissionsarkivet, samt gennem lærerrådsarkivet for Farum kommuneskole)

Paltholmskolens Skolenævn

- Dagsordener, udskrifter og referater, nemlig:
1970-1978 (A 88 / lb.4)

Paltholmskolens Lærerråd

- Forhandlingsprotokoller, nemlig:
1934-1965 (A 85 / lb.1) Er tillige fælleslærerrådsprotokol 1964-1965
1965-1972 (A 85 / lb.3)
- Akter vedr. forhold til Danmarks Lærerforening samt projektering af Stavsholtskolen, nemlig:
1969-1972 (A 85 / lb.11)
- Vedtægter og andre akter vedr. stiftelse af forældre- og lærerforening, nemlig:
1965 (A 85 / lb.2)

Paltholmskolens Elevråd

- Mødereferater, lovudkast og bilag, nemlig:
1969-1971 (A 1361 / lb.1)

Paltholmskolen

- Lærerpersonelemapper, ialt 231 stk., nemlig:
1950-1991 (A 24 / lb.36-266)
- Ansøgningssager vedr. lærerstillinger, nemlig:
1956-1988 (A 24 / lb.267)
- Elevkartotekskort, ialt 22 bundter, nemlig:
1955-1991 (A 24 / lb.284-305)
- Elevmapper, ialt 526 stk., nemlig:
1964-1991 (A 24 / lb.312 og 2242-2767)
- Flytteanmeldelser for udflyttede, nemlig:
1961-1970 (A 24 / lb.2624)
1970-1973 (A 24 / lb.2625)
- Udklipsbøger vedr. skolevæsen, nemlig:
1953-1962 (A 24 / lb.2738)
1962-1967 (A 24 / lb.2739)
1967-1974 (A 24 / lb.2740)
- Meddelelsskrivelser fra skole til hjem, nemlig:
1972-1973 (A 24 / lb.2742)

Solvangskolen

- Lærerpersonelemapper, ialt 85 stk., nemlig:
1964-1992 (A 23 / lb.51-136)
- Undervisningsplaner og andet plangrundlag, nemlig:
1966-1974 (A 23 / lb.45)

Solvangskolens Skolenævn

- Beslutningsprotokol, nemlig:
1970-1990 (A 57 / lb.1)
- Dagsordensbilag, nemlig:
1970-1974 (A 57 / lb.3)

Stavnsholt skolens Skolenævn

- Forhandlingsprotokol, nemlig:
1971-1975 (A 110 / lb.1)

Stavnsholt skolens Lærerråd

- Dagsordener og referater med bilag, nemlig:
1973-1975 (A 20 / lb.1)

Farum Kommuneskole

- Akter vedr. omlægning til købstadsordnet skolevæsen, nemlig:
1947-1960 (A 19 / lb.4)

ANDRE INSTITUTIONSARKIVER

Marie Kruses Skole

- Bestyrelsens forhandlingsprotokoller, nemlig:
1938-1972 (A 30 / lb.496)
1973-1984 (A 30 / lb.497)
- Udflytningskomiteens forhandlingsprotokol, nemlig:
1959-1964 (A 30 / lb.499)
- Bilag for udflytningskomiteen, nemlig:
1964 (A 30 / lb.500)
- Sagsakter med tilknytning til skoleudflytningen, nemlig:
1962-1984 (A 30 / lb.498)
- Sygestatistikmateriale, nemlig:
1968-1969 (A 30 / lb.15)
1971-1972 (A 30 / lb.16)
- Lærermødeprotokoller, nemlig:
1965-1969 (A 30 / lb.5)
1969-1972 (A 30 / lb.6)
- Skoleflyttemeddelelser o.l., nemlig:
1962-1976 (A 30 / lb.51)
1962-1968 (A 30 / lb.492)
1942-1971 (A 30 / lb.56)

- Postkvitteringsbog, nemlig:
  - 1919-1971 (A 30 / lb.351)
- Rektoral korrespondance, nemlig:
  - 1958-1961 (A 30 / lb.354)
  - 1950-1971 (A 30 / lb.355)
  - 1962 (A 30 / lb.356)
  - 1926-1987 (A 30 / lb.357)
  - 1961 (A 30 / lb.365)
  - 1962 (A 30 / lb.366)
- Rektor Johan Clausens taler, nemlig:
  - 1940-1969 (A 30 / lb.363)
- Protokoller vedr. skolepengebetaling, nemlig:
  - 1969-1970 (A 30 / lb.388)
  - 1970-1971 (A 30 / lb.389)
  - 1971-1972 (A 30 / lb.390)
  - 1972-1973 (A 30 / lb.391)
- Sager vedr. fripladsansøgninger, nemlig:
  - 1968-1973 (A 30 / lb.392)
- Indskrivningsprotokol, nemlig:
  - 1951-1971 (A 30 / lb.24)
- Klasseprotokoller, ialt 20 bind, nemlig:
  - 1954-1976 (A 30 / lb.35-50 og 488-491)
- Elevkartotek, nemlig:
  - 1977-1987 (A 30 / lb.53-55)
- Elevkartotek, nemlig:
  - 1980-1990 (Opbevares på skolen)

Farum Mellem- og Realskole

- Indmeldelsesprotokol, nemlig:
  - 1952-1971 (A 27 / lb.10) Indeholder bagerst lærermødereferater
- Regnskabsmateriale, nemlig:
  - 1953-1969 (A 27 / lb.26) Vedr. drift
  - 1969-1974 (A 27 / lb.25) Slutregnskab
- Akter vedr. låneoptagelse og skolesammenlægning, nemlig:
  - 1965-1966 (A 27 / lb.27)
- Akter vedr. lærerlønsforhandlinger og ansættelser, nemlig:
  - 1966 (A 27 / lb.28)
- Sager vedr. bestyrelse og skolebetyrer, nemlig:
  - 1967 (A 27 / lb.30) Advokat Doris Østergaard Schou og landsretssagfører Rudolf Sand
  - 1966-1970 (A 27 / lb.33) Borgmester Svann Schmidt og advokat William Bentzen
- Skolepengeakter, herunder inddrivelse, nemlig:
  - 1969 (A 27 / lb.32)
- Salgs- og sammenlægningsakter, nemlig:
  - 1962-1973 (A 27 / lb.34)

FORENINGSARKIVER

Radikale venstres vælgerforening

- Vælgerforeningens bestyrelses forhandlingsprotokol, nemlig:
1968-1980 (A 116 / lb.1)
- Bestyrelseskorrespondance, nemlig:
1968-1970 (A 116 / lb.3)

Venstre i Farums vælgerforening

- Handlingsprogrammer og korrespondance, nemlig:
1970-1985 (A 1373 / lb.1)
- Dagsordener og udskrifter for bestyrelsesmøder og generalforsamlinger, nemlig:
1970-1976 (A 1373 / lb.2)

PERSONARKIVER

Johan Clausen (rektor for Marie Kruses Skole)

- Korrespondancepakker, nemlig:
1936-1961 (A 1241 / lb.3) Familiebreve og breve fra tidligere elever
1938-1955 (A 1241 / lb.4) "Sønderjyllandsbreve"

Ole Ljungberg (skolebestyrer for Farum private Realskole)

- Brev fra lærerpersonale til skoleleder, nemlig:
1968 (A 1400 / lb.1)

Gunver Boye Petersen (lærer ved Marie Kruses Skole)

- Diverse referater og notater fra lærergruppemøder, nemlig:
1964-1971 (A 1401 / lb.1)

Erik Bauer (skolekommissionsformand og byrådsmedlem)

- Dagsordener o.l. med notater fra skolekommissionsmøder, nemlig:
1965-1969 (A 100 / lb.1) Alm. kronologisk samling
1962-1972 (A 100 / lb.2) Udbygningsplaner
- Akter vedr. skoleplanudarbejdelse m.m., nemlig:
1963-1972 (A 100 / lb.5)

ANDET KILDEMATERIALE

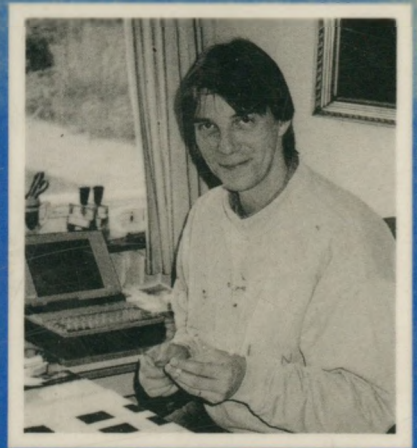
Projektarkiv "Med Marie Kruses Skole til Farum"

(befinder sig hos forfatteren)

- Interviews og korrespondance:
- 06.05.1993 fra samtale med Jens Garsdahl (fhv. fælleslærerrådsformand)
- 26.01.1993 fra samtale med William Bentzen (advokat og fhv. formand for Marie Kruses Skole)
- 20.04.1993 og 03.05.1993 fra samtaler med Villy Hansen (fhv. kommunalbestyrelsesmedlem)
- 09.06.1993 fra samtale med Ole Ljungberg (skoleinspektør og fhv. skoleleder for Farum private Realskole)
- 26.04.1993 fra samtale med Jørgen Jark (fhv. fælleslærerrådsformand)
- 09.08.1993 fra samtale med Aage Nørfelt (fhv. skoledirektør)

Henrik Zip Sane

Henrik Zip Sane (født 1956) er historiker og afsluttede sin kandidatuddannelse ved Københavns Universitet 1985 med specialeafhandling vedr. forholdet mellem imperialismen og konsolideudvikling.

I perioden 1986-1987 var han projektleder vedr. ordning af kommune- og menighedsrådsarkiver ved Lokalhistoriske Arkiver i Frederiksberg Amt (LAFAs) og blev i efteråret 1987 leder af Farum Lokalhistoriske Arkiv, og er siden 1992 arkiv- og museumschef for den selvejende institution Farums Arkiver & Museer.

Den traditionsrige gamle Marie Kruses Skole flyttede i 1971 fra Frederiksberg til Farum. Det skete i en periode, hvor flere institutioner flyttede ud fra det gamle hovedstadsområde.

Sådan en flyttesag går ikke altid stille af. Det var heller ikke tilfældet med Marie Kruses Skole.

Årsagen til det var bl.a. at Farum i 1960'erne udviklede sig med nærmest eksplosiv hastighed. Mange ville gøre Farum til en »rigtig« forstad og til en forstad hørte et gymnasium.

Bogen er derfor både for og om Marie Kruses Skole i et LOK

LOK

ende
en af
derne
en vil
med
stads-